

1205/01

Kuudesluokkalaisten käsityksiä päihteistä keväällä 2000

Päivi Haapala

Eija Hurskainen

Jyväskylän yliopisto

Chydenius – Instituutti

Luokanopettajien aikuiskoulutus

Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma

Kevät 2001

TIIVISTELMÄ

Haapala, P. & Hurskainen, E. Kuudesluokkalaisten käsityksiä päihteistä keväällä 2000. Vuosi 2001. Pro gradu –tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Chydenius - Instituutti. 82 sivua.

Tutkimuksen lähtökohtana on ollut aiempi tutkimustieto, jonka mukaan päihdekasvatusta tarvitaan jo ala-asteella sekä yleinen julkinen huolestuminen yhä nuorempien oppilaiden päihteiden käytöstä. Tutkimuksessa selvitetään peruskoululaisten kirjoitelmien avulla, mikä merkitys päihteillä on tutkimushenkilöinä olleiden nuorten elämässä. Tutkimuksen avulla pyritään saamaan tietoa kuudesluokkalaisten päihteisiin liittyvistä käsityksistä peruskoulussa toteutettavan päihdeopetuksen suunnittelua ja kehittämistä varten. Kuudesluokkalaisten elämismaailmaa selvittävällä tutkimuksella on tarkoitus lisätä ja syventää ymmärrystä tutkimuksen kohteena olevasta päihde-ilmioistä.

Tutkimusprosessissa hermeneuttis-fenomenologista lähestymistapaa käyttäen tärkeänä on ollut lapsen äänen ja näkökulman esiin tuominen. Hermeneuttis-fenomenologien lähestymistapa mahdollistaa tutkimuksen kohteena olevien henkilöiden elämismaailman ymmärtävän kohtaamisen. Erilaisten kokemustaustojen muovaavat käsitykset ja merkitykset ovat tuolloin keskeisiä tutkimuksen kohteita.

Tutkimuksen kohderyhmäksi valittiin satunnaisesti kaksi Kokkolalaista kuudesluokkalaisten ryhmää, yhteensä 37 oppilasta. Tutkimukseen osallistui 20 poikaa ja 17 tyttöä.

Tutkimusmenetelmänä käytettiin projektiivista tehtävää, joka koostui virikekuvien ja suullisten ohjeiden avulla tehdystä kirjoitelmasta. Keväällä 2000 hankitun aineiston järjestämisen, luokittelun ja analysoinnin kautta hermeneuttisessa kehässä tapahtuva ymmärtäminen syventyi. Kuudesluokkalaisten elämässä tupakalla, alkoholilla ja huumeilla on merkitystä ja tulos tukee päihdeopetuksen aloittamista jo ala-asteella. Päihdeopetuksen määrään, laatuun ja sisältöön tulisi nuorten kirjoitelmien perusteella kiinnittää erityistä huomiota. Tupakkaa on nuorten helppoa hankkia ja päihteistä tupakka kuuluu usean kuudesluokkalaisten elämismaailmaan. Kavereiden merkitys kehittyvän nuoren elämässä on erityisen suuri ja kaverit ovat merkitsevä tekijä nuoren tehdessä päihteisiin liittyviä valintoja. Lisäksi kirjoitelmista nousi esiin julkisuuden, mainonnan ja etenkin kuvallisen viestinnän tärkeä merkitys nuorten elämismaailmassa.

Avainsanat: kuudesluokkalainen, päihteet, peruskoulun päihdekasvatus, elämismaailma, merkitys, käsitys

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	4
1.1 Päihdeilmiö yleisenä huolenaiheena	4
1.2 Tutkimuksen teoreettisia lähtökohtia	6
2 TUTKIMUKSEN VIITEKEHYS	9
2.1 Päihteet käsitteenä	9
2.1.1 Tupakka, alkoholi ja huumeet eri aikakausina	10
2.2 Päihdeilmiö muuttuvassa yhteiskunnassa	12
2.2.1 Moniulotteinen postmodernismi	13
2.2.2 Nuorten päihteiden käyttöä selittäviä tekijöitä	16
2.3 Yksilö ja ympäristö vuorovaikutuksessa	19
2.3.1 Peruskoulun päihdekasvatus	24
2.3.2 Kehittyvä kuudesluokkalainen	28
3 AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET	32
3.1 Tutkimuksia nuorten asenteista ja koulun päihdeopetuksesta	32
3.2 Kouluterveyskyselyitä Suomessa jo 70-luvulta lähtien	34
4 TUTKIMUSTEHTÄVÄ	36
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	38
5.1 Kohdejoukkona kaksi kuudesluokkalaisten ryhmää	38
5.2 Tutkimusmenetelmä	39
5.2.1 Viestinnälliset virikekuvat	39
5.2.2 Aineiston hankintatilanne	42
5.3 Tutkimuksen luotettavuus	43
5.3.1 Aineiston hankintatilanteen luotettavuus	44
5.3.2 Aineiston hankintatilanteen kuvaus	45
5.3.3 Relevantti aineisto	45
5.4 Aineiston järjestäminen ja luokittelu	46
5.5 Aineiston analyysi	48

6	KUUDESLUOKKALAISTEN KÄSITYKSIÄ PÄIHTEISTÄ	52
6.1	Mielipiteitä päihdeopetuksen määrästä	52
6.2	Mielipiteitä päihdeopetuksen laadusta	53
6.3	Mielipiteitä päihdeopetuksen sisällöstä	53
6.4	Kuudesluokkalaisten käsityksiä päihteiden käytöstä	54
6.4.1	Kuudesluokkalaisten oma päihteiden käyttö.....	54
6.4.2	Tilanteet	58
6.4.3	Syitä päihteiden käytölle	59
6.5	Kuudesluokkalaisten päihteille antamia merkityksiä	60
6.6	Käsityksiä päihteistä	63
6.6.1	Päihteiden vaarallisuus	64
6.6.2	Julkisuus	66
6.7	Johtopäätökset	67
7	TARKASTELUN KOHTEENA JULKISUUS	70
8	POHDINTA	73
8.1	Peruskoulun päihdeopetus	73
8.2	Yhteiskunta ja viestintä	75
8.3	Tutkimuksen toteutus	76
8.4	Tutkijoiden rooli	78
8.5	Tutkimuksesta saatu hyöty ja jatkotutkimukset	79
	LÄHTEET	81

LIITTEET

Liite 1: Tutkimuslupa

Liite 2: Projektiiivisen tehtävän ohjeet

Liite 3: Virikekuvat

Liite 4: Kuudesluokkalaisten luokanopettajan avoin haastattelu

1 JOHDANTO

1.1 Päihdeilmiö yleisenä huolenaiheena

"VIINA EI JÄTÄ KETÄÄN KYLMÄKSI.

Niin kauan kuin vain Suomen vanhemmat uskalsivat pörrätä julkisesti humalassa, ilmiötä paheksuttiin, sille nyökyteltiin ja saatiinpa jopa hymähtää. Se ei ollut ongelma. Mutta kun juopottelukulttuuri on viime vuosina suorastaan ryöpsähtänyt silmille puisto- ja katujuominkeineen sekä pahimmillaan vähän päälle 10 – vuotiaine lapsijuoppoineen, moni on havahtunut: ei tämäkään voi olla oikein." (Keskisuomalainen 31.5.2000)

Lehtien artikkeleissa ja yleisöpalstoilla on lukuvuoden 1999 -2000 aikana ollut lukuisia kannanottoja nuorten päihteiden käytöstä. Kokkolassa vietetyssä ihmisoikeussopimuksen 10-vuotisjuhlassa lokakuussa vuonna 1999 Suomen peruspalveluministeri Eva Biaudet toi juhlapuheessa esille yhteiskunnan ennaltaehkäisevien toimenpiteiden kehittämisen tarpeen. Päihdeilmiöstä kiinnostuneina ja aktiivisesti seuranneina yllätyimme positiivisesti keväällä 2000 Suomen hallituksen esittämistä konkreettisista toimenpiteistä päihteiden käytön vähentämiseksi. Huhtikuussa 2000 asetettiin Alkoholipolitiikka 2000-työryhmä, jonka yhtenä toimeksiantona on miettiä keinoja ja tehdä ehdotuksia siitä, miten ihmisen itsensä sekä hänen lähiympäristönsä vastuu alkoholi-asioissa vahvistuisi. Lisäksi työryhmän tehtävänä on pohtia keinoja nuorten elintapoihin vaikuttamiseen, jotta päihteiden käyttö olisi kontrolloidumpaa ja vähenevämpää. Tutkimuksemme valmistumisvaiheessa keväällä 2001 aiheeseen liittyvä julkinen keskustelu ja huoli on lisääntynyt.

Yhteinen huolenaihe on saanut monia ihmisiä toimimaan aktiivisesti alakäisten päihteiden käytön vähentämiseksi, erääksi toimivaksi muodoksi on havaittu vanhempien katupartiot. Tulevina luokanopettajina näemme tärkeänä oman roolimme päihdekasvatuksessa. Pro gradu –työmme aiheen valinnalla halusimme omalta osaltamme osallistua ennaltaehkäisevään päihdekasvatukseen. Oletamme, että tutkimalla kuudesluokkalaisten käsityksiä päihdeistä, on mahdollista tuoda uusia näkökulmia keskustelua herättäne-

seen päihdeilmiöön. Tutkimuksemme tavoitteena on ollut lisätä ja syventää ymmärrystä tutkimuksen kohteena olevasta päihde-ilmiöstä ja siihen liittyvistä tekijöistä. Tutkijoina tavoitteenamme on tutkimusprosessin ajan lapsen äänen ja näkökulman esiintuominen. Toivomme, että työmme herättää keskustelua koulussa annettavan päihdekasvatuksen sisällöistä ja toteutuksen lähtökohdista.

Jokaisella lapsella ja nuorella on oikeus peruskouluun, jota kehitetään monipuolisia yleissivistäviä opintomahdollisuuksia tarjoavaksi oppivelvollisuus-kouluksi. Koulu yhteiskunnan instituutina kantaa vastuuta oppilaiden kasvattamisesta kasvatustavoitteiden suunnassa ja myös koulua velvoittaa yhteiskunnan lainsäädäntö. Suomessa on päihteisiin kohdistuvien lakien avulla päämääränä suojata alle 18-vuotiaan kasvu ja kehitys sekä lisätä lasten ja nuorten turvallisuutta. Koulun yhtenä kehittämisen alueena on pedagogisten käytäntöjen uudistaminen ja kehittäminen. Eräänä uudistuksena on vuoden 1999 alusta liitetty yhdeksi oppiaineeksi perusopetuksen opetussuunnitelmaan päihdekasvatusta sisältävä kansalaistaito.

Tutkimuksemme lähtökohtana on aikaisemmista Suomessa tehdyistä tutkimuksista saatu tieto siitä, että päihdekasvatus tulisi aloittaa nykyistä varhaisemmin sekä yleinen huolestuminen nuorten lisääntyvästä päihteiden käytöstä. Koulun alkoholikasvatuksesta tehdyssä tutkimuksessaan johtopäätöksenä Valli (1998) totesi nuorten toiveen saada sisällöllisesti muutettua ja määrällisesti lisättyä päihdeopetusta. Myös Karekivi (1999) esittää, että huolimatta monista edistyksellisistä projekteista päihdekasvatuksen kehittämisen tarve on jatkuva. Näistä syistä johtuen tutkimuksen aiheena kuudesluokkalaisten päihteille antamat merkitykset ja päihdekasvatuksen toteutuminen koulussa on ajankohtainen ja opettajan työtä koskettava. Tässä laadullisessa tutkimuksessa olemme käyttäneet tulosten tarkasteluun näitä kahta päihteisiin liittyvää tutkimusta, joiden tuloksia vasten analysoimme saatua aineistoa.

1.2 Tutkimuksen teoreettisia lähtökohtia

Fenomenologisen tutkimuksen filosofisena lähtökohtana on Syrjälän (1994) mukaan ihmisen kokema elämissaailma, jonka ihmiset kokevat eri tavoin. Tällöin tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita sisällöllisesti ja laadullisesti erilaisista tavoista käsittää ympärillä olevaa maailmaa. Tutkimuksessa voidaan vertailla eri ihmisten käsityksiä tai suhteuttaa yhden ihmisen käsityksiä jostain ilmiöstä hänen muihin käsityksiinsä. Ilmiö on osa yksilön saamaa kokemusta, josta hän aktiivisesti ajattelunsa avulla rakentaa käsityksen. Käsite on ajattelukonstruktio, jolla ei välttämättä ole vastinetta ulkoisessa maailmassa ja niillä on hieman konvention luonne, yhteisössä on sovittu tietyn käsitteen käytölle joukko ehtoja. (Syrjälä 1994, 113-117.) Ihmisten käsitysten sisällöllinen ja laadullinen tarkastelu antaa tietoa ihmisten elinympäristöstä ja elämäntodellisuudesta, joka mahdollistaa ihmisen toiminnan ja valintojen yksilökohtaisemman ymmärtämisen.

Alasuutari (1993) korostaa, että ihmistieteellinen laadullinen tutkimus on monin tavoin kytköksissä kulttuurintutkimukseen. Tärkein yhteinen tekijä on se, että selittäminen perustuu ymmärtävään selittämiseen, jossa huomioidaan erityisesti asioiden kulttuurisen ja historiallisen yhteys. Kulttuurintutkimuksella tarkoitetaan sellaista näkemystä, joka on erityisen kiinnostunut merkityksen käsitteestä ja yhteiskunnan merkitysvälitteisyydestä. Kulttuurin käsitteen määrittely ei olekaan olennaisinta kulttuuria tutkittaessa, tärkeämpää on keskittyä pohtimaan yhteiskunnan merkitysvälitteisyyttä. (Alasuutari 1993, 38 ja 41.) Työssämme kulttuurin käsitteellä tarkoitetaan ns. kollektiivista subjektiviteettia, jonkin yhteisön ja yhteiskunnan piirissä omaksuttua mielekkääksi koettua elämäntapaa. Suomalaisessa yhteiskunnassa päihteiden käyttö humaltumistarkoitukseen on ollut pitkään kulttuurinen tapa. Pro gradu –työtä tehdessämme tiedostamme kulttuuristen tapojen olemassaolon ja niiden yhteyden nuorten elämissaailmaan.

Kasvatustieteellisen hermeneuttis – fenomenologisen lähestymistavan mukaisesti työmme lähtee käsityksestä, että ihminen rakentaa itselleen kuvan

maailmasta kokemusten kautta. Kognitiivisen oppimisenäkemyksen mukaan ihminen kehittää vuorovaikutuksen ja kokemuksen kautta saadusta informaatiosta ajatusrakenteita eli käsityksiä. Samaa ilmiötä koskevat käsitykset vaihtelevat yksilöstä toiseen kokemustaustojen erilaisuuden takia. Ihmisten käsitykset ovat sisällöllisesti erilaisia ja niistä voidaan erottaa esikäsitteitä, jotka vaikuttavat siihen, kuinka yksilö oppii ymmärtämään uuden käsityksen asiasta. (Ahonen 1994, 114-118 ja 132-133.)

Julkisesta päihteisiin liittyvästä keskustelusta on ollut havaittavissa hyvin henkilökohtaisia käsityksiä ja asenteita eri ihmisten välillä. Lisäksi eri tahojen, kuten esimerkiksi kaupan intressit tuovat oman luonteensa yhteiseen keskusteluun. Tutkimuksen kohteena olevaan päihdeilmioon liittyy paljon henkilökohtaisia ja kulttuurisia taustatekijöitä. Näistä johtuen aihetta haluttiin lähestyä tavalla joka mahdollistaisi tutkimushenkilöiden elämissä maailman ymmärtävän kohtaamisen.

Kaikki kokemus tarkoittaa oppimista ja vähitellen ihminen tietoisesti muodostaa käsityksiä. Kvalitatiivisen oppimisen tutkimuksen ihmiskäsityksessä ihminen nähdään intentionaalisenä olentona. Tällöin yksilöllä on päämääränä pyrkiä ymmärtämään maailmaa ympärillään, jotta hän voisi suhteuttaa kokemuksia toisiinsa ja tehdä tarkoituksenmukaisia toimintapäätöksiä. Fenomenologisen lähestymistavan mukaan oppiminen nähdään ajattelun laadullisena muutoksena, jolloin käsitteet ovat vuorovaikutuksessa kehittyneitä ihmisen tietorakenteita. (Syrjälä 1994, 114-118 ja 121.) Laadullisessa oppimista koskevassa tutkimuksessamme kokemus tarkoittaa laajaa käsitystä niistä erilaisista yhteyksistä, missä päihteet ovat osana todellisuutta. Tutkijat ovat omien kokemustaustojensa ja aiheeseen perehtymisen muodostaman esiymmärryksen perusteella päätyneet siihen, että ihmisten käsityksiin päihteistä vaikuttavat monet tekijät. Päihteisiin liittyvää todellisuutta edustavat tässä työssä koulun päihdekasvatus, oppilaiden monitahoiset sosiaaliset suhteet, lainsäädäntö ja yleinen julkinen asenne päihteisiin sekä tieto ja ymmärrys päihteiden vaaroista ihmisen terveydelle.

Pro gradu -työmme aineistonhankintatilanteen lähestymistapa on toimintateoreettinen, jossa on mukana Heiskalan (1999, 16) kuvaama tilanteen subjektiivisen merkityksen kokeminen. Syrjälän kuvaaman hermeneuttisten tieteiden intressin suuntautumisen mukaisesti ihmisen intersubjektiivisen toiminnan edellytysten ymmärtäminen ja tämän syventäminen merkitsee todellisuuden tavoittamista merkityksen ymmärtämisen välityksellä (Syrjälä 1994, 121-122). Intersubjektiivisena toimintana käsitämme ihmisten välisen vuorovaikutuksen, joka on voimassa myös toiminnallisessa tutkimusaineiston hankintatilanteessa tutkijoiden ja tutkimushenkilöiden välillä.

Ihmisen ajattelun ja ajatusten ilmaisun välineenä on kieli, jolla pyritään esittämään omia käsityksiä käyttäen viestintämuotona puhumista, kirjoittamista tai piirtämistä. Pro gradu -tutkimuksemme fenomenograafisen tutkimuksen mukaisesti kirjoitelmat ovat empiirisenä aineistona kuudesluokkalaisten oppilaiden ilmaisua omista käsityksistään ja todellisuudestaan

2 TUTKIMUKSEN VIITEKEHYS

2.1 Päihteet käsitteenä

Päihteillä tarkoitetaan laajasti huumaavien juomien ja aineiden käyttöä ja tupakkaa (Koskinen & Ollongvist 1993, 14). Pro gradu -työssämme päihteiksi luokitellaan tupakka, alkoholi ja sekä uudet päihdetarkoituksessa käytetyt huumausaineet (mm. marihuana, hasis, amfetamiini), huumeina käytettävät lääkkeet, liimat ja ohenteet.

Alkoholi. Uuden alkoholilain (1994) mukaan Suomessa alkoholin anniskelu ja alkoholin välittäminen alle 18-vuotiaille on kielletty. Lain tavoitteena on ohjata kulutusta ja ehkäistä alkoholipitoisten aineiden käytöstä aiheutuvia sosiaalisia, terveydellisiä ja yhteiskunnallisia haittoja. Laissa alkoholipitoisiin aineisiin luetaan alkoholivalmisteet, alkoholijuomat ja väkiviina. (Alkoholilaki 1994/1143, 3 § ja 24 §.)

Huumeet. Huumausainelaisissa (1993/1289, 3 §) rangaistavaksi teoksi katsotaan huumausaineen valmistaminen, kuljettaminen, ostaminen, kauppaaminen, levittäminen, välittäminen, hallussapito ja käyttäminen.

Tupakka. Tupakkalain (Tupakkalaki 1976/ 693) yleisenä tavoitteena on väestön suojaaminen tupakoinnin aiheuttamilta terveyshaitoilta. Lain mukaan tupakkatuotteiden myynti on kielletty alle 18-vuotiaille. Suomen hallituksen eduskunnalle antamassa lakiesityksessä tuodaan julki tupakan myynnistä ja käytöstä aiheutuvia haittavaikutuksia:

”Myyntikiellon tarkoituksena on estää alle 18-vuotiaita saamasta tupakkatuotteita käyttöönsä ja siten ehkäistä lasten ja nuorten tupakoinnin aloittaminen. Selvitykset osoittavat, että myyntikieltoa ei noudateta riittävästi ja alle 18-vuotiaat ostavat varsin yleisesti tupakkatuotteita.” (Suomen hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi toimenpiteistä tupakoinnin vähentämiseksi annetun lain muuttamisesta.)

Esityksen pohjalta tehdyssä ja 1.3.2000 voimaan astuneessa lakimuutoksessa elinkeinoharjoittajia edellytetään laatimaan ja toteuttamaan tupakkatuotteiden ja -välineiden omavalvontasuunnitelmat. Lakiuudistus on eräs tupakoinnin vähentämiseen tähtäävä toimenpide. (Laki toimenpiteistä tupakoinnin vähentämiseksi, S610L.) Tupakkalain myötä on mahdollistunut oikeus savuttomaan ilmaan. Tupakointi kielletään laissa sellaisissa sisätiloissa, joihin alaikäisillä on esteetön pääsy.

2.1.1 Tupakka, alkoholi ja huumeet eri aikakausina

Suomalaisten nuorten elinolojen muutos toisen maailmansodan jälkeen on ollut todella raju. Tuolloin neljäkymmentä vuotta sitten nuoruus vietettiin kiinteässä tiukan sosiaalisen kontrollin omaavassa maalaisyhteisössä. Vähitellen tapahtui muutosta kohti vapaampaa kasvuympäristöä ja 80-luvulla nuoruuteen kuuluikin jo perherakenteen muuttuminen ja kiinteyden väheneminen. Maailmanlaajuinen joukkotiedotuskulttuuri on hallitsevassa asemassa ja yksilöllisyyttä korostetaan. Tämänsuuntainen kehitys kuvaa paljolti myös vuosituhannen vaihteen nuorten elinoloja. Vapaampi elinympäristö on osaltaan vaikuttanut myös nuorten suhtautumistapoihin nautintoaineita kohtaan. (Lähteenmaa & Siurala 1991, 147.) Ahlström (1991) mainitsee artikkelissaan, että vuoden 1985 jälkeen nuorten alkoholinkulutus ja humalanhakuinen on lisääntynyt. Hänen mukaansa vanhempien sosiaalisella taustalla ei ole merkitystä, vaikka juomien hankkiminen yleistyi tutkimuksen mukaan nuoren käytettävissä olevien varojen mukaisesti. Vapaa-ajanvietolla on Ahlströmin mukaan merkitystä siten, että perheen kanssa aikaa viettäneet nuoret harvemmin hankkivat alkoholijuomia. (Ahlström 1991, 182-184.) Lähteenmaa ja Siurala (1991) selittävät, että nuorten käyttövarat lisääntyivät elintason noustessa ja tämä mahdollisti sosiaalisen kontrollin lieventymisen ohella nautintoaineiden käyttöä. Yhteiskunnalliset muutokset saattavat vaikuttaa nuorten nautintoaineiden käyttöön myös positiivisella tavalla siten, että elämänlaatuun ja omaan terveyteen liittyvät arvot korostuessaan saattavat jopa vähentää nautintoaineiden käyttöä. (Lähteenmaa & Siurala 1991, 147.)

Lähteenmaan ja Siuralan (1991) mukaan poikien tupakointi lienee ollut yleistä jo vuosisadan alussa, mutta sen sijaan tyttöjen nautintoaineiden käyttö oli hyvin harvinaista, sitä pidettiin erittäin sopimattomana. Vielä 1960-luvulla alkoholinkulutus- ja tupakkatutkimuksia mietittäessä naisia ja lapsia ei juuri otettu huomioon. Nykyinen lähes päinvastainen ja usein vain toiseen sukupuoleen keskittyvä tutkimus saattaa Rahkosen (1991, 288-289) mukaan jopa kaventaa analyysiä. Nuoret olivat yhteiskunnallisen keskustelun kohteena 50-60 -luvuilla ja tuolloin eräs teema oli tupakan ja alkoholin käytön lisääntyminen. Kuusikymmentäluvulla alkoholipolitiikka liberalisoitui ja keskiolut tuli ruokakauppoihin vuonna 1969. Erittäin paljon tupakointi ja alkoholin käyttö lisääntyi tyttöjen keskuudessa 70 -luvulle siirryttäessä. Tuolloin olivat esillä samansuuntaiset lehtiotsikot kuin nykyään, silloinkin korostui entistä nuorempina tehdyt kokeilut nautintoaineiden parissa sekä tyttöjen suuri osuus käyttäjien joukossa. (Lähteenmaa & Siurala 1991, 147-152.)

70 -luvulla tilanne kuitenkin rauhoittui korostettaessa julkisesti esimerkiksi tupakoinnin terveyshaittoja. Terveystavoitteisien kampanjan tuloksena vuonna 1977 tuli voimaan tupakkalaki. Täten tottumukset vähenivätkin alkaakseen taas uudelleen yleistyä seuraavalla vuosikymmenellä. Kahdeksankymmentäluvulla asenteet vapautuivat ja ostovoima kasvoi, mitkä seikat lisäsivät myös nuorten päihteiden käyttöä. Vuonna 1989 yli viidesosan 12-18 -vuotiaista nuorista tupakoineen päivittäin sekä 13% nuorista käyttäneen viikoittain alkoholia. Tuolloin korostui myös poikien jo nuorena omaksuma miehille tyyppinen humalahakuinen juomistapa. (Karvonen, Rimpelä & Rimpelä 1991,150). Artikkelissaan Rahkonen (1991) käyttää aineistona norjalaisten tutkijoiden (1990) tutkimusta tyttöjen matkasta päihteiden maailmaan. Hän tuo esille yleisen tutkimustiedon, jonka mukaan poikien ja tyttöjen raittiudessa ei ole eroja. Tytöt ja pojat juovat yhtä tiheään, mutta kulutusmäärissä on eroja. Tytöt käyttävät kuitenkin psyykenlääkkeitä enemmän kuin pojat. Norjalaistutkijat väittävät, että päihteitä käyttäviä tyttöjä ja naisia leimataan edelleen helpommin kuin miehiä ja poikia. Rahkonen mainitsee tutkijoiden olevan sitä mieltä, että miesten alkoholinkäyttö on eräänlainen "normi". (Rahkonen 1991, 288-289.)

Huumausaineiden käytöstä ei ole juuri tutkimustietoa ennen 70 -lukua. Jo 60 -luvulla keskustelua herättivät kuitenkin hasiksen käyttö. Karvonen ym. (1991) ilmoittavat tutkimustiedon osoittaneen 70 -luvulla hurjimmillaan jopa joka viidennen pääkaupunkiseudun nuoren kokeilleen huumaavia aineita. Onneksi varsinaisten käyttäjien osuus jäi kuitenkin vain muutamaan prosentin suuruiseksi. Tuon surullisen huippuvuoden 1971 tilanne lievästi rauhoittui seuraavalla vuosikymmenillä. (Karvonen ym. 1991,151-153.) Tämän tutkimuksen suorittamisen hetkellä vuosituhannen vaihteessa lehtiotsikot toistivat usein tietoja nuorten lisääntyneestä huumeiden käytöstä. Ongelma ei enää 70 - ja 80 -lukujen tavoin ilmene ainoastaan suurimmissa kaupungeissa, vaan huumeita on saatavilla ympäri Suomea. Surullisen kuuluisia suomalaisnuoret voivat olla myös siitä tosiseikasta, että kouluikäiset suomalaiset nuoret ovat tupakoinnissa ja alkoholin käytössä ihan kärjessä verrattuna eurooppalaisiin ikätovereihin.

2.2 Päihdeilmiö muuttuvassa yhteiskunnassa

Mikä on nuorten rooli yhteiskunnan muutosten keskellä? Lähteenmaan ja Siuralan (1991) mukaan nuoriso nähdään yleensä joko muutoksen tekijänä tai siitä eniten kärsivänä väestöosana. Hyvin useinhan pelätään nuorten erilaisuuden vaarantavan aikuisten kulttuuriin kuuluvien vallitsevien ja hyväksytyjen arvojen säilymisen ja kulttuurin siirtymisen sukupolvilta toisille. Tämä on kuitenkin ristiriidassa toisen vallitsevan näkemyksen kanssa, jonka mukaan nuorisolla katsotaan olevan yhteiskunnan muuttamiseen tarvittavaa voimaa ja motivaatiota. Nämä ristiriitaiset näkökulmat tiivistäen on mahdollista määritellä nuorison rooli yhteiskunnan muutoksissa. Nuoriso on tällöin eräänlainen sosiaalinen olento, joka reagoi ympäröivään yhteiskunnalliseen todellisuuteen ja voi vaikuttaa myös sen tulevaisuuden suuntaan. (Lähteenmaa & Siurala 1991, 6-7.) Aikaisempina vuosikymmeninä nuoret olivat voimakkaasti ajamassa erilaisia kehittämisen tarpeita, jotka vaikuttaisivat esimerkiksi nuorten jokapäiväiseen ajanviettoon. Tänä päivänä mielipiteiden ilmauksissa nuoret käyttävät usein keinoja, jotka eivät ole yleisesti hyväksytyjä tai ne eivät ole rakentavia. Onko nykynuorten kaduilla maleksiminen ja

julkinen päihteiden käyttö seurausta yhteiskunnan vaikuttamismahdollisuuksien vähenemisestä vai yhteiskunnan ilmapiirin muutoksesta?

2.2.1 Moniulotteinen postmodernismi

Nuorisotutkimuksessa puhutaan paljon myöhäismodernismin käsitteestä ja postmodernismista. Oleellista noissa molemmissa käsitteissä on muutos. Myöhäismoderni yhteiskunta heijastaa myös ristiriitaisia ajatuksia. Toisaalta sen voidaan ajatella olevan teollisen yhteiskunnan jälkeistä uutta parempaa elämänmuotoa ja toisaalta sitä kuvataan hyvinvointiyhteiskunnan kriisin synnyttämänä pahoinvoivana yhteiskuntana. Postmodernismia on esimerkiksi amerikkalainen mediatutkija Neil Postman (1985) kritisoinut. Hänen mukaan tällöin vanhat hyviksi koetut arvot menettävät uskottavuutta ja merkitystä ja esimerkiksi televisio paljastaa lapselle liian varhain aikuisten maailman.

Ziehe (1991) kuvaa muutosvauhtia kulttuurin nopean vanhenemisen ja kulumiskokemuksien kautta. Hän tuo esille sosiokulttuurisen varhaiskypsyyden, joka tarkoittaa lapsuuden ja sosiokulttuurisen aikuisuuden välisen ajan heikentymistä. Tämän lisäksi nuoruusaika omana vaiheenaan ennen aikuisuutta on lyhentynyt. Kehitysvaihe toteutuu ajan syvälleikävän niukkuuden varassa. (Siurala 1991, 54-62 mukaan.) Myös nuorisotutkijat Lähteenmaa ja Siurala (1991) nimeävät tyypillisiksi postmodernismiin kuuluviksi piirteiksi järjestyksen ja auktoriteettien uhmaamisen. Yhteiskunnassa perinteisesti arvostetut yhteisöt kodista kouluun ja valtioon menettävät merkitystään. Yksilöllisyys ja omat valinnat korostuvat erityisesti. Ihmisen mahdollisuudet identiteetin ja elämäntapojen muuttamiseen ovat aiempiin aikakausiin verrattuna moninkertaistuneet. Postmodernismi tuo mukanaan myös negatiivisia asioita, kuten narsismin, apatian ja juurettomuuden. (Lähteenmaa & Siurala 1991, 6-11.) Ziehe (1991) käsittelee samaa auktoriteettikonfliktia prosessina, joka muodostuu transferensseista (Sironen 1991, 120-124 mukaan). Tutkimuksen suorittamisen aikaan eletään vielä postmodernismin aikakautta. Tämän päivän nuoret ovat koko ikänsä ajan eläneet postmodernissa yhteiskunnassa. Heille elinympäristössä saadut vuorovaikutukselliset kokemukset eri ilmiöistä

ja elämäntodellisuus ovat omakohtaisia ja heistä jokainen oppii käsittämään maailmaa omalla subjektiivisella tavallaan.

Postmodernismiin liittyvä nuorten elämän vapaus näkyy esimerkiksi siinä, että vapaa-ajan määrä korostuu. Vapaa-aika on Lähteenmaan ja Siuralan (1994) tutkimuksen mukaan tullut nuorten elämässä aiempaa merkitykselliseksi osa-alueeksi. Nuorten vapaa-aikaan saattaa kuulua urheilua ja harrastuksia, poliittista toimintaa, kotielämää, matkailua, kaduilla kuljeskelua sekä poikkeavaa tai jopa lainvastaista toimintaa. Olennaiseksi piirteeksi on muodostunut graffitien ja skeittaamisen myötä eräänlainen julkinen ilmauksellisuus. (Lähteenmaa & Siurala 1994, 9.) Yhdeksänkymmentäluvulla kuuluisiksi tulleet alaikäisten joukkojuhlinnat kaupungin suurimmassa puistossa kaljakassien kanssa lienee hyvinkin julkista ilmaisua. Ziehe (1991) määrittelee nuorison levottomuuksia historiattomuuden ja vailla identiteettiä olevan ihmisjoukon vastarinnaksi (Sironen 1991, 63-65 mukaan). Nuoret liikkuvatkin identiteettiä etsiessään taitavasti yksityisten ja julkisten tilojen välillä ja näistä käyttäytymispiirteistä keskustellaan tiiviisti aikuisten hallitsemassa graafisessa ja sähköisessä mediassa. (Lähteenmaa & Siurala 1994, 9.)

Postmodernismi näkyy Lähteenmaan ja Siuralan (1991) mukaan monilla negatiivisilla tavoilla. Identiteetin muodostaminen voi olla ongelmallista, kun yhteiskunta on tehokkaasti pyrkinyt pois perinteisistä normeista ja käytännöistä. Persoonallisuuttaan rakentava nuori ei tällöin löydä kaipaamia ohjeita, kiinnekohtia tai merkityksiä elämälleen. Toimittajat tuovat esille Henrikssonin jo 80-luvun alkupuolella luoman käsitteen sosiaalisesta tyhjiöstä, jota yhä nykyäänkin vielä usein käytetään lehtiotsikoissa. (Lähteenmaa & Siurala 1991, 6-11 ja 8-9.) Nykyisen kulttuurisen tilanteen erityisyys pakottaa ihmiset tekemään lisätyötä oman identiteettinsä suhteen. Yhteiskunnalliselle muutokselle alttiina olevalle nuorisolle ei ole enää tarjolla valmiita ratkaisuja identiteetin luomiselle. (Aittola, Jokinen, Laine & Sironen 1991, 253-254.)

Lähteenmaa ja Siurala (1991) toteaa, että sosiaalisessa tyhjiössä elävä nuori on materiaalisesti kylläinen, mutta sosiaalisesti aliravittu. Kaupallinen nuori-

sokulttuuri ottaa tällöin helposti nuoren valtaansa. Toimittajat ottavat myös kantaa Baethgenin 80-luvun lopulla esittämään ajatukseen nuoruuden katoamisesta. Nuorilta edellytetään yhä vain aikuismaisempaa käyttäytymistä ja samalla aikuisten pukeutuminen ja harrastukset ovat kovasti lähentyneet nuorten tyylejä. Oleellinen postmodernismiin kuuluva asia on Lähteenmaan ja Siuralan (1991) käsityksen mukaan yksilöllistymiskehitykseen kuuluva heterogeenisyys. Nuorten ollessa yhä vähemmän sidoksissa sosiaaliluokan, koulun ja työelämän kaavamaisiin odotuksiin, heistä tulee hyvinkin yksilöllisiä ja persoonallisia. Tämä vaikeuttaa kaikenlaista kollektiivista yhteisiä etuja valvovaa toimintaa ja saattaa pahimmillaan aiheuttaa eristyneisyyttä, avuttomuutta ja vaikeuksia kiinnittyä sosiaaliseen todellisuuteen. (Lähteenmaa & Siurala 1991, 6-11 ja 8-9.)

Lähteenmaan ja Siuralan (1991) mielestä kaikki yksilöllistymiskehitys voidaan nähdä myös positiivisesti, voidaan ajatella sen liittyvän yksilön vapautumiseen perinteisyyden ohjauksesta ja lisääntyneiden itsensä toteuttamisen mahdollisuuksien kehittymisenä. Postmoderniin yhteiskuntaan kuuluvina positiivisina asioina he mainitsevat kommunikointikyvyt, kriittisyyden ja soveltamiskyvyn, joiden avulla yksilö tarvittaessa kykenee uudelleen rakentamaan oman yhteiskunnallisen identiteettinsä. Toinen positiivinen asia, jonka toimittajat tuovat esille, liittyy arvojen pehmenemiseen. Enää ei siten ulkoisen maailman elintason kohottamiseen liittyvät arvostukset ole tärkeimpiä, vaan ne korvautuvat ns. sisäisen maailman arvostuksilla. Näitä ovat esimerkiksi elämisen laatuun ja itsensä toteuttamiseen liittyvät seikat. (Lähteenmaa & Siurala 1991.) Psykkiseen modernisoitumiseen liittyen Ziehe (1991) tuo esille reflektiivisyyden lisääntymisen, kulttuurisen muovailtavuuden ja subjektiivitumisen. Valmiiden elämänmallien puuttuessa tulkinnat maailmasta ja omasta itsestä ovat yksilöllisiä mahdollisuuksia sekä yksilöllisiä riskejä. (Aittola ym. 1991, 256 mukaan.) Näitä asioita korostetaan opettajankoulutusvaiheessa, jotta opettajat kykenevät ohjaamaan oppilaitaan kehittymään nykyisessä yhteiskunnassa pärjääviksi itsenäisiksi yksilöiksi.

2.2.2 Nuorten päihteiden käyttöä selittäviä tekijöitä

Nuorten päihteiden käyttö ei selity vain ja ainoastaan postmodernismin tai modernismin käsitteiden avulla. Lähteenmaa ja Siurala (1991) tuovat esille Franzkowiakin vuonna 1987 esittämän ajatuksen, että ympäristöuhkien leimaamassa riskiyhteiskunnassa nuoret eivät enää jaksaa olla kovin kiinnostuneita omasta fyysisestä terveydestä. Terveysvaikutukset menettävät merkitystään ekokatastrofin uhkien leijuessa ilmassa ja tästä syystä nuoret entistä helpommin päätyvät kokeilemaan ja käyttämään nautintoaineita. (Lähteenmaa & Siurala 1991, 152.)

Asuinalueiden kaupungistumisella on yhteys nuorten päihteiden käyttöön. Kuusikymmentäluvulla alkanut kaupungistuminen saivat aikaan elämäntyylin modernisoitumista ja arvojen muuttumista, jotka vaikuttivat myönteisesti nautintoaineiden käyttöön. Elämäntyyliksi kutsutaan nuorten harrastusten ja toiminnan laajempaa kokonaisuutta, johon osaltaan liittyy myös päihteiden käyttö. Karvonen ym. (1991) mainitsevat nautintoaineiden käytön olevan yhteydessä myös kasvuympäristöön siten, että mitä yleisempää tottumus on nuoren lähipiirissä, sitä suurempi on hänen todennäköisyys aloittaa päihteiden käyttö. Tähän liittyen Pulkkinen ja Rönkä (1993) tuovat esille kodin kasvatusilmapiirin merkitysvyyden. Heidän mukaan alkoholin käytön ennustajana on kasvua tukevan kasvatuksen puute. (Pulkkinen & Rönkä 1993, 98-99.) Myös Rahkonen (1991) kuvaa artikkelissaan päihteiden käytölle syykompleksia, joka muodostuu sosiaalisista ja psykologista tekijöistä. Rahkonen (1991) korostaa kuitenkin, että pelkkä päihteiden käyttö ei selitä, miksi jostakin nuoresta tulee aikuisena päihteiden suurkuluttaja. (Rahkonen 1991, 289.)

Karvosen (1991) mukaan nuorten ostovoiman kasvaminen selittää myös nautintoaineiden käyttöä, nuorella on nykyään enemmän käyttövaroja hankkia materiaa, myös päihteitä. Lisäksi tutkijat mainitsevat nuorten päihteiden käytön syiksi tai siihen yhteydessä oleviksi tekijöiksi nautinnonhalua, joukkoon kuulumisen tärkeyttä, huonoja välejä vanhempiin, suuntautumista kodin

ulkopuolelle, varhaista biologista kypsymistä sekä keskimääräistä huonompaa koulumenestystä. (Karvonen ym. 1991, 151-153; Rahkonen 1991, 290.)

Nuorten päihteiden käyttö tulisi kuitenkin nähdä laajana yhteisöllisenä ongelmana. Vasta silloin on mahdollista eri hallinnonalojen välinen yhteistyö, jonka avulla kyetään vaikuttamaan ja saamaan muutosta vallitsevaan alkoholikulttuuriin. "Alkoholinkäyttö on kulttuurinen ilmiö periytyvine juomatapoineen", toteaa Koskinen - Ollonqvist (1994, 12) osuvasti koulun alkoholiopeutusta käsittelevässä teoksessa. Tärkeää on havaita, että nuorten elämäntyyliin ja nautintoaineiden käyttöön vaikuttavat siis useat sosiaalisen lähiympäristön tekijät. Bronfenbrennerin (1996, 16-42) nimeämällä mikroryhmillä on suuri merkitys. Koti, kaverit ja muut pienryhmät vaikuttavat nuorten valintoihin positiivisesti ja negatiivisesti (Lähteenmaa & Siurala 1991, 151-152). Rahkonen (1991) selittää artikkelissaan poikien päihteiden käytön tapojen määräytyvän porukan normien mukaan ja tytöillä läheisen ystävän mukaan. Tytöt juovat päästäkseen mukaan sekaryhmiin ja pojat juovat hankkiakseen aseman pikien keskuudesta. Lisäksi Rahkonen esittelee tutkimustuloksen, jonka mukaan tupakka on tytöille kapinan merkki ja alkoholi puolestaan avain jännitykseen. (Rahkonen 1991, 290.)

Nuorten aikuisten ongelmakäytön määrää ja alkoholin ongelmakäyttöön liittyviä seikkoja on tutkittu pitkittäistutkimuksena Jyväskylän yliopistossa. Artikkelissaan Pulkkinen ja Rönkä (1993) korostavat tämän tutkimuksen tuloksiin viitaten, että varhaisen kouluiän käyttäytymispiirteet eivät suoraan selitä ongelmajuomista. On kuitenkin ilmeistä, että kouluiässä tapahtuva kehitys on aikuistumisen kannalta olennaisen tärkeää. He mainitsevat esimerkkinä, kuinka epäonnistumiset koulusuoriutumisessa ja alaluokkalaisten sopeutumisvaikeudet ohjautuvat murrosiän ongelmakäyttäytymiseksi. Heidän mukaan kahdeksanvuotiaiden tyttöjen tarkkaamattomuudella, prososiaalisuuden puutteella ja ahdistuneisuudella on murrosiän heikkoon koulumenestykseen liittyneenä mahdollinen yhteys aikuisiän ongelmajuomiseen. Pojilla aggressiivisuus, prososiaalisuuden puute ja tarkkaamattomuus yhdistettynä murrosiän heikkoon koulumenestykseen liittyneenä on mahdollisesti yhteydessä ai-

kuisiän ongelmajuomiseen. Pulkkinen ja Rönkä pohtivat koulun mahdollisuutta antaa erityistä tukea tällaisille syrjäytymisvaarassa oleville oppilaille. He korostavat, että kodin antama tuki on tällaisissa tapauksissa yleensä hyvin vähäistä. (Pulkkinen & Rönkä 1993, 98 ja 100.)

Salomaa (1992) toteaa, että alkoholijuomien kulutuksessa tapahtui 1980 – luvulla rakennemuutos. Tuolloin väkevien juomien kulutuksessa tapahtui voimakas lasku kun sen sijaan mietojen viinien ja keskioluen kulutus kasvoi huomattavasti. Vuodesta 1985 vuoteen 1991 väkevien juomien osuus laski vähittäismyynnissä 49 prosentista 38 prosenttiin ja keskioluen osuus nousi kymmenen prosenttia. Salomaa (1992, 31) väittää noiden muutosten selittyvän suurelta osin hintasuhteiden muutoksilla. Hintamuutoksiin vaikutti merkittävästi kansantaloudessa tapahtunut taloudellisen kasvun jyrkkä lasku ja työttömyyden raju lisääntyminen. Tästä ihmisten heikentyneestä tulokehityksestä johtuen alettiin hinnoittelussa toteuttaa mietoja juomia suosivaa politiikkaa. Salomaa (1992, 3 ja 31) toteaa, että selittäviä tekijöitä ei löydy ainoastaan kulttuurisista tai sosiaalisista tekijöistä. Nuoret ovat osa yhteiskuntaa ja edellä mainitun kaltaiset muutokset koskettavat myös heitä.

Kuluttajat ovat Salomaan (1992) mukaan siirtyneet kalliista ja nopeasti kallistuneista juomaryhmistä hintakehitykseltään hitaampiin ja halvempiin juomaryhmiin. Kokonaiskulutuksen taso on miedontuneista juomista huolimatta pysynyt aiemmalla tasolla ja halvempiin juomiin siirtyessään kuluttajat ovat jopa saattaneet lisätä alkoholin kokonaiskulutusta. Tutkimuksen johtopäätöksenä on, että kauppojen mietoja juomia suosiman hinnoittelun kautta ei ole mahdollista juuri vaikuttaa kokonaiskulutusta hillitsevästi. Tämän päivän nuorta sukupolvea onkin lehdistössä ja medioissa leimattu usein ”kaljapussisukupolveksi”. (Salomaa 1992, 3 ja 31.)

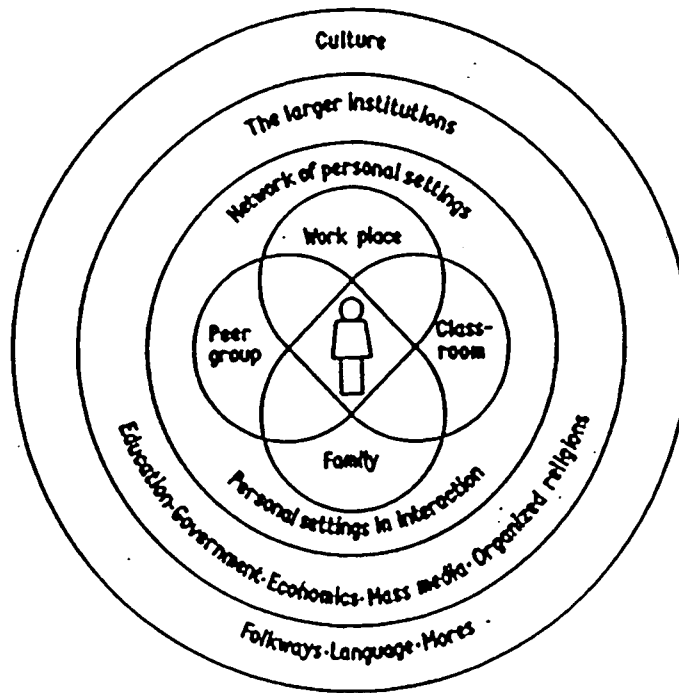
Erilaisen näkökulman keskusteluun nuorten päihteiden käytöstä tuo Siuralan (1994) tutkimustulos, jonka mukaan käsitykset nykynuorten ja 70 -luvun nuorten alkoholin, tupakan ja huumeiden käytöstä ovat samansuuntaisia. Aikuismielipide tulkitsee nykynuorison turmeltuneemmaksi kuin ”entisaikojen”

nuorison, sillä tuo entisaikojen nuoriso usein tarkoittaa tutkimukseen osallistuneen omaa sukupolvea. Lisäksi tutkija mainitsee julkisen kirjoittelun olevan toisinaan turhankin dramaattista ja näin vaikuttavan ihmisten arviointeihin väärällä tavalla. (Siurala 1994, 112.) Muuttuneessa maailmassa monet asiat ovat vaikuttamassa nuoriin eri tavoin kuin aikaisemmin. Nyky-yhteiskunnassa korostuu yksilölliset elämänhallinnan taidot, johon sisältyy voimakkaammin arviointikyky ja valintojen tekeminen. Perheiden luontaisten sukulaisilta aikaisemmin saatujen tukiverkoston vähentyminen lisää kodin ulkopuolelta tulevan tuen tarvetta.

2.3 Yksilö ja ympäristö vuorovaikutuksessa

Tutkimuksen filosofisena lähtökohtana on fenomenologisen lähestymistavan mukaisesti ihmisen kokema elämismaailma. Elämismaailmaan kuuluu sekä ihmisen jokapäiväisessä elämässä kohtaamat ympäristöt että laajemmat yhteiskunnalliset ja institutionaaliset tasot. Rauhala (1999, 150-155) yhdistää tähän ihmisen elämismaailmaan lisäksi ihmisen subjektiivisen maailmankuvan. Kokemuksiin pohjautuvien käsitysten avulla ihminen pyrkii ymmärtämään ja käsittämään ympäröivää todellisuuttaan. Tätä käsitystä vahvistaa Bronfenbrennerin vuonna 1977 kehittämä ekologinen malli ympäristön ja yksilön vuorovaikutuksellisista suhteista (ks. Bronfenbrenner 1996, 16-42).

Bronfenbrennerin teoria (1996) sisältää idean laajasta ja eriytyneestä ympäristön mallista. Bronfenbrenner näkee ympäristön sarjana järjestettyjä rakenteita, jotka sisältävät toisensa. Sugarman (1990) on kuvannut näitä ajatuksia Eganin ja Cowanin (1979) kehämäisellä mallikuviolla.

Kuvio 1. Bronfenbrennerin malli ympäristöstä. (Sugarman 1990, 10.)

Ympäristömalli näkee yksittäisten ihmisten elämässä sattuvia tapauksia ja tilanteita syvemmälle, sillä se osoittaa suhteita yksilön toimintatilanteissa ja niiden välillä. Lisäksi mallin avulla on mahdollista havaita laajoja sosiaalisia konteksteja, jotka voivat esiintyä virallisina tai epävirallisina. (Sugarman 1990, 9-12.) Bronfenbrennerin (1997) teoriassa kehittyvä yksilö ei ole tyhjä taulu, joka muokkautuu ympäristön näköiseksi. Ympäristön ja yksilön vuorovaikutus on kaksisuuntaista, jolloin myös yksilö vaikuttaa ympäristöön. Tähän liittyen teoria on tiivistetty neljään ympäristösysteemiin, jotka paikallistuvat erilaisille tasoille: mikrosysteemit, mesosysteemit, eksosysteemit ja makrosysteemit. (Sugarman 1990, 21-22.)

Bronfenbrennerin mikrosysteemi käsittää kehittyvän yksilön ja välittömän ympäristön, jossa yksilö toimii. Tätä elämismailmaan kuuluvaa ympäristöä voidaan kuvata aikana, paikkana, harrastuksena, osallistumisena tai jonain roolina. Kaikki todellisuuden asiat ovat olemassa ihmisille merkitysvälitteises-

ti, teemme aina jonkin tulkinnan kohtaamistamme asioista ja se vaikuttaa toimintaamme. Mikrosysteemeissä aiemmat kokemukset kerrostuvat subjektiivisesti koettuun maailmaan positiivisesti ja negatiivisesti suuntaavana. (Bronfenbrenner 1996, 22; Rauhala 1983, 159-160.) Koko yhteiskuntaelämä ja toiminta pohjautuu merkityksenantoon ja riippuu siitä. Siksi tutkimus on kulttuurintutkimuksen näkökulmasta merkitysten tutkimista (Alasuutari 1993, 46). Tutkimuksemme kohderyhmänä oleville kuudesluokkalaisille mikrosysteemeinä toimivat esimerkiksi koti, koululuokka ja vertaisryhmä. Tämä mikrosysteemi on perinteisesti saanut eniten huomiota psykologeilta ja muilta tutkijoilta. Sugarman (1990, 10) mainitsee tutkimuksia, joiden mukaan juuri läheiset ihmissuhteet, perhe ja ystävät ovat tärkeimpiä tukijoita yksilön kohdatessa muutoksia elämässään. Alasuutari (1993, 41) kuvaa kaveripiirissä mielekkääksi koettua elämäntapaa käsitteellä kollektiivinen subjektiviteetti.

Mesosysteemi on Bronfenbrennerin (1996, 25) mukaan mikrosysteemeistä muodostuva systeemi. Sugarman (1990) selittää siihen kuuluvan toisiinsa liittyneet suhteet ihmisen eri elämänvaiheissa. Nämä epäviralliset sosiaaliset rakenteet ovat sosiaalisia verkostoja (Bronfenbrenner 1981, 193). Tähän liittyen nuoren elämään vaikuttaa suuresti esimerkiksi perheen muutto toisen vanhemman työn vuoksi uudelle paikkakunnalle. Koulu, vertaisryhmä, harrastukset jne. saavat kaikki tällöin uuden muodon. Asian merkitys ymmärretään Alasuutarin (1993) mukaan usein samaksi kuin mitä tuo kyseinen asia tarkoittaa. Kulttuurintutkimuksessa sosiaalinen merkitys määritellään tarkemmin, sille annetaan ns. tietoteoreettinen ulottuvuus. Todellisuus on sen mukaan läpikotaisin sosiaalisesti konstruoitunut, eli se rakentuu merkitystulkintoista ja tulkintasäännöistä, joiden mukaan ihmiset orientoituvat jokapäiväisessä elämässään. (Alasuutari 1993, 42-43.) Aaltolan (1992) yhteenvedon mukaan ihmisten elämää ja toimintaa määräävät merkityksenannot: "Ihminen voi oppia ja omaksua merkityksiä vain suhteessa toisiin ihmisiin." (Aaltola 1992, 96).

Alasuutari (1993) toteaa todellisuuden olevan olemassa ihmisille aina merkitysvälitteisesti, maailma ympärillämme esittäytyy meille sen suhteen kautta,

mikä meillä on tähän maailmaan. Kulttuuritutkimuksessa maailma esittyy meille ihmisille kosmologisen järjestelmän (termi juontaa juurensa strukturalistisesta antropologiasta), kulttuurin koko maailmanselitysmallin kautta. (Alasuutari 1993, 44.) Suomessa nuorten elämää eivät enää yhtä paljon säätele perinteet ja vanhemmilta opittavat toimintatavat. Media, nuorisokulttuuri ja muoti tarjoavat nuorille esikuvia identiteetin rakentamiseen ja muovaamiseen. (Aittola, Jokinen & Laine 1995, 139-140.) Jokainen kulttuuri pyrkii muodostamaan itselleen mielekkään ja toimivan kokonaisen maailmanselitysmallin, joka pyrkii selittämään kaiken, mitä maailmassa on. Tämä selitysmalli ymmärrettävästi vaihtelee huomattavasti eri yhteisöjen välillä ja eri aikoina.

Sugarman (1990) selittää Bronfenbrennerin eksosysteemin sisältävän mikrosysteemien ja makrosysteemien lisäksi erityisiä sosiaalisia rakenteita, sekä virallisia että epävirallisia. Eksosysteemiin kuuluu esimerkiksi työllisyystilanne, hallituksen päätökset, terveydenhuollon palvelut, massamedia ja järjestäytyneet uskonnot. (Sugarman 1990, 21-22.) Suomessa on keskusteltu muuttuneiden asenteiden ja käsitysten sekä nuorten vaikutus- ja osallistumismahdollisuuksista. Nuori rakentaa käsityksiä ja merkitysyhteyksiä kokemuksistaan virallisissa ja epävirallisissa sosiaalisissa rakenteissa .

Makrosysteemit ovat Bronfenbrennerin (1996, 16-42) teorian mukaan muiden systeemien suunnitelmia. Ne ovat laajoja, kattavia institutionaalisia malleja kulttuurista. Makrosysteemit kantavat näkymättömästi mukanaan ideologioita ja tietoa, mutta konkretisoituvat yhteiskunnan laissa, säännöissä ja säädöksissä. Ne heijastavat yhteiskunnan arvomaailmaa ja tärkeinä pidettyjä asioita. Makrosysteemit sisältävät yhteiskunnan taloudelliset, sosiaaliset, lailliset ja poliittiset järjestelmät. Arvojen ja normien kautta nämä järjestelmät siirtyvät ekso-, meso- ja mikrosysteemien kautta yksilöille ja siten vaikuttavat hänen ajatuksiin, käyttäytymiseen ja mahdollisuuksiin. (Bronfenbrenner 1977, Sugarmanin 1990, 9 -12 mukaan.) Suomalaisessa yhteiskunnassa olemme tilanteessa, jossa yleinen kulttuurinen arvomaailma on muuttumassa. Nuor-

ten päihteiden käyttöä pyritään rajoittamaan lainsäädäntöjen avulla, mutta tämä ei ole osoittautunut vaikuttavaksi ratkaisuksi todellisuudessa.

Merkitysyhteydet rakentuvat kulttuurisesta ja yhteiskunnallisesta todellisuudesta (Siljander 1988, 138-139). Oma merkitys- ja käsitystietoisuutemme on mukana koko tutkimusprosessin ajan vaikuttaen tutkimuksen eri vaiheissa tehtyihin valintoihin ja tulkintoihin. Tutkijoiden tulee tiedostaa oma kulttuurinen sekä yhteiskunnallinen todellisuus ja sen merkitys omiin asenteisiin. Nuorten merkitysten ymmärtämiseksi tarvitaan tietoa heidän elämäntodellisuuteen liittyvistä tekijöistä. Tällaista tietoa on mahdollista saada perehtymällä päihteisiin liittyviin käsityksiin ja asenteisiin.

Mikään ymmärtäminen ei ala absoluuttisesta alusta, vaan sen perustana on ennakolta ymmärretty merkityskokonaisuus (Juntunen 1977, 126-128). Hermeneutikot väittävätkin tämän perusteella kaiken ymmärtämisen perustuvan esiymmärrykseen, joka ilmenee käytännön toiminnassa. Ymmärtämisen alkuperää ei ainoastaan etsitä yksilön kehitymisestä, vaan etenkin kollektiivisesta historiasta. Ymmärrys on olemassa ihmisen historiallisuuden kautta, niin pian kuin ihminen ihmisenä on ollut olemassa, hän on luonut merkityksiä kantavaa todellisuutta. Merkitys liittyy välittömästi maailmankuvan rakentamiseen, joka mahdollistaa merkityslisän ymmärtämisyhteyden laajentumisen sekä ihmisen vastaanotto- ja tulkintamahdollisuuksien paranemisen. (Rauhala 1999, 152-153.)

Tutkimuksemme eräs tärkeä lähtökohta on antaa lapselle ääni, jolloin voimme oppia ymmärtämään lapsen merkitysyhteyksiä. Ajatuksemme on, että nuoret eivät ole yksin ole vastuussa kokeiluistaan ja tekemisistään, vaan koko yhteiskunnallamme on Bronfenbrennerin (1996, 16-42) mallin mukaisesti tarkastellen jotain tekemistä sen kanssa. Bronfenbrennerin teoriaan tukien myös nuorten alkoholinkäytön tutkiminen ja mahdollinen kierteen katkaiseminen edellyttävät onnistuakseen ympäristön vaikutusten huomioimista.

2.3.1 Peruskoulun päihdekasvatus

Yleissivistävän peruskoulun tehtävänä on edistää oppilaidensa persoonan kaikinpuolista kehittymistä. Peruskoulun opetussuunnitelman perusteissa (1994, 11) sivistyksellä tarkoitetaan yksilön sivistymispyrkimyksiä sekä yhteisöltä siirtyvää pääomaa perintöä. Yleissivistykseen sisältyy kyky tarkastella asioita eri näkökulmista, kriittisyyttä unohtamatta. Yleissivistykseen kuuluvat sekä tiedolliset valmiudet että eettinen ja esteettinen herkkyyden kehittyneet tunne-elämä, havainnoimisen ja kommunikoinnin taidot, työnteossa tarpeelliset perustaidot. Opetuksen suunnittelun perusteena on käsitys, että sivistynyt ihminen kykenee rakentamaan yhteistyöhön, ottaa huomioon toimintansa seuraukset ja kykenee kantamaan niistä vastuun toimiessaan yhteiskunnan jäsenenä.

Koulutuksen eräs tärkeä yhteiskunnallinen tehtävä on kulttuurinen sopeuttaminen ja yhteiskunnan kiinteyden ylläpitäminen. Tämä tarkoittaa esimerkiksi ihmisten käytöstottumusten yhtenäistämistä. (Kivinen & Rinne 1995, 67-73.) Muuttuvassa maailmassa ihmisen monipuolisen kehittymisen nähdään edellyttävän laaja-alaista ihmisten välistä tietoja välittävää vuorovaikutusta. Muutoksen välineitä ovat tiedot, taidot ja asenteet, jotka liittyvät fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin edistämiseen. Niillä pitäisi olla myös itseisarvoa ja niiden katsotaan olevan osa tasapainoisen, omaa elämäänsä hallitsevan yksilön yleissivistystä. Peruskoulun tärkeänä tehtävänä on yksilölliset erot huomioiden tukea oppilaita sellaisten valmiuksien saavuttamisessa, jotka ovat edesauttamassa tulevia jatko-opintoja ja ammatinvalintaa. (Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 1994, 14.)

Peruskoulu yhteisönä kuuluu yhtenä osana ympäristön ja yksilön vuorovaikutuksellisessa mallissa olevaan mikrosysteemiin. Nykymaailmassa yhteisön merkitys korostuu yksilön psyykkistä ja sosiaalista kasvua ja kehitystä tukevana tekijänä muutosten maailmassa (Peruskoulun opetussuunnitelmien perusteet 1994, 14). Ziehe kirjoittaa, että koulussa opetussisältöjen merkityksellistämisen mahdollisuus toimii työvälteenä tunteen siirroissa, ryhmäsuhteiden

mäsuhteiden selvittämisessä ja itsensä vahvistamisessa (Sironen 1991, 222-223 mukaan). Koulun toteuttama kasvatustoiminta antaa kerrostuvia kokemuksia, joiden varassa oppilaat osaksi rakentavat itselleen käsityksiä ilmiöistä. Oppilaat viettävät osan ajastaan tässä yhteisössä, johon koulun opetus- ja kasvatustoiminta kohdistuu. Mikrosysteemiin kuuluva koululuokka ja kaveripiiri sekä saadut kokemukset ovat tärkeitä tekijöitä kuudesluokkalaisten päihteisiin liittyvien käsitysten ja merkitysten rakentumisessa. Mesosysteemi rakentuu oppilaalle sen mukaiseksi, minkälaisia elämänmuutoksia hän kohtaa kouluikänsä aikana. Koulua yhteisönä voidaan tarkastella sosiaalisena ympäristönä Bronfenbrennerin (1996, 16-42) virallisten ja epävirallisten sosiaalisten kontekstien kautta. Epäviralliset sosiaaliset kontekstit muodostuvat koulupäivän aikana kaikessa vuorovaikutuksessa. Virallista opetussuunnitelmaan sidottua toimintaa on terveyskasvatus, johon on asetettu yleisiä valtakunnallisia tavoitteita opetussuunnitelman perusteissa. Ala-asteen opettajien toteuttamaa terveyskasvatusta selvittävän tutkimuksen (1990) tuloksissa tuli esille yhteistyön lisääntyminen niissä kouluissa, joissa on käytössä terveyskasvatuksen opetussuunnitelma (Peltonen 1992,59-60).

Tässä kasvatustieteellisessä tutkimuksessa on huomioitu valtakunnallisen opetussuunnitelman perusteet vuodelta 1994, johon on vuoden 1999 alusta lisätty velvoite järjestää peruskoulussa kansalaistaidon opetusta. Opetussuunnitelman perusteissa (1994) tuodaan julki, että kunta- ja koulukohtaisissa opetussuunnitelmissa on määritelty opetuksen tavoitteet, sisällöt ja menetelmät. Kinos (1994) määrittelee varsinaiseksi opetussuunnitelmaksi kunnan päätösten puitteissa tehdyn suunnitelman. Hän korostaa, että varsinaisen asiantuntijuus on varsinaista opetuskäytäntöä suunnittelevilla, toteuttavilla ja arvioivilla opettajilla ja rehtoreilla. (Kinos 1994, 8-9.) Käytännössä päihdekasvatuksen sisällöt ja toteuttaminen vaihtelevat kuntakohtaisesti, kuten esimerkiksi ala-asteen opettajien toteuttama terveyskasvatus tutkimuksen (Peltonen 1990 51-69) tuloksissa todetaan.

Peruskoulun opetussuunnitelman perusteissa (1994) määritellään koulussa toteutettavan terveyskasvatuksen tehtäväksi oppilaan terveen kasvun ja ke-

hityksen sekä terveyttä edistävän käyttäytymisen tukeminen. Koulun terveystasvatuksella on kolme laajaa tehtävää; sivistävä, virittävä ja mielenterveyttä tukeva tehtävä. Yleistavoitteena on, että nuori oppii sekä oman että ympäristönsä terveyden ylläpitämiseen ja edistämiseen liittyvät perustiedot, -taidot ja toimintavalmiudet, pitää niitä oman ja ympäristönsä hyvinvoinnin näkökulmasta merkityksellisinä ja kykenee käyttämään näitä valmiuksia voimavarana elämänkulun eri vaiheissa. (Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 1994, 34).

Peruskoulun opetussuunnitelman perusteiden (1994, 34) mukaan päihdekasvatuksen myötä toteutetaan monia näihin tavoitteisiin liittyviä osa-alueita, mutta erityisesti korostuu virittävä terveystasvatus. Virittävän terveystasvatuksen tavoitteena on herätellä oppilaita pohtimaan myönteisesti omasta kokemusmaailmastaan käsin terveyttä ja terveystasvatukseen liittyviä teki-jöitä. Tavoitteena on saada nuoret tietoisesti tekemään terveyttä tukevia va-lintoja. Teoreettisen tiedon lisäksi oppimisprosessissa korostetaan arvojen selkeytymistä, teemojen ja aihepiirien liittymistä oppilaan omaan kokemus-maailmaan ja hänelle merkityksellisiin asioihin sekä toiminnallisuutta.

Sivistävän terveystasvatuksen tavoitteena on antaa tarpeelliset tiedot ja tai-dot osana yksilön yleissivistystä. Terveystasvatus sisältää paljon arvonvarai-sina pidettyjä asioita. Peruskoulun opetussuunnitelman perusteissa (1994, 34) korostetaan, että terveystietoisuus edellyttää tiedon lisäksi tietämyksen suhteuttamista elämäkatsomukseen. Riskejä ja terveystasvuhkia korostava tieto ei läheskään aina saa vastakaikua nuoren elämässä. Teoreettisen tiedon lisäksi oppimisprosessissa korostuvat arvot ja niiden selkeyttäminen, käsi-teltävien teemojen liittyminen oppilaan omaan kokemusmaailmaan ja hänelle merkityksellisiin asioihin sekä toiminnallisuus.

Terveystasvatuksen mielenterveyttä tukevan tehtävän tavoitteeksi perus-koulun opetussuunnitelman perusteissa (1994, 34) on määritelty psyykkisen energian tuottaminen ja vapauttaminen. Tunteiden ilmaisutaito, kyky ratkaista ristiriitatilanteita ja solmia sosiaalisia suhteita kehittyvät kouluyhteisön arjes-

sa. Sosiaaliin taitoihin, hankinta- ja myötäelämisen kykyyn liittyen tietojen ja taitojen on oltava osa lapsen elämää ja kehitystä.

”Alkoholikasvatus on tavoitteellista asenteiden, ajatusten ja käyttäytymisen muuttamista pitkällä aikavälillä kasvatustavoitteita kohden” (Valli 1998, 38). Valli (1998) liittää opetuksen eri osa-alueet laajempaan yläkäsitteeseen kasvatus, joka ei rajoitu pelkästään oppitunneille, vaan ne liittyvät kaikkeen koulun organisoimaan toimintaan (Valli 1998, 38). Tutkimuksessamme käsitteinä käytetään päihdeopetuksen lisäksi laajaa ja monipuolista päihdekasvatuskäsitettä.

Opetussuunnitelman perusteet (1994) sisältävät haasteen kouluopetuksen kehittämiseksi ja opettajan roolin muuttumiselle. Opettajakeskeisen opetuksen rinnalle tarvitaan oppilaslähtöisiä ja nuorten elämänalueita huomioivia uudenlaisia oppimisprosesseja (Aittola, Jokinen & Laine 1995, 126-127). Alasteen opettajien toteuttamaa terveystasvatusta on selvitetty Terve koulu-ohjelman yhteydessä. Tässä vuonna 1990 tehdyssä tutkimuksessa on tarkasteltu tupakoinnin ehkäisyyn liittyvää opetusta opetuksen sisältöjen, menetelmien ja yhteistyö kannalta. Koko maan laajuiseen postikyselytutkimukseen osallistui 284 viidettä tai kuudetta luokka-astetta opettavia tai yhdysluokkaa opettavia opettajia. Tutkimustulosten mukaan opetusmenetelminä käytettiin yleisimmin opetuskeskusteluja, oppikirjan mukaan opettamista ja kirjallisia harjoituksia. Tutkimuksen kohdejoukkona olevista opettajista 35% ilmoitti koulunsa käyttävän terveystasvatuksen opetussuunnitelmaa. Opettajista 38% vastasi, että koulussa ei ole käytössä vastaavaa suunnitelmaa. Tietämättömyytensä terveystasvatuksen opetussuunnitelman olemassa olosta koulussaan ilmoitti 26% opettajista. Opettajat pitivät tulosten mukaan tärkeänä terveydenhuollon ja opetusalan asiantuntijoiden asiantuntemusta, jolloin terveystasvatuksen merkitys on heidän mielestä riittävän tiedon saamisessa. Toisaalta opettajista 63% ilmoitti opetusmateriaalin puutteen vaikeuttavan terveystasvatuksen opetusta. (Peltonen 1992, 51-69.) Huumeopetukseen liittyvässä tutkimuksessa (1992) opettajien vastausten perusteella toimivia opetusmenetelmällisiä ratkaisuja olivat ryhmätyöt, keskustelut, ky-

selyt, oppilaiden itsenäinen lukeminen ja oppituntien ulkopuolella järjestetyt tilaisuudet. Opettajien mielestä oppilaat ovat eniten kiinnostuneita huumeiden terveydellisiin vaikutuksiin ja riippuvuuteen liittyvistä asioista. Tutkimustulosten mukaan kouluissa käsiteltiin eniten huumeiden käytöstä johtuvia terveydellisiä haittavaikutuksia. (Heikkinen & Kontula 1992, 25-27, 98 ja 32.)

2.3.2 Kehittyvä kuudesluokkalainen

Peruskoulun oppilasryhmät koostuvat Suomessa vielä yleisesti eri ikäkausiin kuuluvista oppilaista, joista kuudesluokkalaiset oppilaat ovat 12-13 vuoden ikäisiä. Kehityspsykologisen teorian mukaan ihmisen kehitys etenee vaiheittain, erilaisten kehityskausien kautta. Kuudesluokkalainen oppilas on Piaget'n (1988) mukaan siirtymässä konkreettisten operaatioiden kaudelta abstraktien operaatioiden kaudelle. Konkreettisten operaatioiden kausi on loogisen ajattelun alkuvaihetta ja se kestää seitsemästä vuodesta yhteentoista kahteentoista vuoteen. Tällöin ihmisten välisestä yhteistoiminnasta syntyvät moraaliset ja sosiaaliset tunteet (Piaget 1988, 23-24.) Osa kuudesluokkalaisista voi alkaa kehityksessään lähestyä nuoruuteen liitettävää abstraktien operaatioiden kautta, jolloin muotoutuu yksilön persoonallisuus ja jolloin hän tunteittensa ja älynsä puolesta tulee osaksi aikuisten yhteiskuntaa.

Nuorille kehittyy yhdentoista - kahdentoista ikävuoden jälkeen muodollinen ajattelu. Tällöin loogiset operaatiot alkavat siirtyä puhtaiden ajatusten tasolle, olivat ne sitten sanoja tai symboleja, mutta ajattelun tueksi oppilas ei enää tarvitse havaintoa, kokemusta tai uskoa. Muodollinen ajattelu tarkoittaa kykyä vetää johtopäätöksiä pelkistä hypoteeseista eikä vain todellisuushavainnoista (ks. Piaget 1988). Teoria viittaa siihen, että tässä kehitysvaiheessa olevan 12-13 -vuotiaan olettaisi kykenevän ymmärtämään esimerkiksi päihteiden vaarallisuuden ilman konkreettista omakohtaista kokeilua.

Nuoruuden olennaisin piirre on havaittavissa jo osalla kuudesluokkalaisia. Heillä on konkreettisuuden ja välittömän nykyisyyden kahleista vapautumista, joka merkitsee todellisuuteen sopeutumisen aikaa. Nuori alkaa sitoutua yh-

teiskunnan lakeihin ja velvollisuuksiin. Tällöin nuori kykenee jo osaksi itseenäiseen vastuunkantamiseen omasta toiminnasta. (ks. Piaget 1977) Tämä ilmenee esimerkiksi siinä, että nuori tiedostaa päihteiden käytölle asetetut ikäraajat ja tekee päätöksiä omassa elämäntodellisuudessa rakentamiensa käsitysten ja asenteiden mukaisesti. Kuudesluokkalaisilla murrosiän läheisyys on tärkeänä kehitysvaiheena asenteiden ja käyttäytymisen kehittämisessä suhteessa päihteisiin.

Sosiaalistuminen ja lapsen kulttuurin välityksellä saamat vaikutteet sekä älylliset muutokset ovat Piaget'n (1977) kehitysvaiheitten mukaan merkittäviä kahdentoista – viidentoista vuoden iässä alkavissa nuoruuden muutoksissa. Sosiaalinen oikeudenmukaisuus ja sosiaalisten ihanteiden suhde on kehittymässä kahdentoista vuoden iässä. Moraaliseen autonomiaan kasvamisella on erilainen merkitys kuin konkreettisten operaatioiden tason pienissä sosiaalisissa ryhmissä tehdyillä ratkaisuilla. (Piaget 1977, 143-144.) Kuudesluokkalainen on siirtymässä kehitysvaiheeseen, jossa hän kykenee luomaan uusia ideoita ja muodostamaan vähitellen tulevaisuuden suunnitelmiin liittyviä arvoja.

Piaget'n lisäksi myös Havighurst on perustanut teoriansa ihmisen kehityksestä sosiaalistumiselle ja kehitysvaiheille. Sugarman (1990) selittää Havighurstin kehitystehtäville rakentuvaa teoriaa malliksi, jossa kehitys etenee järjestyksessä ilmaantuvien muutosten kautta. Tehtävien onnistunut täyttäminen mahdollistaa seuraavan kehitystehtävän alkamisen. Teoriaa tarkastellen kuudesluokkalaisen sosiaalistumisen kehitystehtävät konkretisoituvat asennoitumisessa erilaisiin sosiaalisiin ryhmiin ja instituutioihin, kuten vertaisryhmiin ja kouluun (ks. Sugarman 1990, 38-41 ja 94-99).

Eriksonin (1982) psykoanalyttisen kehitysteorian mukaan kuudesluokkalainen lähestyy kehitysvaihetta, jossa asetetaan kyseenalaiseksi kaikki samuudet ja jatkuvuudet, joihin aiemmin luotettiin. Tämä liittyy kiinteästi fyysiseen kasvuun ja fyysisen genitaalisen kypsyyden saavuttamiseen. Nuoret etsivät uusia jatkuvuuden ja samuuden tunteita ja ovat valmiita asettamaan pysyviä

palvonnan kohteita ja ihanteita lopullisen identiteetin vartijoiksi. Tämän kehitysvaiheen seurauksena on joko onnistunut eheytyminen identiteetin muodossa tai roolien hajaantuminen. Roolien hajaantuminen on vaarana yksilön tasapainoiselle kehitykselle ja tällöin he voivat joutua ylisamastamaan itsensä väliaikaisesti sakkien ja massojen sankareihin, jopa kadottamaan identiteettinsä. (Erikson 1982, 249-250.) Kuudesluokkalaisella saattaa syntyä ristiriitaa yhä tärkeämmäksi käyvän kaveripiirin ja koulun ja kodin odotusten välille, jos kaveripiiri poikkeaa hyvin paljon perheen tapa- ja arvomaailmasta. Aho ja Laine (1997) korostavat, että 12-vuotiaalle lapselle on erittäin tärkeää roolinsa mukainen käyttäytyminen ja tieto siitä, mitä muut ajattelevat hänestä. Tämä aiheuttaa ristiriitaa oppilaan kamppaillessa oman yksilöllisyyden löytämisen ja muiden tahtoon mukautumisen välillä. (Aho & Laine 1997, 28-29.)

Kuudesluokkalainen kuuluu koulussa moneen ryhmään, näkyvin pienryhmistä on oma luokka. Tämän lisäksi kuudesluokkalaisella on useita koulun ulkopuolisia ryhmiä, jotka vaikuttavat hänen toimintaan. Näiden jäsenryhmien lisäksi kuudesluokkalaisella on viiteryhmiä, joihin hän vertaa itseään. Viiteryhmä voi myös olla samaistumiskohde tai omata arvoja, joita kuudesluokkalainen omaksuu. Laine ja Aho (1997) kuvaavat tilannetta, jossa nuori saattaa toivoa kuuluvansa tällaiseen viiteryhmään. Voimakas kiinteä yhteys ryhmässä sitoo jäseniä ja tämä koheesio voi olla yksilölle myönteistä tai kielteistä. Koululuokassa kielteinen koheesio saattaa ilmetä sisäryhmänä, johonka vain osa oppilaista kuuluu. Tämä aiheuttaa syrjintää, kiusaamista ja negatiivisia tunteita muita kohtaan. Koululuokassa tällainen sisäryhmä voi keskinäisen yhteenkuuluvuuden kautta liittyä jopa koko koulua ja yhteisön sääntöjä vastaan. Kokeilunhaluisena murrosikä lähestyvänä ja ryhmään kuulumista arvostavana nuorena kuudesluokkalainenkin saattaa ajautua sisäryhmään. Mikäli sisäryhmän tapoihin kuuluu päihteidenkäyttö, on mahdollista, että kuudesluokkalainen ilman muuta syytä ajautuu päihteiden käyttäjäksi. (Aho & Laine 1997, 205-206.)

Neil Frude toteaa ryhmään kuulumisen tärkeydestä:

"Indeed, in an attempt to gain acceptance and membership they may make desperate bids for recognition and acceptance, or their frustration and loneliness may produce withdrawn or disturbed behavior." (Frude 1993, 81).

Nuoruuden alkamisen ja loppumisen rajoja on vaikea määritellä yksiselitteisesti. Hoikkala (1989) on omassa nuorisotutkimuksessaan kuvaillut tämän päivän nuoruuteen liittyviä ominaisuuksia ja tehtäviä moninaisiksi (ks. Hoikkala 1989, 22-23). Myös tutkimuskohteena olevien kuudesluokkalaisten kehityksellisestä siirtymävaiheesta (mm. Piaget 1977; Erikson 1982) johtuen on ongelmallista käyttää heistä tarkkaa yhtenäistä nimitystä "lapset" tai "nuoret". Olemme pro gradu –tutkielmassamme käyttäneet käsitettä nuori, joka sisältää myös käsitteen varhaisnuori. Nimityksen perusteena on käsitys siitä, että kuudesluokkalainen on kasvamassa ulos lapsuudesta kohti nuoruusikää.

3 AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET

Päihde-ilmiötä on tutkittu Suomessa paljon ja myös alaikäisten päihteiden käyttö on ollut usein tutkimuksen kohteena. Tutkimuksemme viitekehyksessä on huomioitu päihdeilmiötä lukuisista eri näkökulmista tarkastelleita tutkimuksia. Pro gradu –työmme tutkimuskohteeseen sopien Vallin (1998), Karekiven (1999) ja Rimpelän ym. (1997, 1999) ajankohtaiset tutkimukset antoivat meille paikallisuutensa vuoksi arvokasta etukäteistietoa ilmiöstä. Tutkimuksemme kohdistuu kokkolalaisiin nuoriin ja mainitut tutkimukset on suoritettu Kokkolassa ja lähikunnissa; Ylivieskassa ja Pietarsaassa. Aikaisempien tutkimusten tulosten mukaan peruskoulun päihdeopetus tulisi aloittaa varhaisemmin. Aiemmat tutkimukset ovat kohdistuneet usein yläasteikäisiin ja sitä vanhempiin nuoriin ja tutkimukset ovat pääosiltaan olleet kvantitatiivisia. Rahkonen (1991) mainitsee norjalaistutkijoiden toiveen saada kvalitatiivista päihteiden käytön merkityksiin uppoutuvaa tutkimustietoa (Rahkonen 1991, 290). Pro gradu –tutkielmamme on paikallisena kvalitatiivisena tutkimuksena perusteltu ja päihdeopetustyön kannalta tarpeellinen.

3.1 Tutkimuksia nuorten asenteista ja koulun päihdeopetuksesta

Valli (1998) on tutkinut keskioluen vähittäismyyntiin vapautumisen vaikutusta nuorten alkoholin käyttöön ja asenteisiin alkoholia kohtaan. Tutkimuksessa pyrittiin saamaan selville myös sitä, millaisia elementtejä koulun onnistuneeseen alkoholiopetukseen ja -kasvatukseen voisi sisältyä. Kyselylomakkeiden avulla Porvoon ja Pietarsaaren ympäristöissä suoritettujen tutkimusten tuloksista ilmeni, että nuorten alkoholinkäyttöön vaikuttivat eniten vertaisryhmäläiset, kaverit. Opettajilla ei tämän tutkimuksen mukaan ollut kovinkaan paljon vaikutusvaltaa, heidät mainittiin usein vasta vanhempien ja sisarusten jälkeen. (Valli 1998, 116) Tämän aikaisemman tutkimuksen tulos tukee tutkimuskohteemme valintaa siinä mielessä, että kuudesluokkalaiset viettävät vertaisryhmänsä kanssa joka päivä suuren osan ajastaan koulussa. Perus-

koulun yhtenä opetettavana aineena on kansalaistaito, jonka sisältöihin kuuluu päihdekasvatus ja terveiden elämäntapojen opettaminen.

Vallin (1998) tutkimuksen mukaan yli puolet oppilaista oli sitä mieltä, että alkoholiin liittyvässä opetuksessa käsitellään eniten alkoholin aiheuttamia haittoja, usein vain terveyshaittoja ja siitä välittyi negatiivinen suhtautuminen nuorten alkoholinkäyttöön. Opettajat sen sijaan näkivät koulun alkoholiopetuksen sisältävän paljon muutakin kuin vain haittojen käsittelyä. Nuorten toiveissa oli haittojen ja vaarallisuudesta opettamisen lisäksi oppia alkoholin oikeat käyttötavat. He halusivat tietää eri juomien vaikutuksia, muiden nuorten kokemuksia alkoholin käytöstä, alkoholista kieltäytymisestä ja siitä, mitä sammuneelle tulisi tehdä.

Opetuksen käytännön toteutumista pohtiessaan nuoret esittivät Vallin (1988, 164-165) tutkimuksessa oppilaiden jakamista pienempiin ryhmiin, sillä isoissa ryhmissä tapahtuva alkoholiopetus jää liian yleiseksi eikä siinä synny useinkaan riittävän syvällistä keskustelua omista mielenkiinnon kohteista. Opettajien ja nuorten toiveet kohtasivat melko hyvin toisensa, tosin oppilaat kuitenkin korostivat enemmän alkoholin haitoista opettamista. Opettajien mielestä koulun alkoholiopetus on monipuolista ja he näkivät asian hieman positiivisemmin kuin oppilaat. Nuoret olivat kaikesta huolimatta enemmän tyytyväisiä kuin tyytymättömiä koulun alkoholiopetukseen.

Karekivi (1999) on tehnyt pitkittäistutkimuksen ylivieskalaisten yläasteikäisten nuorten tupakoinnista ja päihteidenkäytöstä ja niihin liittyvästä terveystasvauksesta vuosina 1989-1998. Tutkimuksen yhtenä tavoitteena oli selvittää ylivieskalaisten nuorten tupakointia ja päihteiden käyttöä ja sen muuttumista iän myötä. Karekivi selvitti myös nuorten tupakoinnin ja päihteidenkäytön yhteyttä vanhempien ja kavereiden tottumuksiin. Karekiven (1977, 71 ja 190) tutkimuksesta saatujen tulosten mukaan tupakoivat nuoret olivat aloittaneet sen keskimäärin 10 ½ vuoden iässä. Säännöllinen viikoittainen tupakointi alkaa jopa 14- vuoden iässä. Tutkimustulosten perusteella myös Karekivi on

päätynyt ajatukseen, että tehostettu terveystieteiden opetus olisi aloitettava jo ala-asteen 3. – 6. -luokilla.

Karekiven (1999) kyselylomakkeen avulla tehdyssä tutkimuksessa ilmeni alkoliin tutustumiseksi tytöillä 11,7 ja pojilla 10,3 vuotta. Tutkimukseen kulu-
neen kymmenen vuoden aikana tyttöjen alkoholiin tutustumisikä on aikaistu-
nut vuodella. Karekivi on tutkimuksessaan selvittänyt myös sosiaalisten suh-
teiden yhteyttä lukion päättöluokalla olevien nuorten päihteiden käytölle.
Merkitsevää oli tulos, jonka mukaan kavereiden tupakoinnilla on yhteys nuo-
ren omaan tupakointiin. Vanhempien käyttäytymismalli ei ollut tämän ikäisillä
niin merkitsevä, vaikka Karekivi toteaa vanhemmilla olevan merkitystä las-
tensa tupakoinnin aloittamisessa. (Karekivi 1999, 83-85, 92 ja 189.)

Karekivi (1999, 186 ja 189.) pohtii mallioppimisen merkitystä nuorille, heidän
samaistumista vertaisryhmiin ja paineiden vastustamisen taitojen puutetta.
Hänen mukaan nämä asiat ovat vaikuttamassa tupakointi- ja päihteiden-
käyttökokeiluihin. Nuorten tupakointia ja päihteidenkäyttöä lisää Karekiven
mukaan myös joukkoharha, joka tarkoittaa luuloa toisten tupakoimisesta ja
juomisesta. Karekivi näkee nuorelle merkitykselliseksi kehittymässä olevan
identiteetin ja paineen yhdenmukaisuuteen vertaisryhmän kanssa.

3.2 Kouluterveyskyselyitä Suomessa jo 70 –luvulta lähtien

Kouluterveys 2002 –yhteistyöohjelman yhteydessä tehtyjen kouluterveys
1997 ja 1999 –kyselyiden avulla selvitettiin peruskoulujen, lukioiden ja am-
mattioppilaitosten oppilaiden koulukokemuksia, terveyttä ja terveystottumuk-
sia. Tutkimuksen tarkoituksena on ollut tuottaa valtakunnallisesti vertailukel-
poisella menetelmällä kouluille, kunnille ja lääneille tietoa 14-18 –vuotiaiden
nuorten elämästä. Kysely on tehty Kokkolan, Kälviän ja Lohtajan peruskou-
lujen 8. ja 9. luokan, lukioiden 2. luokan ja ammatillisten oppilaitosten 2. vuo-
sikurssin oppilaille. Kumpikin kysely suoritettiin kyseisen vuoden huhtikuun
viimeisellä viikolla. Kouluterveyskyselyyn osallistui vuonna 1997 46 000
nuorta 117 kunnasta ja vuonna 1999 mukaan tuli lisäksi 67 kuntaa. Kokkolan

seudulla vuonna 1997 tehtyyn kyselyyn vastasi 1480 oppilasta ja vuonna 1999 hyväksytyjä vastauksia saatiin 2060. (Rimpelä & Luopa & Jokela 1997; Rimpelä & Luopa & Jokela & Stubbe 1999)

Kouluterveysraportissa vuodelta 1997 Kokkolan seudun oppilaista kaksi kolmesta piti koulun terveysopetuksen määrää sopivana ja lähes kolmanneksen mielestä opetusta oli liian vähän. Alle 30% vastaajista muisti edellisen lukuvuoden aikana olleen yhden alkoholiin tai tupakkaan liittyvän oppitunnin. (Rimpelä ym. 1997, 22). Vuoden 1999 kyselyssä oli tupakointiin, alkoholin käyttöön ja huumekekeiluihin liittyviä kysymyksiä. Kahdeksannen luokan oppilaista 18% ilmoitti tupakoivansa päivittäin ja pojista 53% oli kokeillut nuuskaamista ainakin kerran. Alkoholia viikoittain käyttävistä kahdeksas - ja yhdeksäsluokkalaisista 17% oli poikia ja 8% tyttöjä. Peruskoulun kahdeksäsluokkalaisista 12% oli kokenut tosi humalan yli kymmenen kertaa. 21% kahdeksäsluokkalaisista ilmoitti juovansa itsensä tosi humalaan kerran kuukaudessa tai useammin. Kaikkia aineita koskeviin kysymyksiin liittyen 16% kahdeksäsluokkalaisista ilmoitti käyttäneensä huumaavia aineita. (Rimpelä ym. 1999, 32)

4 TUTKIMUSTEHTÄVÄ

Hermeneuttisesta lähtökohdasta tutkimuksemme kohteena oleva ilmiö päih- teet on tietyissä merkityssuhteissa oleva todellisuus, jonka kuudesluokkai- nen kohtaa jossakin muodossa. Peruskoulun pedagoginen todellisuus on yhteydessä siihen yhteiskunnalliseen todellisuuteen, missä oppilaat elävät. Tänä päivänä tähän todellisuuteen kuuluu alaikäisten lisääntynyt päihdeiden käyttö, kuten nyt viime aikoina Suomessa on yleisesti havaittu. Siljander (1988, 102 ja 181) määrittelee pedagogisen todellisuuden olevan merkitys- suhteissa olevaa todellisuutta. Peruskoulun opettajan käytännön työtä aja- tellen kasvatustodellisuuden merkitysyhteyksien tulkinnan ja ymmärtämisen kautta olisi mahdollista osoittaa pedagogista käytäntöä koskevia konkreettisia seuraamuksia. Aaltolan (1992, 3-4) mukaan kasvatustieteessä merkityksen käsitteeseen liittyy keskeisesti kysymys mitä tutkimme. Tutkimuksessa ta- voittelemme päihdeilmiön saamista keskustelemaan muotoon kuudesluokka- laisille suunnatun projektiivisen tehtävän avulla.

Fenomenologisessa tutkimuksessa tutkitaan ympäröivän maailman ilmene- mistä ja sen rakentumista ihmisen tietoisuudessa (Syrjälä 1994, 113). Her- meneutiikan mukaisesti kasvatustodellisuus konstituoituu oppilaan käsitysten välityksellä tutkijaopettajille kuudennen luokan oppilaiden kirjoitelmissa. Her- meneuttisesti lähestyttävänä todellisuus on monimutkaisten merkityssuhte- iden muodostama kokonaisuus, joka on tulkittava esiteoreettisesti tutkittuna todellisuutena aina uudelleen (Siljander 1988, 85 ja 180). Pro gradu -työmme pedagogisen tieteenmuodostuksen intressinä oppilaiden käsitykset ja koke- mukset ovat käytettävissä kirjoitelmista tehdyn tulkinnan ja ymmärtämisen kautta. Tästä saatu syvempi ymmärrys ja tieto on mahdollista hyödyntää op- pilaan ja opettajan väliseen vuorovaikutukseen sekä päihdekasvatuksen si- sältöjen kehittämisessä. Pedagogisen todellisuuden, merkityksen käsitteen ja tutkimuksessa käytetyn tieteellisen lähestymistavan avulla työllemme voi- daan tiivistää kolme päätavoitetta:

1. Tavoitteena on saada tietoa opetuksen arviointia ja kehittämistä varten. Nykyisen vallalla olevan oppimiskäsityksen mukaan opetuksen suunnittelun tulisi huomioida lasten ennakkokäsitykset ja aikaisemmat kokemukset. Millaiseksi kuudesluokkalainen kokee päihdekasvatuksen?

2. Tavoitteena on saada esille nuorten kokemusmaailman todellisuutta ja löytää lasten kirjoituksista ideoita, joita voitaisiin soveltaa käytäntöön pyrkien kehittämään opetusta. Mikä merkitys päihteillä on kuudesluokkalaisen elämässä? Millaisia käsityksiä kuudesluokkalaisilla on päihteistä? Mitä on koululaisten kuudesluokkalaisten päihteiden käyttö oppilaiden kertomana?

3. Tavoitteena on herättää keskustelua koulussa annettavan päihdekasvatuksen sisällöistä ja toteutuksen lähtökohdista.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Pro gradu -työmme toteutuksen suunnitteluvaiheessa lähtökohtanamme oli käsitys, että ihminen rakentaa kuvan maailmasta kokemusten kautta. Käsitksemme on, että kokemustaustojen erilaisuuden vuoksi jokaisella kuudesluokkalaisella on oma tulkinta ilmiöstä päihteet. He ovat kohdanneet niihin liittyviä asioita kahdentoista vuoden ikään mennessä erilaisissa yhteyksissä. Nämä oppilaat ovat tulkinneet ilmiötä kukin omalla mielekkääksi kokemallaan tavalla ja se on ohjannut heidän ajattelua ja toimintaa. Tutkijoina oletamme kirjoitelmista välittyvän kuudesluokkalaisten päihteille antamia merkityksiä.

5.1 Kohdejoukkona kaksi kuudesluokkalaisten ryhmää

Valli (1998), Karekivi (1999), ja Rimpelä (1997,1999) ovat aiemmissa tutkimuksissa on tutkineet yläasteikäisiä tai sitä vanhempia nuoria. Näiden aiempien tutkimusten tulosten mukaan päihdeopetus olisi tarpeellista jo alasteella. Tutkimuksen kohdejoukoksi valittiin kuudesluokkalaiset oppilaat, koska päihdeopetuksen suunnittelua varten tarvitaan tietoa heidän päihteisiin liittyvistä käsityksistä ja merkityksistä.

Fenomenologisen tutkimuksen filosofisen lähtökohdan mukaisesti (ks. Syrjälä ym. 1994) pienikin kohdejoukko on riittävä, joten tutkimukseen otettiin mukaan kaksi peruskoulun kuudetta luokkaa. Tutkimus toteutettiin Kokkolan kaupungin suomenkielisissä peruskouluissa ja kaikki tutkimukseen osallistuneet oppilaat olivat suomenkielisiä. Kokkolan kaupungin kouluissa on kaikkiaan 333 suomenkielistä ja 112 ruotsinkielistä oppilasta. Tutkimuslupa anottiin Kokkolan kaupungin koulutoimenjohtajalta (liite 1).

5.2 Tutkimusmenetelmä

Laadullisen tutkimuksemme tavoitteena oli saada uskottavaa tietoa kuudesluokkalaisten elämismaailmasta. Fenomenograafisen tutkimuksen mukaisesti tutkimusmenetelmäksi valittiin projektiivinen tehtävä. Projektiivinen tehtävä mahdollistaa oppilaan subjektiivisen kokemuksen aineiston hankintatilanteessa. Tutkijoilla oli esiyymmärrys siitä, että päihdeilmiö on olemassa jo kuudesluokkalaisten elämismaailmassa. Tutkijoina oletimme, että käytettävä menetelmä antaa jokaiselle kuudesluokkalaiselle mahdollisuuden ilmaista omia käsityksiä ja päihteiden merkityksiä omasta elämäntodellisuudestaan.

Opetuksen sosiaaliset käytännöt ovat osa koulun institutionaalisuutta ja niiden on mahdollista toteutua esimerkiksi kansalaistaidon tunnilla päihdekasvatuksen yhteydessä. Kasvatustilanteen nähdään rakentuvan aktuaalisessa toiminnassa (Jokinen ym. 1993), joten tutkimusaineiston hankintaa varten toteuttamaamme tuokiota voidaan pitää yhtenä koulun päihdekasvatukseen liittyvänä sosiaalisena käytäntönä. Projektiivisen tehtävän käyttö tutkimusmenetelmänä mahdollisti tutkijoiden läsnäolon aineistoa hankittaessa. Tutkijoina pystyimme näin ollen tekemään havaintoja ja tulkintoja syventääksemme hermeneuttisessa kehässä tapahtuvaa ymmärtämistä. Ymmärtämisen syventämiseksi on Hirsjärven ja Hurmeen (1991) mukaan on mahdollista käyttää tutkimuksen tukena eri tavoin toteutettuja haastatteluja. Nuorten käsityksiä tutkittaessa haastateltavan henkilön tulee olla lähellä nuoren elämäntodellisuutta. Tällöin haastateltava voi olla esimerkiksi vanhempi, nuorisotyöntekijä tai opettaja.

5.2.1 Viestinnälliset virikekuvat

Viestinnän viittaustehtävän (Fiske 1993, 56) mukaisesti virikekuvien valinnan tavoitteena oli viitata päihdeilmiön todellisuuteen ja sen kulttuuriseen sekä yhteiskunnalliseen merkitykseen. Kuvien käyttöön projektiivisen tehtävän yhteydessä vaikutti myös omat käsityksemme kuvien merkityksestä kuudesluokkalaiselle nykyaikaisena informaation lähteenä sekä viestimenä. Oppilaat

ovat tottuneet kuvaviestintään käyttäessään julkisia viestintävälineitä. Kuva on Fisksen mukaan esittävä viestintäväline, jonka välittämä viesti etenee vastaanottajalle näkökanavan kautta. Tutkijoiden kuudesluokkalaisille pitämä kirjoitustunti on viestintäteko, jonka aikana viestintä välittyy sosiaalisessa vuorovaikutuksessa.

Valittujen päihdeaiheisten virikekuvien viitenä dimensiona ovat päihdekasvatus, sosiaaliset suhteet, yhteiskunnan lait ja säännöt, julkisuus sekä päihteistä johtuva ihmisen terveyteen kohdistuva vaara. Virikekuvien avulla oli tavoitteena saada tutkimusongelmiin vastaavaa tutkimusaineistoa. Käsitksemme oli, että valittujen kuvien avulla kuudesluokkalaisten on mahdollista kirjoittaa päihteiden merkityksestä omassa elämismaailmassa.

Semiotiikan eli merkki- ja merkitystieteen mukaan viestinnässä syntyneet väärinkäsitykset saattavat johtua lähettäjän ja vastaanottajan kulttuurieroista. Sosiaalinen vuorovaikutus tekee ihmisistä kulttuurin ja yhteiskunnan jäseniä. (Fiske 1993, 14-15). Kuudesluokkalaiset ovat oman kulttuurinsa jäseniä, joten he ilmaisevat omaa todellisuuttaan osaksi sen yhteisön kokemustaustasta, joka saattaa poikkea tutkijoiden kulttuurista joko osittain tai kokonaan.

Kaikki virikekuvat liittyivät päihdeilmiöön. Tutkijoilla oli esiyymmärrys, jonka mukaan kuudesluokkalaisten ymmärrys päihteistä voi olla hyvinkin vaihtelevaa. Sen vuoksi tutkijat päätyivät selventämään käsitettä näyttämällä ensimmäiseksi päihteisiin liittyviä viiteen dimensioon kuuluvia kuvia. Kuvat oli ryhmitelty alkoholi-, tupakka- ja huumekuviin. (Liite 3)

Päihdekasvatus. Päihdekasvatus on peruskoulussa opetettavan kansalais- taidon terveystieteeseen kuuluva yksi sisältöalue. Päihdekasvatukseen liittyen kuudesluokkalaisille näytettiin opetustilanteesta otettua kuvaa.

Sosiaaliset suhteet. Aikaisempien tutkimusten mukaan (mm. Valli 1998) vertaisryhmän merkitys nuorten päihteiden käytölle on suuri. Tästä osiosta op- pilaille näytettiin kaksi kuvaa. Toinen kuva oli tutkimukseen osallistuvan luo-

kan oma luokkakuva, jonka avulla pyrittiin suuntaamaan kuudesluokkalaisia kirjoittamaan omasta elämänsä maailmastaan ja siten lisäämään aineiston uskottavuutta.

Yhteiskunnan lait ja säännöt. Suomen lakien mukaan päihteiden anniskelu ja myynti on kielletty alle kahdeksantoistavuotiaille. Koulun järjestyssäännöissä kielletään päihteiden käyttö ja lisäksi monet kunnat ovat rajoittaneet alkoholin käyttöä julkisilla paikoilla. Kuudesluokkalaisille näytettiin kaksi sääntöihin liittyvää kuvaa. Toinen kuva esitti tupakointikieltoa ja toisessa oli poliisin logo.

Julkisuus. Tutkijat valitsivat julkisuusdimensioon liittyen kuudesluokkalaisille näytettäväksi suositun nuorisoyhtyeen laulajan kuvan. Tutkijoilla oli esikäsitys siitä, että julkisuuden henkilö voi käyttäytymismallina nuorille. Myös tupakkaan, alkoholiin ja huumeisiin liittyvät kuvat oli osittain valittu julkisuusdimension perusteella.

Terveysteen kohdistuva vaara. On tiedossa, että päihteet ovat vaaraksi ihmisen terveydelle ja esimerkiksi tupakka-askin kyljessä on varoitus tupakan terveysvaarasta. Myös Vallin (1998) tutkimuksen tuloksista käy ilmi, että etenkin oppilaat kokevat koulun päihdeopetuksen liikaa vaaroja ja uhkakuvia korostavaksi. Vaaraan liittyviä osioita oli monessa kuvassa.

Viiden dimension mukaan valitut kuvat olivat tutkimusaineiston hankintatilanteessa merkitysten tuottamista tutkijoilta tutkittavaan ilmiöön. Kuudesluokkalaisten kirjoitelmat ovat merkitysten tuottamista tutkijoille, johon he ovat tuoneet omat merkitykset ja kulttuuriset kokemukset. Kuvat ja kirjoitelmat ovat tässä tutkimuksessa Fiske (1993, 15) kuvaamaa merkitysten vaihtoa, jonka avulla tutkijoilla oli tavoitteena selvittää Kokkolalaisten kuudesluokkalaisten todellisuutta.

Viestintä on yleisen määritelmän mukaan sosiaalista vuorovaikutusta, joka tapahtuu viestien välityksellä (Fiske 1993, 14). Aineistonkeruutilanteessa viestintää olivat oppilaille näytetyt kuvat ja tutkijan antamat sanalliset ohjeet.

Kuvat voidaan luokitella prosessimaiseksi viestinnäksi monivaiheisuutensa vuoksi. Ensimmäisessä vaiheessa kuvat näytettiin piirtoheitinkalvolla koko luokalle. Toisessa vaiheessa oppilailla oli taululla nähtävänä suuret kuvamonisteet, jolloin viestintä toistui. Tavoitteena oli viestin toistettavuus, jolloin vastaanottajalla oli mahdollisuus palata viestiin oma-aloitteisesti.

5.2.2 Aineiston hankintatilanne

Pro gradu -työmme aineistonhankintatilanteen lähestymistapa on toimintateoreettinen siltä osin, että lähtökohtana on tilanteen subjektiivisen merkityksen kokeminen (Heiskala 1990,16). Tutkimusaineiston hankinnan järjestäminen mahdollisimman objektiiviseksi on kuudesluokkalaisten yksilöllisen toiminnan ymmärtämistä hermeneuttisessa kehässä. Toisaalta käsitämme intersubjektiivisena toimintana opettajan ja oppilaan välisen vuorovaikutuksen, joka on voimassa myös tutkimusaineiston hankintatilanteessa tutkijoiden ja tutkimushenkilöiden välillä. Hermeneuttiseen tiedonkäsitykseen kuuluvaa oppilaiden ja meidän välistä intersubjektiivista luottamusta pyrimme vahvistamaan omalla tietoisella toiminnallamme tutkimusaineiston hankintatilanteessa. Tutkimustyömme perustana on hermeneuttisten tieteiden intressin suuntautumisen mukaisesti ihmisen intersubjektiivisen toiminnan edellytysten ymmärtäminen ja tämän syventäminen, joka merkitsee Syrjälän (1994) mukaan todellisuuden tavoittamista merkityksen ymmärtämisen välityksellä.

Tutkimusaineiston hankintatilanteen kuvaus lisää tutkimuksen luotettavuutta (Syrjälä 1994, 152). Lisäksi se helpottaa tutkimusprosessin seurattavuutta ja mahdollistaa vertailun toisessa tutkimuksessa toteutettuun aineistonhankintatilanteeseen.

Aineistotuntia edeltävällä välitunnilla järjestimme luokassa tarvittavat välineet ja materiaalin. Oppilaat järjestivät välitunnilta tultuaan pulpetit peräkkäin oman työrauhan turvaamiseksi. Toinen tutkijoista esitteli oppilaille asian ja antoi projektiivisen tehtävään ohjeet sekä suullisesti että taululle kirjoitettuna ja näytti oppilaille kalvokuvat. Tutkimushenkilöille ilmoitettiin selkeästi kirjoj-

telmien tekemiseen käytettävä aika. Toinen tutkijoista huolehti tehtävänannon nauhoittamisesta, kuvien taululle asettamisesta, kirjoituspaperien jakamisesta sekä kirjoitelmatunnin lopettamisesta. Tehtävänannon nauhoittamisen avulla voimme myöhemmin tarvittaessa palata tutkimusaineiston hankintatilanteeseen.

Aineistonkeruun aikainen interaktiivinen kommunikaatio liittyi tunnin alussa työpaikkojen järjestelyyn ja yksittäisiin kysymyksiin. Tutkijoiden tavoitteena oli olla mahdollisimman objektiivisia ja turvallisia toiminnallisessa aineiston hankintatilanteessa, joten painotimme aineiston hankintatilanteessa tietoisesti luottamuksen saamista. Korostimme tutkimushenkilöille tehtävää antaessa erityisesti luottamusta kertoen sen merkityksestä tässä tilanteessa (Liite 2).

Molemmat tutkijat huolehtivat omalta osaltaan tietoisesti tunnin aikaisesta intersubjektiivisesta vuorovaikutuksesta suhteessa oppilaisiin toimimalla tutkijana aineistonhankintatilanteessa. Rauhallisen ja kiireettömän kirjoitushetken varmistamiseksi valmistelimme huolellisesti annettavat ohjeet ja tarvittavan materiaalin. Ennalta sopimamme työnjako mahdollisti rauhallisen tunnelman aikaansaamisen ja luontevan tunnin etenemisen. Luotettavuuden lisäämiseksi ja relevantin aineiston saamiseksi sovimme myös, että luokanopettaja ei ole läsnä luokassa tutkimusaineiston hankinnan aikana.

5.3 Tutkimuksen luotettavuus

Hermeneuttis-fenomenologisen tutkimuksemme luotettavuutta tarkastellaan aineiston hankintaprosessin sekä johtopäätösten teoreettisen yleisyyden tarkastelulla. Luotettavuuden merkitys perustuu siihen, että johtopäätökset liittyvät yleisiin teoreettisiin ongelmiin, jotka selittävät ja kuvaavat käsityksiä. Kirjoitelmista esiin nousevien merkitysten vastaavuus teoreettisiin lähtökohtiin lisää luotettavuutta. Tutkimuksemme tuloksia käyttävä lukija vertaa omia, päihteitä koskevia tulkintojaan tutkimuksessamme oleviin kategorioihin. Analogisesti käytettynä tutkimus virittää ja kiteyttää lukijan omaa ajattelua

(Syrjälä 1994, 152). Tulkintojen validiteetti on laadullisen tutkimuksen luotettavuustekijä. Aineistosta löydettyjen merkitysten ja merkityskategorioiden luotettavuus rakentuu siitä, miten kuudesluokkalaisten ilmaisuihin tarkoittamat merkitykset vastaavat niitä. Tulkintojen validiteettia pyritään lisäämään käyttämällä aineistokirjoitelmien osia tulkinnan tukena.

5.3.1 Aineiston hankintatilanteen luotettavuus

Hermeneuttis-fenomenologisen tutkimuksen pyrkimyksenä on saada laadullista, henkilöiden ilmaisuihin saatua tietoa heidän käsityksistään. Aineiston hankintaprosessin luotettavuutta arvioidaan prosessin järjestelyjen, kokonaisuuden ja häiriöttömyyden tarkastelemisella. (Syrjälä 1994, 152). Pyysimme kirjallisesti tutkimusluvan Kokkolan kaupungin koulutoimenjohtajalta. Lisäksi kysyimme toisen tutkimuspaikkana olevan koulun rehtorilta suullisesti luvan. Toisen koulun tutkimusluvan pyynnöstä huolehti tutkimushenkilöiden luokanopettaja.

Aineiston hankinnan ajankohta sovittiin luokanopettajan kanssa, jolloin myös selitimme hänelle aineiston hankintatilanteen onnistumiseen liittyviä tärkeitä näkökohtia. Halusimme vahvistaa luokanopettajan ja meidän välistä luottamusta kertomalla, että emme tutki hänen opettajuuttaan. Toivoimme, että oppilaita ei valmistella tilanteeseen etukäteen saadaksemme luottamuksellista ja tilannekontekstista tietoa heidän käsityksistään ja suhteestaan päiheteisiin. Sovimme tavallisesta koulupäivästä ajankohdan, joka sopi sekä meidän, että luokan työjärjestykseen.

Valmistelimme aineistonhankintatilanteen näytettävien kalvokuvien, kuvamonisteiden, kirjoituspaperien osalta. Hankimme äänikasetin ja radionauhurin valmiiksi luokkaan ennen tunnin alkua, sekä tarkistimme laitteiden toimivuuden tuntia edeltävällä välitunnilla. Sovimme kirjoitelmatunnin aikaisesta työnjaosta, jota käytettiin molemmilla aineistohankintakerroilla. Suunnitelimme tutkijaparina kuudesluokkalaisille annettavan informaation tunnin etenemisen sekä kirjoitelmiin liittyvät suulliset ja kirjalliset ohjeet.

5.3.2 Aineiston hankintatilanteen kuvaus

Tutkimusaineiston hankintatilanteen kuvaus tukee luotettavuutta (Syrjälä 1994, 152). Hankintatilanteen kuvauksella osoitamme, miten käytännössä pyrimme varmistamaan tutkimushenkilöiden mahdollisuuden ilmaista projektiiivisessä tehtävässä omat käsityksensä rauhassa.

Aineistotuntia edeltävällä välitunnilla järjestimme luokassa tarvittavat välineet ja materiaalin. Oppilaat järjestivät välitunnilta tultuaan pulpetit peräkkäin oman työrauhan turvaamiseksi. Toinen tutkijoista huolehti tehtävänannon nauhoittamisesta, kuvien taululle asettamisesta, kirjoituspaperien jakamisesta. Tehtävänannon nauhoittamisen avulla voimme myöhemmin tarvittaessa palata tutkimusaineiston hankintatilanteeseen. Toinen tutkijoista esitteli oppilaille asian ja antoi projektiiivisen tehtävään ohjeen sekä suullisesti että taululle kirjoitettuna ja näytti oppilaille kalvokuvat. Molemmat tutkijat huolehtivat omalta osaltaan tietoisesti tunnin aikaisesta intersubjektiiivisesta vuorovaikutuksesta suhteessa oppilaisiin.

5.3.3 Relevantti aineisto

Ongelmanasettelun taustalla olevien teoreettisten käsitteiden suhteen relevantti aineisto lisää aineiston validiteettia. Yhtenä luotettavuuden kriteerinä on kategorioiden muodostamisen aitous ja relevanttius suhteessa tutkittavien tarkoittamiin merkityksiin. (Syrjälä 1994, 129-130). Kolme tutkimusaineiston luokittelukriteeriä muodostettiin projektiiivisen tehtävän pohjalta. Tutkimusaineistoa tarkasteltaessa ja luokiteltaessa päädyimme käsitykseen, että aineisto vastasi tutkimuksemme tässä mielessä teoreettisia käsitteitä. Hermeneuttisen kehän mukaisesti syvempi aineiston tarkastelu mahdollistaa Siljanderin (1988, 207) mukaan aineiston relevanttiuden lähemmän pohdiskelun. Sosiaalinen toiminta on subjektiiivisen hermeneutiikan teoreettisen otaksunan mukaisesti dokumentoitavissa kontekstiprotokollaksi, jonka merkitysrakennetta hermeneuttisessa analyysissä tulkitaan. Syvempää tarkaste-

lua varten olemme pitäneet aineiston käsittelyvaiheessa päiväkirjaa huomioista ja esiin nousevista pohdinnoista.

Reaalitasona voidaan pitää mahdollisuuksien realiteettia, jolloin latentti merkitysstruktuuri määrittää reaalista interaktiotapahtumaa tai se heijastaa reaalisen interaktion tapahtumia (Siljander 1988, 212). Kirjoitelmat sisältävät objektiivisen latentin merkitysstruktuurin, joka on kuudesluokkalaisten subjektiivisista intentioista riippumaton. Tähän perustuen voidaan kuudesluokkalaisten kirjoitelmien uskottavuuteen liittyvät kysymykset tarkastella suhteessa tilannekontekstiin. Kirjoitelmien aitoutta arvioitaisiin ainoastaan oppilaiden käyttäytymisen sekä tutkijoiden ja oppilaiden vuorovaikutuksen suhteen.

Kuudesluokkalaisten kirjoitelmien aitoutta arvioitiin suhteessa oppilaiden käyttäytymiseen kirjoitelmatunnin aikana ja heidän vuorovaikutuksen luonteeseen suhteessa meihin. Molempien ryhmien käyttäytyminen sekä kirjoitelmien yleisvaikutelma vahvisti käsitystämme oppilaiden luottamuksesta ja rehellisyydestä. Oletettavasti kuitenkin tutkimushenkilöiden iän mukainen mahdollinen käyttäytymiseen liittyvä itsensä korostamisen tarve tai epävarmuus, jonka vuoksi joku tutkimushenkilöistä voi jättää kirjoittamatta rehellisesti omasta kokemuksestaan ja käsityksistään.

5.4 Aineiston järjestäminen ja luokittelu

Sanoman siirtymisen suhdejärjestelmän osia ovat ulkoinen todellisuus eli tarkoite sekä tuottaja/lukija. Tekstin tuottaminen ja lukeminen ovat rinnasteisia prosesseja (Fiske 1993, 16-17.) Tästä johtuen kuudesluokkalaisten kirjoitelmat sekä tutkijan lukemisprosessi voidaan tarkastella sekä vastaanottavana että tuottavana viestintänä.

Tutkijan lukemisprosessin aikana teksti on sivuuttanut sanomanlähettäjän kuudesluokkalaisten ja lukemisen aikana painottuu teksti ja sen lukeminen. Lukemisprosessissa tutkijalle syntyy merkityksiä, kun hän lukiessaan käyttää

omat merkkejä ja koodeja koskevat kulttuuriset kokemuksensa (Fiske 1993, 16.) Analyysi toteutettiin lukemalla aineisto useita kertoja yhdessä työparin kanssa sekä yksin pyrkien tunnistamaan teksteistä erilaisia ihmettelyn aiheita, ristiriitaisia jännitteitä ja nuorten käyttämiä ilmaisuja päihteistä. Ennen luokittelua tutkimusaineistoa luettiin aluksi muutamia kertoja saadaksemme ensivaikutelman aineistosta. Aineiston ensilukemisen yhteydessä kiinnitimme huomion pinnallisemmin kirjoitelmissa ilmaistuihin merkityksiin ja intentioihin, joita kuudesluokkalaiset ovat tietoisesti pyrkineet realisoimaan. Ensimmäisiä huomioita kirjattiin muistiin itsenäisiksi teksteistä tehdyiksi havainnoiksi. Ensimmäisten lukemiskertojen jälkeen kirjoitelmista oli jo havaittavissa erilaisia kannanottoja päihteisiin, useita näkemyksiä, monipuolista ilmaisua ja asiallista suhtautumista kirjoitelmahetkeen.

Pro gradu -työssämme on erotettavissa aineiston järjestäminen käsiteltävään muotoon sekä kirjoitelmissa ilmaistujen käsitysten ja merkitysten luokittelu projektiivisten tehtävien mukaisesti alaluokkiin. Luokittelun tarkoituksena on saada tutkimusaineisto käsiteltyä analyysiä varten (Mäkelä 1990, 37-38). Tutkimusaineiston käsittelyn yhteydessä ei huomioitu oppilaiden kirjoitelmien yhteyteen piirtämiä kuvia ja symboleja ja kirjoitelmiin tehtiin koodausmerkinnot aineiston käsittelyn helpottamiseksi.

Tutkimusaineiston järjestämisen vaiheessa kuudesluokkalaisten kirjoitelmat kirjoitettiin tekstinkäsittelyohjelmalla ja tallennettiin levykkeelle alkuperäisessä muodossa tietokonetyöskentelyä varten. Kahdelta Kokkolan koululta hankittu tutkimusaineisto koottiin kokonaisuudeksi. Aineistokokonaisuus luokiteltiin kahteen osaan, jotka jakaantuivat sukupuolen mukaan. Aineiston järjestämisessä käytettiin merkintöinä pojat (PÄIHDE 1, PÄIHDE 2, ...PÄIHDE 20) ja tytöt (PÄIHDE 21, PÄIHDE 22,...PÄIHDE 37), joten jokaiseen kirjoitelmaan on mahdollista palata tarvittaessa.

Tavoitteena oli tehdä kuudesluokkalaisten käsitykset ymmärrettäviksi ajattelyyhteyksissään ilman ennalta asetettuja muuttujia esimerkiksi sukupuolten välillä. Laadullisessa tutkimuksessa ihmisen toiminnan ja ajattelun ymmärtä-

miseksi sukupuolten välisten käsitys- ja merkityseroille ja vaihteluille voidaan etsiä selityksiä (Syrjälä ym. 1994, 126-127). Olemme järjestäneet aineiston tyttöjen ja poikien kirjoitelmiin, jotta sukupuolten välinen vertailu olisi tarvittaessa mahdollista.

5.5 Aineiston analyysi

Aineiston luokittelussa käytettiin aineistolähtöiseen laadulliseen analyysiin soveltuvaa Nudist atk-ohjelmaa. Ohjelman avulla tutkimusaineistona olevat kirjoitelmat koodattiin ja järjestettiin hierarkkiseksi rakennelmaksi hallittavaan ja prosessoitavaan muotoon. Merkityskategorioiden avulla pyritään tulkitsemaan hermeneuttisessa kehässä tutkimushenkilöiden päihteille antamia merkityksiä (Syrjälä 1994, 127 ja 178-179). Mahdollisimman uskottavien merkitysluokkien avulla tutkijat kuvaavat tutkimushenkilöiden käsityksiä.

Ongelmanasettelun taustalla olevien teoreettisten käsitteiden suhteen uskottava aineisto lisää aineiston validiteettia. Yhtenä luotettavuuden kriteerinä on kategorioiden muodostamisen aitous ja uskottavuus suhteessa tutkittavien tarkoittamiin merkityksiin. (Syrjälä 1994, 129-130.) Tutkimusaineistoa tarkasteltaessa ja luokiteltaessa päädyimme käsitykseen, että aineisto vastasi tutkimuksemme tässä mielessä teoreettisia käsitteitä. Hermeneuttisen kehän mukaisesti syvempi aineiston tarkastelu mahdollistaa aineiston uskottavuuden lähemmän pohdiskelun. Tutkimusotteemme luonteen mukaisesti pidimme aineiston käsittelyvaiheessa päiväkirjaa huomioista ja esiin nousevista pohdinnoista. Eräs tutkimuksen kannalta tärkeä huomio oli se, että tutkimustehtävien perusteella muodostetun kolmen kategorian lisäksi aineistosta tulee nousemaan uusia aineistolähtöisiä alaluokkia tarkasteltavaksi.

Aineiston luokittelussa käytettiin kolmesta projektiivisesta tehtävästä johdettuja kategorioita, joihin muodostui aineistolähtöisiä alaluokkia. Yläkäsitteenä luokittelussa oli päihteet, johon liittyen kategorioina olivat projektiivisistä tehtävistä päihteisiin liittyvä kouluopetus, 6. luokan oppilaiden päihteiden käyttö Kokkolassa ja päihteisiin liittyvät merkitykset. Tutkija seuraa tutkimusongel-

mista johdettuja erittely- ja sijoittelusääntöjä aineiston luokittelussa, tulkin-
nassa ja analysoinnissa (ks. Ehrnroot 1990, 230 ja Syrjälä 1994, 101). Kir-
joitelmia lukiessa tulkitsimme ilmaisuja ja liitimme kuudesluokkalaisten kirjoj-
telmien tekstiosuuksia syntyneisiin alaluokkiin.

Ilman eksplisiittisesti määriteltyä metodia, selkeitä sääntöjä analysoinnista,
tutkimus saattaa muuttua pelkäksi omien ennakkoluulojen empiiriseksi to-
disteluksi. Alasuutarin (1993, 65). Alkuperäisteksti jaettiin tutkimusongelman
kannalta mielekkäisiin osateksteihin, joihin sisältyy sekä virkkeitä ja tekstiko-
konaisuuksia. Osatekstien tulee olla laajuudeltaan ilman ulkopuolista kon-
tekstia ymmärrettävissä olevia. Hermeneuttisen kehän mukaisesti ilmaisuja
analysoitiin luokittelun yhteydessä. Tulkintojen validiteetti on laadullisen tut-
kimuksen luotettavuustekijä, joka on yhtenä tutkimuksen arvioinnin osana.
Luottamusuhkana ovat erityisesti tutkijoiden vaikutukset ja väärät johtopää-
tökset. (Syrjälä 1994, 101.) Luokittelun tavoitteena on löytää todellisuuden eri
ulottuvuuksia ja käsitteellisiä kerroksia analyysiä varten (Syrjälä 1994, 163-
164.) Aineiston luokittelun yhteydessä päädyimme joidenkin ilmausten osalta
kahteen luokittelutulkintaan, jolloin sama ilmaisu sijoitettiin kahteen alaluok-
kaan.

Kirjoitelmatyypisistä aineistosta on mahdollista löytää seikkoja, jotka edel-
lyttävät tutkijoiden omaa kulttuuristen tapojen, stereotyyppien tai yleisen yh-
teiskunnallisen ilmapiirin tuntemuksen tietoista käyttöä (Jokinen ym. 1993).
Tiedostamme, että meillä on olemassa omat ennakkokäsityksemme päihtei-
den käytöstä ja koulussa toteutettavasta päihdekasvatuksesta. Aineiston
hankintatavan valinnalla pyrimme vähentämään tutkijoiden omien käsitysten
välittymistä.

Analyysissä tavoitteena on selvittää nuorten käsityksiä päihteistä. Käsityksillä
tarkoitamme tässä työssä nuorten kuvaamia kokemuksia koulussa annetusta
päihdekasvatuksesta, asennoitumista päihteisiin ja niiden merkitystä nuoren
elämässä. Yleisesti kielen käytön tutkimukselle on ominaista, että todellisuus
rakentuu tietoisesti tai tiedostamatta. (Suoranta 1995, 61). Aineistomme op-

pilaiden kirjoituksissa esiintyvät lausumat osoittavat todellisuuden rakentumista. Tutkimuksemme pyrkimyksenä on tavoittaa todellisuutta merkitysten ymmärtämisen kautta.

Hermeneuttisesta lähtökohdasta ajatellen ymmärtäminen on aina yhteyksissä ymmärtämistä. Mäkiopas (1993, 53-54) kuvaa aikaisempien kokemusten kerrostumista subjektiiviseen koettuun maailmaan mielikarakteristiikkana, johon tämän lisäksi tarvitaan subjektiivisesti koetun maailman historiallisuutta. Näämä yhdessä mahdollistavat ymmärrettävyyden. Oppilaiden kirjoituksia analysoitaessa tarkasteltavat tajunnalliset ehdot ovat fenomenologisesti analysoitaessa merkityssuhteita ja niistä syvällisemmin analysoitaessa muodostuvia suhdejärjestelmiä. Lapsen kokemusmaailma vaikuttaa merkityssuhteiden keskinäisyyteen eli siihen lähtökohtaan, josta lapsen motivaatio tiedotukseen ja uusiin oivalluksiin toteutuu.

Lehtovaaran (1992, 304-308 ja 311) mukaan ihmisen minäkäsitys on kokemuksellista ja se rakentuu toisiinsa sidoksissa olevista merkityssuhteista. Kasvatustoiminnassa opettaja pyrkii selvittämään yksilön kanssa yhdessä maailmankuvan ja merkityssuhteiden laatua ja niiden historiallista muotoutumista. Rauhala (1983, 162-163) toteaa, että kasvattajalla on mahdollisuus pirstaleisen tiedonjaon sijaan ottaa huomioon lapsen elämäntilanne elämäntaidon näkökulmasta.

Hermeneuttis-fenomenologisen tutkimuksemme luotettavuutta tarkastellaan aineiston hankintaprosessin sekä johtopäätösten teoreettisen yleisyyden tarkastelulla. Syrjälän (1994) mukaan aineiston luotettavuutta lisätään tarkastelemalla ilmiötä eri näkökulmista. Tutkimuksessamme erilaiset tarkastelunäkökulmat muotoutuvat aineiston analyysin edetessä, jolloin aineistosta nousee käsiteltäväksi erilaisia merkityksiä ja käsityksiä. Tässä analyysin vaiheessa erottui aineistolähtöiseen merkitys-kategoriaan liittyneenä alaluokaksi julkisuusdimensio, joka osoittautui tutkimuksen kannalta uudeksi näkökulmaksi päihdeilmiötä tarkasteltaessa hermeneuttisessa kehässä.

Analyysin luotettavuus perustuu siihen, että tehdyt johtopäätökset liittyvät yleisiin teoreettisiin ongelmiin, jotka selittävät ja kuvaavat käsityksiä. Kirjoitelmista esiin nousevien merkitysten vastaavuus teoreettisiin lähtökohtiin lisää luotettavuutta. (Syrjälä 1994, 129.) Julkisuudessa esiintyneiden käsitysten ja oppilaiden kirjoitelmissa esittämien ajatusten luotettavuuden lisäämiseksi tutkimuksessa halusimme tuoda esiin myös opettajan näkökulmaa. Toteutustavaksi valittiin opettajalle tehty keskustelunomainen avoin haastattelu. Keskustelevalle haastatteluotteella oletimme saavamme kuudesluokkalaisten ja päihteisiin liittyvää luotettavaa tietoa. Avointa haastattelua käytettäessä on mahdollista viipyä pitempään tutkimusongelmaan liittyvässä teemassa (Hirsjärvi & Hurme 1991, 31-33). Tutkimuksessamme avoimen haastattelun käyttö mahdollisti kohdejoukon elämänpiiriin kohdistuvan keskustelun kirjoitelmista esille tulleista teemoista. Tutkimusotteeseemme soveltui haastattelumenetelmä, jota käytetään kun haastateltavia ei ole monta. Pienelle kohdejoukolle tehdyn tutkimuksemme vuoksi yhden opettajan näkemys katsottiin riittäväksi, koska tässä tutkimuksessa tavoitteena ei ole tulosten suora yleistettävyyden laajempaan joukkoon. Kysyimme haastateltavalta haastattelun ja litteroimme haastattelusta tutkimuksemme kannalta oleellisemmat kohdat (Liite 4).

6 KUODESLUOKKALAISTEN KÄSITYKSIÄ PÄIHTEISTÄ

Tutkimusaineiston ensiluvun yhteydessä teimme yleisiä havaintoja kirjoittelusta. Kirjoitelmat ovat siistejä ja asiallisia, mutta niiden pituus ja kielellinen taso vaihtelee. Kuudesluokkalaisten kirjoitelmissa on havaittavissa paljon nuorisokulttuuriin kuuluvia ilmauksia, joiden ymmärtäminen on tulkinnallista. Tulkintavaikkeuksien vuoksi kirjoitelmiin piirretyt ilman kuvatekstiä ja selityksiä olevat kuvat on jätetty tuloksissa huomiotta.

Kirjoitelmien sisällöt vastaavat kolmeen projektiivisen tehtävän kysymykseen. Tulososio muodostuu viiden dimension mukaisista aineistolähtöisistä alaluokista. Tulokset on koottu oppilaiden kirjoitelmista otettujen sitaattien avulla kolmen aikaisemman tutkimuksen tuloksiin verraten.

6.1 Mielenpitoja päihdeopetuksen määrästä

Seitsemäntoista kuudesluokkalaista otti kirjoitelmissa kantaa päihdeopetuksen määrään. Kahden tutkimukseen osallistuneen kuudesluokkalaisten mielestä koulussa on riittävästi päihdeopetusta. Kuitenkin enemmistö kantaa otaneista oppilaista piti peruskoulun päihdeopetuksen määrää liian vähäisenä. Myös laajassa Kokkolan seudulla tehdyssä kouluterveyskyselyssä (Rimpelä ym. 1997, 22) kolmannes oppilaista ilmoitti päihdeopetusta olevan liian vähän. Seitsemän tutkimukseemme osallistuneen kuudesluokkalaisten mielestä opetusta ei ole paljoa tai sitä on liian vähän. Neljä oppilasta kirjoitti toivovansa lisää päihdeopetusta kouluun.

”Päihdeistä pitäisi keskustella koulussa enemmän, jotta kaikki varmasti uskoisivat niiden vakavuuden, eihän siitä mitään haittaakaan olisi” (TYTÖT: 169-172).

”Koulun päihdeopetus: Koulussa on ihan hyvin opetettu miten vaarallisia päihdeet ovat itselle. Mutta sitä saisi olla vieläkin enemmän sillä jotkut käyttävät silti päihdeitä.” (TYTÖT: 258-261.)

Keskioluen vapautumisen aikoihin koulun alkoholikasvatuksesta tehdyssä tutkimuksessa (Valli 1998) nuoret ilmaisivat samansuuntaisia toiveita. Koululaiset toivoivat saavansa alkoholiopetusta enemmän ja toiveena oli myös sen aloittaminen aikaisemmin, tätä halusivat etenkin yläasteen seitsemännenten luokan oppilaita.

Tutkimuksessamme eräs kuudesluokkalainen tyttö kirjoitti koulun päihdeopetuksesta kirjoitelmaansa:

”Meillä ei koulussa oo ollu vielä mitään päihdeopetusta, mutta varmaan yläasteella tulee olemaan” (TYTÖT: 395-396).

6.2 Mielipiteitä päihdeopetuksen laadusta

Tutkimukseen osallistuneet kuudesluokkalaiset eivät kovin monipuolisesti kommentoineet koulun päihdeopetusta, vain kuusi tyttöä otti kantaa koulun päihdeopetukseen. Nämä kirjoittajat olivat hyvin eri mieltä päihdeopetuksen laadusta. Eräs kuudesluokkalainen kommentoi päihdeopetusta ja totesi sen olevan hyvä asia. Kirjoittaja perusteli kantaansa sillä, että tietoa saatuaan nuoret osaavat varautua huumetarjouksiin. Toinen tyttö arvosteli opetusta:

”Kouluis ei mun mielestä kerrota tarpeex päihteistä, vaan käydään ne vaan pikasesti läpi!” (TYTÖT: 204-205).

Kriittisimmän kirjoittajan mielestä koulun päihdeopetus vain lisää niiden käyttöä.

6.3 Mielipiteitä päihdeopetuksen sisällöstä

Tutkimukseen osallistuneet kuudesluokkalaiset eivät Vallin (1998) tutkimushenkilöiden tavoin esittäneet yksityiskohtaisia toiveita päihdeopetuksen sisällöiksi. Koulun päihdeopetuksen sisältö keskittyy kuudesluokkalaisten mukaan liiaksi päihteiden terveydellisiin vaaroihin ja haittoihin.

Eräs poika erotteli päihdeopetuksen sisältöjä:

”Koulussa on kerrottu tupakan haitoista ja riippuvaiseksi tulemisestä. Myös alkoholin aivosoluja vahingoittavasta piirteestä on kerrottu. Olemme keskustelleet myös huumeiden vaaroista koulussa.” (POJAT: 44-46).

Samansuuntaisia mielipiteitä esiintyi myös Vallin (1998) tutkimustuloksissa, joiden mukaan nuoret haluavat monipuolista tietoa, joka ei rajoitu ainoastaan haittavaikutuksista kertomiseen. Lisäksi oppilaat toivoivat koulun alkoholiopetukseen myös asiantuntijoiden käyttämistä opetuksen apuna. Tuollainen asiantuntija voisi olla vaikka entinen alkoholisti tai poliisi (Valli 1998, 159-161). Tutkimukseemme osallistuneista kuudesluokkalaisista yksi tyttö kirjoitti terveydenhoitajan jakaneen esitteitä päihteiden vaaroista ja kertoi luokan käyneen katsomassa esitelmää tupakasta.

6.4 Kuudesluokkalaisten käsityksiä päihteiden käytöstä

Päihteiden saatavuus. Kuudesluokkalaisten kirjoitelmista ilmeni heidän kokemustaustojen erilaisuus. Erityisesti tämä kokemustaustojen erilaisuus heijastui päihteiden saatavuuteen liittyvissä maininnoissa. Kuudesluokkalaiset kertoivat monessa kirjoitelmassa tietävänsä, että päihteitä on saatavilla helposti, osan mielestä jopa liian helposti. Kaksi tyttöä oli sitä mieltä, että päihteitä ei laisinkaan liiku nuorten keskuudessa Kokkolassa.

Tupakan saamisen tutkimukseen osallistuneet kuudesluokkalaiset kokivat helpoimmaksi. Eräs oppilas kirjoitti, kuinka ala-ikäisille myydään tupakkaa:

”Tupakkaa ei kuitenkaan myydä alle 18-vuotiaille. Paitsi useat kioskit ja shellit päättelevät siitä, että kuinka pitkä on ja jos on vaikka on kutosella ja on pitkä niin saa tupakkaa kioskeilta ja selleiltä.” (TYTÖT: 227-231.)

Tupakkaa ostetaan myös kavereilta ja lisäksi oppilaat kertoivat kirjoitelmissa, että tupakkaa saatetaan tarjota kaupungilla.

Tupakan ohella kuudesluokkalaiset kirjoittivat myös alkoholin hankkimisen käyvän helposti. Alkoholia saatetaan tulla tarjoamaan kaupungilla ja tarjoaja on ollut vanhempi ihminen tai kaveri. Eräs tyttö hankki alkoholin näin:

"Juomat hommaa kaverini iso-siskon poikakaveri, ja tupakat ostan joltain kaverilta" (TYTÖT: 44-45).

Myös Valli (1998) toteaa tutkimuksen tuloksia esitellessään alkoholin hankkimisen olevan nuorille helppoa, vaikka lain mukaan he eivät saakaan alkoholia vielä itse ostaa (Valli 1998, 138).

Kolme oppilasta oli ollut konkreettisesti läsnä tilanteessa, jossa olisi ollut mahdollisuus saada huumeita. Kolme lasta puolestaan kirjoitti, että huumeet eivät ole ongelma Kokkolassa. Eräs tyttö kuvaili Kokkolan tilannetta:

"Kokkolasta olen kuullut että huumeita myydään keskustan, uimahallin ja jäähallin lähellä. Minulle tultiin kerran tarjoamaan huumeita mutta sanoin että en halua" (TYTÖT: 146-147.)

Kirjoituksista ilmeni myös, että kaveriporukka oli painostanut kuudesluokkalaista tyttöä käyttämään huumeita.

Mulle itsellekin on käyny niin, et mun edelliset kaveri alko käyttää huumeita ja sano mulle, et jos mä en ala myös käyttää huumeita, niin ne ei enää oo mun kans. Mä sanoin niille hyvästit, ja nyt mulla on uudet kaverit, jotka tietää mitä huumeiden käytöstä voi seurata, eli ei mitään hyvää. (TYTÖT: 406-411.)

Päihteiden käyttöpaikka. Tytöt ilmaisivat kirjoitelmissaan poikia useammin päihteiden konkreettisia käyttöpaikkoja. Tavallisimmaksi nuorten päihteiden käyttöpaikaksi kuudesluokkalaiset mainitsivat kaupungin.

Sen huomaa, jos esim. menee perjantai-iltana kaupunkiin siinä kymmenen maissa, niin sinne alkaa jo silloin kerääntyä porukkaa jotka polttaa ja doka. Oon myös kuullu, et Kokkolassa yläasteella välituntisin jotku menee nurkan taakse tupakalle. (TYTÖT: 398-402)

Lisäksi nuoret kertoivat päihteitä käytettävän rannalla, bileissä ja discoissa sekä oman koulun lähellä.

Eräs poika näki yhteyden armeijan ja tupakanpolton välillä:

"mut kyllä mä armeijassa alan polttaa tupakkaa" (POJAT: 318-318).

Kaksi tyttöä ilmaisi kuudesluokkalaisten käsityksen yläasteen ja päihteiden yhteydestä. Kirjoittajien mukaan yläasteella poltetaan tupakkaa välituntien aikana.

Kirjoitelmissa kerrotaan, että huumeita on saatavilla, mutta kukaan tutkimukseen osallistuneista oppilaista ei maininnut itse käyttäneensä niitä, läheltä seuranneita löytyi kyllä.

6.4.1 Kuudesluokkalaisten oma päihteidenkäyttö

Pro gradu –työmme tutkimustehtävänä ei ollut selvittää määrällisesti kuudesluokkalaisten päihteiden käyttöä. Oppilaat kirjoittivat avoimesti omasta päihteiden käytöstään ja siksi tutkijoiden oli jossain määrin mahdollista tulkita heidän todellisen käytön määrää. Kahden Kokkolalaisen koululuokan joidenkin kuudesluokkalaisten oppilaiden kirjoituksissa esiintyi moniselitteisiä ilmaisuja, joita ei ollut mahdollista määrällisesti laskea. Niissä kirjoittaja ei selkeästi ilmaissut, onko kyseessä hänen oma päihteiden käyttö vai pohtiiko hän muiden nuorten päihteiden käyttöä. Kuudesluokkalaisten päihteiden käyttöä tulkittaessa otettiin huomioon ainoastaan ne kirjoitukset, joissa selvästi kerrottiin omasta päihteiden käytöstä.

Alkoholi. Kaksitoista kuudesluokkalaista kirjoittaa kokeilleensa alkoholia (N=37), heistä kaksi ilmoittaa jatkavansa alkoholin käyttöä edelleen.

"Olen itse juonut viinaa ja minä join aika paljonkin - - käyn yhä kavereitten ryyppäämässä viikonloppuisin" (POJAT: 238-241).

Kuudesluokkalaisten kirjoitelmista on tulkittavissa ristiriita suhteessa Vallin (1998,142) tutkimustuloksiin, joiden mukaan nuoret kokevat ensimmäisen humalansa vasta 13-14-vuotiaina. Myös kouluterveyskyselyn (1999) osoitautui, että pojat käyttävät enemmän alkoholia enemmän kuin tytöt. Tutkimuksen mukaan alkoholia viikoittain käyttävistä kahdeksas - ja yhdeksäsluokkalaisista 17% oli poikia ja 8% tyttöjä. (Rimpelä ym. 1999, 32.) Kuudesluokkalaisista pojat kertovat tyttöjä useammin käyttäneensä alkoholipitoisia juomia. Tämä tieto tukee päihdekasvatuksen varhaisemman aloittamisen tarvetta. Kokeilijat eivät tarkemmin kirjoitelmissaan erittele, mitä alkoholi-juomia ovat kokeilleet.

Tupakka. Tupakka oli tavallisin päihde, jota kuudesluokkalaiset olivat käyttäneet. 37 oppilaasta kaksitoista oppilasta oli kokeillut tupakkaa ja heistä kaksi ilmoitti tupakoivansa edelleen. Toinen heistä oli aloittanut tupakanpolton jo kymmenvuotiaana. Kouluterveyskyselyssä (Rimpelä ym. 1999) tupakan polttaminen oli myös yleisintä nuorten päihteiden käyttöä. Tupakoinnin lisääntymistä iän myötä ennustaa tulos, jonka mukaan jopa 18% kahdeksannen luokan oppilaista ilmoitti tupakoivansa päivittäin. (Rimpelä ym. 1999, 32.)

Huumeet. Kukaan tutkimukseen osallistuneista kuudesluokkalaisista ei ilmoittanut käyttäneensä huumeita. Hyvin monesta kirjoituksesta kävi ilmi, että kuudesluokkalaiset vieroksuivat ja jopa pelkäsivät huumeita. Huumeiden osuutta ei pidä kuitenkaan täysin sivuuttaa, sillä ajankohtaisessa kouluterveyskyselyssä (Rimpelä ym. 1999, 32) ilmeni, että jopa 16% kahdeksäsluokkalaisista oli kokeillut huumaavia aineita.

Muut. Muutamit kuudesluokkalaiset kirjoittivat kokeilleensa nuuskaa. Projektivisessä tehtävässä ei päihteistä eritelty nuuskaa. Karekiven (1999) tutkimuksen mukaan nuuskan käyttö Kokkolan seudulla on yleisempää kuin Ylivieskassa ja että se on korvaamassa osittain tupakanpolton. (Karekivi 1999, 74-75.) Kouluterveyskyselyssä (1999) nuuskan yleisyys Kokkolan seudulla ilmeni siten, että yli puolet kahdeksäsluokkalaisista pojista oli kokeillut nuuskaamista. (Rimpelä ym. 1999, 32). Kuudesluokkalaisten kirjoitelmissa erityi-

sesti urheilevat pojat kertoivat nuuskan olevan fyysisen kunnon kannalta tupakkaa parempi vaihtoehto.

6.4.2 Tilanteet

Etenkin kuudesluokkalaiset tytöt kertovat kirjoitelmissaan nuorten viettävän paljon aikaa kaupungilla, erityisesti viikonloppuisin perjantai- ja lauantai-iltaisina. Eräs tyttö mainitsi häiritseväksi tupakanpolton julkisilla paikoilla:

”Kokkolassa on paljon paljon nuoria, jotka juovat ja polttavat tupakkaa perjantai ja lauantai iltaisina. Minä itse en edes uskalla mennä 10 jälkeen kaupungille kyseisinä päivinä.” (TYTÖT: 361-366.)

Yleisesti kuudesluokkalaiset tuntuivat tietävän, että päihteitä käytetään discoissa ja bileissä. Päihteiden käyttämiseen liittyi usein kaverien seura. Kaveriporukan merkitys etenkin nuoren alkoholinkäyttöön on näiden nuorten kertomana suuri. Tutkimukseen haastatellun luokanopettajan mukaan kuudesluokkalaisten päihteidenkäyttö liittyy tilanteisiin, jolloin ollaan kaupungilla iltaa viettämässä ilman valvovia aikuisia. Myös Valli (1998, 132) päätyi tutkimuksessaan tulokseen, jonka mukaan harva nuori juo alkoholia yksinään. Alkoholin käyttöön liittyy sosiaalinen vuorovaikutus ja alkoholin käyttö onkin usein osa nuorten juhlintaa. Karekiven (1999) tutkimuksessa ilmeni, että kavereiden alkoholikäytön yhteys omaan käyttöön oli erittäin merkitsevä. Edelleen Karekivi on saanut tutkimuksessaan tuloksen, jonka mukaan seitsemäsluokkalaisten keskuudessa kavereiden tupakoinnin yhteys nuorten tupakointiin on voimakkaimmillaan. (Karekivi 1999, 79.)

” Bileet ja Discot on kivoi!!! Ja dokaaminenki on ihan Jees (ainaki joskus.) Joskus mä itekki dokaan...” (TYTÖT: 126-127).

Kuudesluokkalaiset mainitsevat päihteitä käytettävän koulun lähistöllä ja olettavat, että yläasteella päihteidenkäyttöä tapahtuu paljon. Eräs tyttö kertoo luokkansa poikien polttavan tupakkaa koulun lähistöllä, mutta pojat eivät mainitse asiaa lainkaan.

6.4.3 Syitä päihteiden käytölle

Nuorten alkoholinkäytön motiivi on etenkin ensimmäisillä kerroilla uteliaisuus ja kokeilunhalu, mutta noiden asioiden merkitys vähenee alkoholin käytön lisääntyessä. Tällöin kaverien merkitys kasvaa, etenkin mitä useammin ja enemmän nuori alkoholia käyttää. Nuoret alkavat käyttää alkoholia säännöllisemmin, koska sen avulla voi pitää hauskaa ja koska alkoholilla on estoja vähentävä ja rohkaiseva vaikutus (Valli 1998, 123-124.) Myös Karekiven (1999) tutkimuksen tuloksena on se, että päihteiden aloittamisen suurimpana syynä on kokeilunhalu. Hän on sitä mieltä, että liian suurella osalla nuoria kokeilut jäävät tavaksi, josta on vaikea päästä eroon. (Karekivi 1999, 86-87.) Tutkimukseen osallistuneet kuudesluokkalaiset kertoivat päihteiden käytön syiksi kokeilunhalun.

”Minun mielestäni kannattaa kokeilla tupakkaa, että tietää mitä se on. Oon itse kokeillu monesti.” (POJAT: 141-144.)

Nuoret, joilla ei ollut omia kokemuksia päihteistä, mainitsivat myös kokeilunhalun tärkeimmäksi käytön syyksi. Lisäksi tutkimukseen haastateltu luokanopettaja totesi päihteidenkäytön erääksi merkittäväksi syyksi murrosikään liittyvän kokeilunhalun ja nuorten halun kurkistaa aikuisten maailmaan. Tytöt kertoivat nuorten päihteiden käytölle monia erilaisia syitä. Tytöt esittivät syiksi pettymyksen tai mainitsivat päihteiden positiivisen vaikutuksen ihmisen olemukseen.

”Suurin osa nuorista käyttää niitä sen takia että tulee parempi olo tai on jotenkin cool” (TYTÖT: 74-75).

Kuudesluokkalaisten kirjoituksista ilmeni sosiaalisia syitä päihteiden käytölle. Halutaan olla kavereiden suosiossa, kuulua joukkoon, päästä tärkeän ihmisen suosioon tai toimia kavereiden tapojen mukaisesti. Luokanopettajan haastattelun mukaan kavereiden merkitys on kuudesluokkalaistilille suuri, nuori ei kehtaa toimia toisin kuin kaverit ja haluaa pysyä jengissä.

Eräät kuudesluokkalaiset kuvaavat päihteiden käyttämistä siten, että käyttäjän mielestä se on hienoa tai että päihteitä käyttämällä yritetään leikkiä kovia. Myös opettaja mainitsi haastattelussa jonkun kuudesluokkalaisten saattavan haluta olla ”kovis” ja siksi ajautuvan päihteidenkäyttöön. Kirjoittelusta kävi ilmi, että joku voidaan houkutella käyttämään päihteitä. Eräs tyttö kuvailee kodin ongelmien johtavan nuoren päihteiden käyttöön. Kuudesluokkalaisten tyttö olettaa yläasteelle siirtymisen lisäävän tupakan polttoa. Luokanopettaja korosti haastattelussa, että nuorella pitää olla vahva itsetunto, jotta hän kykenee sanomaan päihteille kaikkien paineiden edessä ei. Myös Vallin (1998) tutkimukseen osallistuneet nuoret toivoivat saavansa ohjausta päihteistä kieltäytymiseen.

Tässä tutkimuksessa kuudesluokkalaisten päihteidenkäytölle mainitsevat syyt ovat samansuuntaisia luokanopettajan haastattelussa, lehtiartikkeleissa ja aiemmissa tutkimuksissa esiintyneiden motiivien ja syiden kanssa. Siksi tutkimustuloksia voidaan pitää tältä osin hyvin luotettavina ja tuloksia voidaan soveltaa päihdekasvatuksen kehittämistyössä tutkimuksen toteutuspaikkakunnalla.

6.5 Kuudesluokkalaisten päihteille antamia merkityksiä

Kuudesluokkalaisten päihdeaiheisia kirjoitelmia tarkasteltaessa oli selvästi havaittavissa, että merkitysten oppiminen ja omaksuminen tapahtuu suhteessa toisiin ihmisiin. (ks. Aaltola 1992, 96-97). Oppilaat mainitsivat useasti kavereita, vanhempia, opettajia ja muita aikuisia pohtiessaan päihteiden merkitystä omassa elämässään. Ilmeni, että toisten ihmisten esimerkkien ja yhteisten kokemusten kautta nuori muodostaa vähitellen omia asenteitaan päihteitä kohtaan. Merkitykset rakentuvat Siljanderin (1988, 138-139) kuvaamassa kulttuurisessa ja yhteiskunnallisessa todellisuudessa. Toisten ihmisten esimerkki saattaa pahimmillaan johtaa kovinkin positiiviseen ja vapaamieliseen suhtautumiseen päihteiden käyttöä kohtaan tai toisaalta aiheuttaa hyvin kielteisen ja jyrkän asennoitumisen päihteitä kohtaan.

Myönteinen asenne. Päihteisiin myönteisesti suhtautuvat kuudesluokkalaiset perustelevat asennettaan erityisesti päihteiden mukaan tuomalla ajankululla, huvilla, seuralla ja kavereilla. Yksi pojista ilmoitti juovansa alkoholia humaltumistarkoituksessa.

"Minun mielestäni kannattaa kokeilla tupakkaa, että tietää mitä se on." (POJAT: 142-144).

Päihteiden kokeilunhalukkuudesta ilmeni kuudesluokkalaisten ajattelun konkreettisuus (vrt. Piaget 1988). Tutkijoina ymmärrämme, että kuudesluokkalaiset tarvitsevat konkreettista toimintaa, havaintoja sekä kokemuksia kyetäkseen rakentamaan itselleen käsityksiä ilmiöstä päihteet.

Kuudesluokkalaisten kirjoitelmissa oli viitteitä oppilaiden yksilöllisestä kehitystasosta ja tämän ikäisille ominaisesta alkavasta kehityksellisestä siirtymävaiheesta (ks. Piaget 1988; Erikson 1982). Eräs tyttö ilmaisi asian näin:

"Bileet ja Discot on kivoi!!! Ja dokaaminenki on ihan Jees (ainaki joskus.) (Joskus mä itekki dokaan, vaik kyll aika harvoin...) mitä paha polttamisessa sit on? (eiks se nyt kuiteski periaatteessa oo mun oma asia jos mä poltan? (Huumeissa ei ny hirveesti oo järkee ainakaa vahvois aineis...imppaus ei nyt must ainakaa nii paha asia oo eikä ruohon polttaminen) (vaik en mä nyt ite impusta tai ruohonpolttoo harrasta...) Jos joku ihminen käyttää huumeita eix se oo sen oma asia? (musta ainaki!!!)" (TYTÖT: 126-134.)

Kielteinen asenne. Kahdestakymmenestäviidestä kirjoitelmasta ilmeni selvä negatiivinen asenne päihteisiin. Onko kuudesluokkalaisten negatiivisen asenteen taustalla mahdollisesti Karekiven (1999) mainitsema yhteys nuorten saamaan perusturvallisuuteen? (Karekivi 1999, 87-88). Kohdejoukosta erottui urheilevat pojat, jotka selvästi ilmoittivat suhtautuvansa kielteisesti päihteisiin. Nämä pojat kokivat harrastamisen päihteitä tärkeämmäksi asiaksi.

"On tyhmää pilata elämänsä tupakalla, alkoholilla tai huumeilla. Minä itse mieluummin pelaan jalkapalloa tai urheilun muuten kuin käytän yllä mainittuja aineita. Erittäin monet urheilevat tai heillä on muuten hyvää tekemistä. Monesti hyvä seurakin auttaa myös siihen että noita aineita ei tule käytettyä" (POJAT: 7-12.)

Kaksi kuudesluokkalaista poikaa osoittivat huolestuneisuutta nuorempien koululaisten päihteiden käyttöä kohtaan.

"En tunne pelkoa omalla kohdalla, vaan että päihteiden käyttö leviäisi yhä nuoremmille." (POJAT: 165-167).

Lisäksi negatiivista asennetta perustellaan sillä, että päihteiden käyttö on kallista, elämä menee pilalle, päihteiden käyttö näyttää ja tuntuu häiritsevältä ja päihteiden käyttäjästä jää epämiellyttävä vaikutelma. Eräs tyttö toi julki kodin antaman negatiivisen käyttäytymismallin päihteiden suhteen. Vallin (1998) tutkimuksen tulosten perusteella voi olettaa, että negatiivisen asenteen omaavien oppilaiden suuri määrä tulee vähenemään muutaman vuoden kuluessa iän myötä. Vallin mukaan vapaamielisen alkoholipolitiikan kannattajia oli tutkimukseen osallistuneiden 13-14 -vuotiaiden keskuudessa 18%. (Valli 1998, 146.)

Joku muu asenne. Kolme tyttöä ja yksi poika erottuivat kirjoitelmillaan muista tutkimukseen osallistuneista kuudesluokkalaisista. Tytöt korostivat nuorten omaa ratkaisua päihteiden käytössä ja itse olivat tehneet kohdallaan kielteisen päätöksen. Tyttöjen päätökset osoittavat heidän olevan siirtymässä kehityksessään Piaget`n (1988, 143-144) kehitysteorian mukaiseen moraalisen autonomian vaiheeseen.

"...mulle itsellekin on käyny niin, et mun edelliset kaverit alko käyttään huumeita ja sano mulle, et jos mä en ala myös käyttään huumeita, niin ne ei enää oo mun kans. Mä sanoin niille hyvästit, ja nyt mulla on uuet kaverit, jotka tietää mitä huumeiden käytöstä voi seurata, eli ei mitään hyvää. Mun mielestä huumeiden käyttö pitäis kieltää laissa, nehän vaan pilaa monien elämän!" (TYTÖT: 385-413.)

Yhden kuudesluokkalaisen pojan kirjoitelmasta oli hyvin vaikeaa tehdä tulkintoja:

”PÖÖ! En ole päihteiden kanssa missään tekemisissä paitsi että pistän litran heroiinia päivässä suoneen. AAHHaHHaaHHaa. HeHHeHHeHaaHHööHHeeeeeeee eeeeeeeee. No eei. Mä en ole missään tekemisissä päihteiden kanssa. Olen 12 –vuotias homo” (POJAT: 247-253.)

On mahdollista, että kyseinen poika on kokenut kirjoitelmahetken vaikeaksi tilanteeksi ilmaista omia ajatuksia ja käsityksiä asiallisesti. Alasuutarin (1993, 46.) kuvaaman yhteiskunnan merkitysvälitteisyyden mukaisesti poika on tehnyt jonkin tulkinnan kirjoitelmahetkestä ja tuo tulkinta on vaikuttanut hänen toimintaan. Toisaalta voidaan myös olettaa, että poika on epävarma omista mielipiteistään. Pojan kirjoitelma tulee kehitysteoreettista näkemystä (mm. Piaget 1988), jonka mukaan lasten kehitys on hyvin yksilöllistä. Tätä kirjoitelmaa ei voi sivuuttaa, sillä fenomenologisessa tutkimuksessa kaikki aineisto on merkitsevää. Se on yhden tutkimukseen osallistuneen oppilaan ilmaisu, jonka syvempää merkitystä ja ymmärtämistä voidaan hermeneuttisen kehän mukaisesti tavoitella. Syvälinen ymmärtäminen vaatinee kuitenkin yksilöllisemmän lähestymistavan ja muita tutkimusmenetelmiä.

6.6 Käsityksiä päihteistä

Sosiaalisuus. Kirjoitelmista ilmeni monia sosiaalisuuteen liittyviä kannanottoja. Kuudesluokkalaiset kertoivat kaveripiirin tärkeästä merkityksestä heidän elämänsä maailmassaan. Kirjoitelmat osoittivat, että tässä ikävaiheessa kaveripiirillä on suora yhteys päihteiden kokeiluhalukkuuteen. Kaverit voivat vahvistaa päihteiden kokeilemistä:

”Tunnen paljon minun ikäisiäni poikia ja tyttöjä, jotka polttavat tupakkaa ja juovat alkoholipitoisia juomia. Jopa meidän luokassakin sellaisia on. Sellaiset ihmiset voivat muuten olla todella fiksuja ja kivoja, mutta koska heillä on sellaisia kavereita jotka polttavat/juovat heidänkin täytyy kokeilla ja siitä se alkaa.” (TYTÖT: 351-359.)

Kaikista tutkimukseen osallistuneista kuudesluokkalaisista neljä tyttöä ja kaksi poikaa kertoo vaihtoehtoisista toimintatavoista päihteiden käytön suhteen. He ovat tehneet omat ratkaisunsa huolimatta kaveripiirin toiminnasta. Kirjoitelmista on havaittavissa näiden kuudesluokkalaisten tehneen päätöksen joko omien kokeilujen tai oman ajattelun kautta. Kirjoitelmat ilmentävät näiden oppilaiden eheytyvässä olevaa identiteettiä sekä kehittyneempää moraalista autonomiaa.

"Minä tiedän monia kavereita, jotka polttaa. On ne mullekin joskus yrittänyt tarjota, mutta olen sanonut, että ei kiitos. En oo myöskään koskaan juonut. Kokkolassa on mielestäni liikaa huumeita ja etenkin discoissa tai kotibileissä juodaan tai poltetaan." (TYTÖT: 184-189.)

Lait. Kuudesluokkalaisten ajattelun konkreettinen taso heijastuu heidän näkemyksissään laista ja säännöistä. Lakien nähdään säätelevän yksilön toimintaa yhteisössä ja rikkomuksista seuraa aina rangaistus. Toiminnan rajoittaminen konkretisoituu monen mielestä poliisin roolissa, kuten eräs poika värikkäästi kirjoitelmassaan kertoo:

"Yleensä jos horisee kaupungilla, niin poliisit tulee hakemaan" (POJAT: 330-331).

Myös vanhemmat, koulu ja discojen valvojat nähdään toiminnan kontrolloijina.

"Viinaa ja tupakkaa ei saisi myydä alle 20 vuotiaalle." (POJAT: 237-238).

Kuudesluokkalaisten kirjoitelmista ilmenee, että he tiedostavat, mikä on laissa määritelty oikeaksi tai vääräksi. Kantaa asiaan ottaneet ilmaisevat kirjoitelmissa, että päihteiden ei pitäisi kuulua kuudesluokkalaisten elämismaailmaan. Joku kuudesluokkalainen kertoo, että tämänikäiset salaavat päihteiden käytön aikuisilta. Muutama tietää laittomia keinoja hankkia päihteiden hankkimiseksi.

6.6.1 Päihteiden vaarallisuus

Kuudesluokkalaiset kirjoittivat huomattavan paljon päihteiden käytön vaarallisuudesta. Kirjoituksista erottui selvästi oppilaiden tietoisuus päihteiden vaaroista ihmisen terveydelle. Kuudesluokkalaiset tietävät päihteiden aiheuttavan riippuvuutta ja ilmaisevat päihteiden pilaavan elämän ja terveyden.

”- - Mutta jos tämän ikäinen tyttö tai poika alkaa käyttää päihteitä niin voi vaarantaa koko loppuelämänsä. Siihen voi jäädä koukuun, vain alkoholin käytöstäkin.” (POJAT: 157-161.)

Kirjoitelmissa nimettiin päihteiden aiheuttamista haitoista sydänvial, aivosolujen tuhoutuminen, varhainen kuolema, maksan hajoaminen, alkoholi-myrrytys ja syöpä. Erityisesti tupakan ja syövän yhteys mainittiin monessa kirjoitelmassa.

”Tiedän että tupakka voi aiheuttaa jopa syöpää, jos polttaa vakinaisesti.” (TYTÖT: 167-168).

Kuudesluokkalaisten kirjoitelmista ilmeni, että he rakentavat kuvaa maailmasta kokemusten kautta. Kannanotot osoittivat, että jo kuudesluokkalaisilla on todellisia kokemuksia päihteistä, kirjoitelmat eivät perustu ainoastaan teoreettiseen tietoon. Kuudesluokkalaiset hahmottavat ja pyrkivät ymmärtämään omaa elämäntodellisuutta näiden todellisten kokemusten kautta. Eräs tyttö osoitti tietämyksensä päihteiden vaaroista kertomalla itseä vahingoittavista käyttäytymispiirteistään, jotka ilmenevät alkoholin vaikutuksen alaisena. Omat ikäväksi kokemukseksi muodostuneet kokeilut voivat edistää lapsen omaa ajattelua:

”- - Sillon kun kokeilin ekoja kertoja niin jouduin teholle ja se nyt ei mitenkään hirveen hauskaa ollut mutta olipahan sekin aika moinen kokemus ja muillekin tidoks ei muuten ikinä kannata juoda semmoisten kavereitten jota et tunne niin niitten juomaa ainakaan omatekosta siellä voi olla vaikka mitä ihme sekotuksia sen olen oppinut itsekin” (POJAT: 257-271.)

Monissa kirjoitelmissa oppilaat mainitsevat päihteiden pilaavan elämän. Ilmeni, että kuudesluokkalaisten on kuitenkin vaikeaa eritellä päihteiden haittavaikutuksia elämälle tarkemmin. Myös haastattelemamme luokanopettaja totesi, että nuoret eivät tiedosta vaaraa, mitä päihteidenkäytöllä voi olla tai mitä siitä voi seurata.

Kaksi oppilasta pohtii rahan käyttöä ja jotkut olettavat, että päihteitä käyttämällä mielenkiinto koulua kohtaan vähenee. Eräs poika kuvailee päihteiden käytön negatiivisia vaikutuksia hänelle tärkeisiin asioihin:

"- - Jos polttaa, niin varmaan Salaa sen isältä ja äitiltä, koska ne on varmaan vihaisia kun ne saa tietää. Sitten voi mennä harrastukset jos polttaa tupakkaa tai juo viinaa." (POJAT: 278-281.)

Päihteiden haittavaikutusten vähäinen erittely kuudesluokkalaisten kirjoitelmissa heijastaa tälle ikäkaudelle ominaista ajattelun sitoutumista konkreettisiin todellisuushavaintoihin. Tästä syystä laajojen johtopäätösten vetäminen päihteiden vaikutuksesta ihmisen elämään ei ole vielä kuudesluokkalaistille mahdollista.

6.6.2 Julkisuus

"Kokkolassa päihteitä käytetään suhteellisen paljon. Siellä missä itsekin olen liikkunut käytetään tupakkaa ja alkoholeja. Huumetta en ole nähnyt käytettävän." (POJAT: 187-189.)

Monet tutkimukseen osallistuneista kuudesluokkalaistista ottivat kantaa Kokkolalaisten nuorten päihteiden käyttöön. Oppilaat tietävät, että Kokkolassa on päihteitä ja päihteiden käyttäjiä, mutta mieltävät Kokkolan tilanteen hyväksi verrattuna esimerkiksi Turkuun tai Helsinkiin. Kokkolalaisten nuorten päihteidenkäyttö on siinä mielessä julkista, että se tapahtuu oppilaiden kertoman mukaan useimmiten kaupungilla. Lisäksi kuudesluokkalaistiset ovat tietoisia yläasteella salaa tapahtuvasta tupakanpoltosta.

"- - sanotaan että Kokkolassa liikkuisi paljon huumeita, mutta minä en ole kuullut tai nähnyt kellään." (TYTÖT: 61-64).

Huumeet eivät kuulu tutkimukseen osallistuneiden kuudesluokkalaisten elämismailmaan, mutta he tiedostavat niiden olemassaolon Kokkolassa. Kokkolan seudulla tehdyn kouluterveyskyselyn (1999) yläasteikäisistä vastaajista 43% ilmoitti tietävänsä tuttaviensa joukossa jonkun, joka on kokeillut huumeita. Pro gradu –työmme kirjoitelmissa yksi tyttö ja yksi poika kertoivat tarkemmin huumeiden tarjoamisesta ja tutuista huumeidenkäyttäjistä. Tämä tulos sisältäne viitteitä kaveripiirin ja elämismailman laajenemisesta oppilaan siirtyessä peruskoulun yläasteelle. Joku kuudesluokkalainen otti kirjoituksessaan kantaa juuri tähän nuoren ihmisen kehitykseen kuuluvaan elämäntodellisuuden laajenemiseen olettamalla, että yläasteella päihteiden käyttö on yleisempää kuin ikäistensä keskuudessa. Ainoastaan yksi pojista kuvaillee kirjoitelmassaan itseään täysin tietämättömäksi nuorten päihteiden käytön suhteen:

”En tiedä paljon tämän ikäisten päihteiden käytöstä, koska en ole itse sekoittunut semmoiseen.” (POJAT: 156-157).

Tutkimusta suunnitellessamme meillä oli esikäsitys, että joidenkin kuudesluokkalaisten elämismailmaan kuuluvat jo idolit ja sankarit. Valitsimme projektiiviseen tehtävään julkisuus-dimension perusteella erääksi virikekuvaksi suositun Him-yhtyeen laulajan Ville Valon kuvan. Hänen julkinen tupakointinsa on herättänyt paljon keskustelua siitä, minkälaisena käyttäytymismallina hän on bändinsä musiikkia kuunteleville nuorille. Tupakoivan laulajan kuva näytettiin projektiivisen tehtävän yhteydessä muiden tupakkaan liittyvien kuvien joukossa.

”Him (VILLE VALO)

Hmm, hankala sanoa, ”him” yhtyeen musiikit eivät oikeastaan minusta mitään hyviä, mutta viime aikoina olen alkanut pitämään siitä. Mutta vain vähän.” (POJAT: 127-132.)

”Mitä.....Ville Valo liittyy Kokkolan päihde ongelmiin??!!

Mitä.....Ville Valo liittyy Kokkolan päihdeongelmiin??!!

Mitä.....Ville Valo liittyy Kokkolan päihdeongelmiin??!!”
(TYTÖT: 122-125.)

"...P.S. Mix laitoitte Ville Valon kuvan piirtoheittimelle?!! Se ei liity siihen mitenkään!" (TYTÖT: 217-218).

Tutkimukseen osallistuneista kuudesluokkalaisista kolme oppilasta kommentoi erityisesti tupakoivan Ville Valon kuvaa. Kukaan heistä ei nähnyt yhteyttä kuuluisan rock-laulajan ja päihdeiden välillä. Heidän mielestä kuva oli irrallinen muista päihdeaiheisista kuvista.

6.7 Johtopäätökset

Tutkimustuloksissa on monia yhtymäkohtia aikaisempiin nuorista ja päihdeistä tehtyjen tutkimusten (Karekivi 1999, Valli 1998, Vartiainen & Tossavainen 1992, Heikkinen & Kontula 1992) tuloksiin. Tuloksien perusteella voidaan todeta, että kansalaistaidon lisääminen peruskoulun opetussuunnitelmaan on ollut tarpeellinen muutos koulun opetuksen kehittämisessä. Tutkimukseen osallistuneet kuudesluokkalaiset kokivat päihdeopetuksen olevan melko vähäistä ja heidän mukaan opetuksen laatuun ja sisältöön olisi kiinnitettävä enemmän huomiota. Päihdeopetus koetaan tilannekohtaisesti subjektiivisen merkityksen kautta, joka oli havaittavissa kirjoitelmista. Päihdeopetuksen sisältöjen opetusmenetelmällä on merkitystä siihen, miten opetus kohtaa oppilaan elämämaailman. Päihdeopetuksen laadun kehittäminen on ajankohtaista, jotta se koskettaisi ja vastaisi nuoruuden moninaisiin kehitystehtäviin. Johtopäätöksenä on, että terveystieteiden opetukseen liittyvä päihdeopetussisällöllinen kehittäminen kohtaa käytännön koulumaailman hyvin hitaasti.

Tupakan hankkiminen on kuudesluokkalaisille helppoa ja päihdeistä tupakka kuuluu usean kuudesluokkalaisen elämämaailmaan. Tämä tukee erityisesti tupakkaan liittyvän päihdekasvatuksen aloittamisen tarpeellisuutta jo ennen kuudetta luokkaa. Osalle kuudesluokkalaisia tupakan ja alkoholin lisäksi myös huumeet ovat osa elämäntodellisuutta, mutta ei vielä pääsääntöisesti kuuluvana omaan elämämaailmaan. Kuitenkin kirjoitelmista saatu tieto vahvistaa käsitystä siitä, että yhä nuoremmat kokeilevat päihdeitä, joka johtaa varhaisemmin aloitettavan päihdeopetuksen tarpeeseen.

Oppilaiden kirjoitelmien perusteella on mahdollista arvioida oppilaan yleistä elämäntodellisuutta ja kehityksen suuntaa. Kirjoitelmista välittyy kuudesluokkalaisen ajattelun konkreettisuus, jonka vuoksi pelkkä teoreettinen tiedonjakaminen päihdeopetuksessa ei liene riittävää. Kuudesluokkalaisten kirjoitelmista tuli esiin joukkoharha, jonka mukaan nuorilla on luuloja toisten nuorten runsaasta päihteiden käytöstä. Tämä näkökohta ja kuudesluokkalaisten kehityksellisen siirtymävaiheeseen osaksi liittyvä kokeilunhalu tulisi huomioida päihdeopetuksen sisällöissä. Kirjoitelmat sisältävät viitteitä kuudesluokkalaisten henkilökohtaisesta elämäntilanteesta, jonka avulla on mahdollista ymmärtää jokaisen lapsen toimintaedellytyksiä ja jo muodostuneita merkitysyhteyksiä. Opettajan on mahdollista käyttää kirjoitelmia muiden menetelmien lisäksi löytääkseen luokasta ne lapset, jotka tarvitsevat erityistä tukea elämäntodellisuudessaan.

Yleinen huoli yhä nuorempien lasten lisääntyneestä päihteiden käytöstä on ollut aiheellinen. Joissakin kirjoitelmissa kuudesluokkalaisetkin toivat esiin todellisia mainintoja omasta päihteiden käytöstä. Oppilaiden kirjoituksista teimme johtopäätöksen, että kaveripiiristä poikkeava toimintapa vaatii kuudesluokkalaiselta pitkälle eheytynyttä identiteettiä ja rohkeutta tehdä itsenäisiä ratkaisuja.

Kuudesluokkalaisten kirjoitelmista välittyy nuorten päihteiden käytön yhteys suomalaisen yhteiskunnan kulttuuriseen todellisuuteen. Yhteiskunnasta kohdistuu nuorille erilaisia kulttuurisia arvoja ja asenteita. Kuudesluokkalaisten elämäntodellisuuteen liittyy käsitys päihteiden käytön hyvin yleisesti hyväksyvistä ilmapiiristä. Tähän liittyen kuvallisella viestinnällä on suuri merkitys kuudesluokkalaisten muodostaessa käsityksiä päihteistä. Päihteisiin liittyvä julkisuus kuvallisessa viestinnässä muokkaa vähitellen ihmisten asenteita päihteiden käyttöön myönteiseksi. Ihmiset tottuvat kuvalliseen viestintään niin, että ei nähdä niissä olevia arvostuksia asenteiden muokkaajina. Kolmen muista kirjoitelmista selvästi poikkeavien kirjoitusten perusteella voidaan päätellä, että kuudesluokkalaisten kuva- ja medialukutaito on vielä melko kehittymätöntä ja siihen tulisi kiinnittää kouluissa erityistä huomiota.

7 TARKASTELUN KOHTEENA JULKISUUS

Tutkimuksessa käytetyn projektiivisen tehtävän dimensioista julkisuuskuvat herättivät joissakin kuudesluokkalaisissa ihmetystä. Tämän vuoksi hermeneuttisen kehän mukaisesti merkityskategoriana julkisuus antaa aiheen tarkastella sitä lähemmin. Jokaisen kuudesluokkalaisen käsitys päihteistä on hyvin yksilöllinen ja siihen tulee keskittyä tapauskohtaisesti ja kunnioittaen. Tutkijoiden on Alasuutarin (1994) mukaan aina muistettava, että ihmisten merkityksiä tulkitessa ei tule yrittää esittää lopullista tai viimekätistä tulkintaa siitä, mitä asiat ihmisille merkitsevät. Sen sijaan huomio tulisi kiinnittää niihin metodeihin ja tulkintasääntöihin, joita ihmiset arkielämässä noudattavat. Hän väittää jopa, että nykyisessä jälkiteollisessa, postmodernissa yhteiskunnassa olisikin melkoisen naivia uskoa itsestään selviin todellisuustulkintoihin ja tuohon väittämään on helppoa yhtyä.

Rock-laulajat toimivat yhteiskunnassa yhtenä vaikuttavana merkitysten välittäjänä kasvaville nuorille. Kolmen kuudesluokkalaisen mielipide siitä, että rocklaulajasta otetulla kuvalla ja päihteillä ei olisi yhteyttä oli mielenkiintoinen. Kuudesluokkalaisten päihteille antamien merkitysten tutkijoina nämä kommentit herättivät useita kysymyksiä siitä, miksi kolme oppilasta ei nähnyt yhteyttä kuvan ja päihteiden välillä. Kolmen kirjoitelman tupakointi-ilmioistä antama kuva on erilainen verrattuna siihen kuvaan, joka julkisuudessa on olemassa tai millainen vallitseva käsitys ja myös tutkijoiden esiyymmärrys asiasta on.

Miksi siis kolmen kuudesluokkalaisen käsitys tupakoinnin julkisuudesta on erilainen? Käsityksiä voidaan tulkita monesta eri näkökulmasta. Kehityspsykologisen teorian (mm. Piaget 1988) avulla on mahdollista tarkastella oppilaan kehityksen suuntaa ja verrata sitä hänen ilmaisemiin käsityksiin. Diskurssianalyysissä tutkija tarkastelee oppilaiden kirjoitelmien kielellisten ilmausten avulla merkityssysteemiä ja tekee tulkintoja niiden perusteella. (Jokinen & Juhila & Suoninen 1993, 30-32). Asiaa voidaan tutkia myös jonkin toi-

sen tieteenalan, esimerkiksi yhteiskuntatieteen tai sosiologian tutkimuksena. Kasvatustieteen pro gradu – tutkielmassamme on mielestämme tutkimusongelman kannalta soveltuvampaa tarkastella mielenkiintoa herättäneitä käsityksiä viestinnällisestä näkökulmasta.

Viestinnällisen tarkastelunäkökulman valintaa tukee oman ymmärryksemme syveneminen tutkimusprosessin edetessä. Jo projektiivisen tehtävän virikekuvien valinnan perusteena oli esiyymmärryksemme siitä, että nyky-yhteisyhteiskunnassa kuvilla on tärkeä merkitys viestinnässä. Fiske (1993, 56) korostaa kuvan merkitystä informaation välineenä ja viestimenä. Vaikka virikekuva liittyy tupakointiin, käsityksemme on, että kuva toimisi samalla tavoin viestimenä myös muun päihteen yhteydessä. Kirjoitelmista oli tulkittavissa, että tupakka päihteenä kuuluu jo kuudesluokkalaisen elämismaailmaan. Mitä siis virikekuvana ollut tupakoivan laulajan kuva on todellisuudessa viestinyt? Kuvallisella viestinnällä on suuri merkitys kuudesluokkalaisen muodostaessa käsityksiä päihteistä. Kolmen muista kirjoitelmista selvästi poikkeavista mielipiteistä voisi tulkita viitteitä siitä, että kuudesluokkalaisen kuvaaja medialukutaito on vielä melko kehittymätöntä ja siihen tulisi kiinnittää kouluissa erityistä huomiota. Tulosta voisi tulkita myös vain kolmen oppilaan kehittyvissä olevalla kyvyllä pysähtyä tulkitsemaan eksosysteemistä tulvivaa viestintää.

Virikekuvana näytetty Him –yhtyeen laulajan kuva on levyn kanteen liitetty mainoskuva. Millä tavalla tämä kuva vaikuttaa tupakoinnin merkitykseen kuudesluokkalaisen elämässä? Mainonnan luonteeseen kuuluvana mainoskuvan tekijät ovat oletettavasti huomioineet ainoastaan kuvan merkityksen levymyynnin edistämiseksi:

”Reklamen är säljarens budskap till den presumtive köparen och målet är att sälja produkter och tjänster.” (Nordström 1989, 160).

Näiden kolmen kuudesluokkalaisen kirjoitelmia tulkittaessa oli havaittavissa mainonnassa käytettyjen kuvien viestinnällinen tehokkuus. Nykyajan ihmisen elämismaailmaan sisältyy runsas kuvaviestintä, jonka hallinta ja kriittinen ar-

viointi on vaikeaa. Voidaan olettaa yksityiskohdan peittyvän viestinnälliseen kokonaisuuteen.

Samalla tavalla kuin joillekin kuudesluokkalaisille oli vaikeaa erottaa tupakka näytetystä virikekuvasta, on mahdollista, että myös tuotteen ja etiketin houkutteleva ulkonäkö saattavat johtaa virheellisiin tulkintoihin. Vuonna 1997 ilmestyneessä englantilaisessa artikkelissa MacLeod ilmaisee huolestumistaan alkoholipitoisten juomien mainonnasta. Alkoholista sisältäviä juomia on markkinoitu mm. Englannissa lasten ja nuorten sankareiden ja idoleiden kuvilla ja väriesansseja käyttämällä juomista on saatu limsamaisen houkuttelevia. MacLeodin mukaan tämä saattaa pahimmassa tapauksessa johtaa siihen, että nuorten mieleiset juomat houkuttelevat nuorta tietämättään nauttimaan alkoholia. MacLeod (1997, 1-4) esittelee artikkelissaan tapauksia, joissa lapsi tai nuori on juonut limsana juomaa, joka sisälsi alkoholia 4.5 tilavuusprosenttia.

Masterman toteaa (1991, 3-4) medioiden olevan havaintojen ja ideoiden muokkaajina tarjoamassa maailmaa koskevaa informaatiota sekä tapoja nähdä ja ymmärtää sitä. Nykyajan nuoret ovat lisääntyneen vapaa-ajan ansiosta kiinteässä yhteydessä medioihin ja julkisuuteen. Sugarman mainitsee Bronfenbrennerin teoriaan kuuluvan mikro- ja mesosysteemejä laajemman kokonaisuuden, eksosysteemin, johon julkisuus osana sisältyy. Sähköiset viestimet ovat mahdollistamassa eksosysteemiin kuuluvien vaikuttimien entistä voimakkaamman merkityksen nuoren elämismaailmassa (kts. Sugarman 1990). Postman (1985) on kritisoinut sähköisiä viestimiä ja etenkin silloista valtamediaa televisiota niiden haitallisista vaikutuksista lapsen kehitykselle. Hänen mukaan median ansiosta lapset pääsevät käsiksi aikuisten maailmaan liian varhain. Kaiken paljastavan viestimen ansiosta mikään ei ole enää arvoituksellista, mikään ei herätä kunnioitusta ja mitään ei pidetä poissa julkisuudesta. Tällainen runsas tietotulva mahdollistaa sen, että lapset tietävät, mitä aikuisetkin tietävät ja Postman (1985, 106-107) toteaa lasten muuttuvan näin aikuismaisiksi aikuislapsiksi.

8 POHDINTA

8.1 Peruskoulun päihdeopetus: ”Kyllä koulu yrittää jotain neuvoa päihteistä”

Alkuolettamuksemme saada uusia näkökulmia päihdeilmiön tarkasteluun toteutui erityisesti päihdeopetuksen osalta. Peruskoulun opetussuunnitelman perusteissa (1994, 34) on maininta siitä, että riskejä ja terveysuhkia korostava tieto ei läheskään aina saa vastakaikua nuoren elämässä. Tutkimusten tulokset osoittavat, että edelleen kouluissa toteutettavan päihdeopetuksen avulla ei kyetä kohtaamaan nuoren elämismailmaa. Tutkijoina ihmettelimme tutkimuskohteena olleiden oppilaiden vähäisiä kommentteja koulun päihdeopetuksesta. Onko tähän syynä mahdollisesti päihdeopetukseen liittyvien kokemusten vähäisyys?

Olemme luokanopettajina toimiessamme avainasemassa päihdekasvatustyön toteutumisessa, joten tarvitsemme oleellisesti taitoja tarkastella opetuksen järjestämisen tueksi tutkivalla otteella lasten kulttuurisia taustoja ja sosiaalista todellisuutta.

Opettajina ajattelemme, että onnistuneen päihdekasvatuksen avulla on mahdollista vaikuttaa terapeuttisesti oppilaan minäkuvaan ja todellisuuden kokeamiseen. Rauhala (1999, 94-97) kysyykin oleellisesti kasvatukseen liittyvän kysymyksen myönteisten keinojen löytämisestä yksilön olemassaolon kokeemukseen.

Mitä opettaja tekee oppilaan elämäntilanteesta saadulla tiedolla? Keskittykö opettaja sellaiseen lapseen, jonka kirjoitelmat tuovat esille lapsen toimintaa ja kehittymistä uhkaavan kokemushistoriallisen struktuurin? Pohdittavaksi tulee Mäkioppaan (1993, 55) mukaan oppilaan koko elämän tietoisuuden ja maailman kohtaaminen. Tähän työhön luokanopettaja tarvitsee verkostollista yhteistyötä eri ammatillisiin ryhmiin. Tällainen verkostollinen terveyskasvatus on luonteeltaan oppilaan mielenterveyttä tukevaa. On tärkeää tiedostaa, että

yhteiskunnan, kodin ja koulun tulee olla yhteistyössä johdonmukaisia ja lainkuuliaisia nuorille asetettavien rajojen ja sääntöjen suhteen. Nuorison joukkojuhlintaa kaupungin puistoissa ja kaduilla ei ole syytä hyväksyä tai pitää sitä osana nykynuoruutta. Aikuisten pitää uskaltaa puuttua nuorten päihteiden käyttöön, jotta selkeät rajat toiminnalle ja välittämisen tunne siirtyy nuorten todellisuuteen.

Mielestämme koulun päihdekasvatuksen sisältöjä tulisi kehittää laajalaisemmiksi. Päihteisiin liittyvän tiedon lisäksi huomiota olisi kiinnitettävä oppilaan kokonaispersoonallisuuden kehittymisen tukemiseen. Nykyistä yhteiskuntaamme ajatellen eräs tärkeä osa-alue olisi paineiden sietokyvyn ja elämönhallintaan liittyvien taitojen opettaminen ja harjoittaminen. Sisältöjä suunniteltaessa ei pidä unohtaa opetusmenetelmän tärkeää merkitystä.

Valli (1998, 148) toteaa, että nuorten vastustus moralisointia kohtaan lisääntyy iän kasvaessa. Opettajien ja oppilaiden välistä vertailua tehtyään Valli toteaa myös, että opettajat suhtautuvat sitä negatiivisemmin lasten moralisointia vastustavaan vapaamielisyyteen mitä nuorempia oppilaat ovat. Yhtenä opetuksen vaihtoehtona tällaisen perinteisen moralisoinnin ja varoittelun sijaan voisi käyttää dilemmoja, joiden avulla oppilaat pohtivat esimerkiksi päihteiden käytön vaikutusta ihmisen elämään. Mielestämme dilemmoissa kerrottujen elämäntilanteiden käsittelemisen kautta oppilaille on mahdollista muodostua syvällisempi ymmärrys, joka vahvistaa heidän identiteettiä ja näin on vaikuttamassa heidän myöhempiin ratkaisuihin ja käyttäytymiseen. Oppilaiden oman identiteetin ja moraalisen autonomian vahvistaminen toivottavasti vaikuttaisi vähentävästi yhteiskunnassamme lisääntyneeseen päihteidenkäyttöön. Peruskoulun opetussuunnitelmassa esitetyistä terveystieteiden malleista dilemmoja käyttäen toteutetaan virittävää terveystietokasvatusta.

Postmanin 80-luvulla esittämä huoli lasten muuttumisesta lapsiaikuisiksi on aiheellinen. Kuitenkaan hänen silloista valtamediaa televisiota kohtaan osoittama kritiikki ei yksistään ratkaise nykyaikaiseen elämismaailmaan liitty-

vän informaatiotulvan aiheuttamia ongelmia. Lapsilta ei voida piilottaa tätä kuvallista mediaan liittyvää viestintää. Rungas kuvallinen viestintä tulee avoimesti hyväksyä osaksi 2000 –luvulla elävän ihmisen elämismailmaa.

Päihdeopetuksen sisältöjä kehitettäessä pitäisi huomioida oppilaan elämätodellisuuden kuuluva rungas kuvallinen sekä mediaviestintä. Tämän kehitysidean onnistunut toteuttaminen vaatii kuitenkin kuva – ja medialukutaidon erityistä kehittämistä. Opettajan tulee ohjata oppilaita tarkastelemaan viestintän taustalla olevien tuottajien poliittisia, taloudellisia ja sosiaalisia intressejä.

8.2 Yhteiskunta ja viestintä

Nykyään kovin moniin yhteiskuntamme yhteisiin juhliin ja tapahtumiin liitetään alkoholinkäyttö. Etenkin koko perheelle tarkoitettujen suurten urheilutapahtumien yhteydessä alkoholinkäyttö hieman arveluttaa. Myös nuorille suunnatuilla musiikkifestivaaleilla on usein alkoholi mukana kuvioissa, jolloin on hyvin vaikeaa kontrolloida sen laillista anniskelua, onhan suuri osa esimerkiksi kesäisten rock-festivaalien yleisöstä alle 18-vuotiaita. Lieneekö tällainen yhteiskuntamme arvomaailman muutos eräs vaikuttava tekijä myös nuorten alkoholin käytön muuttumiseen?

Altistetaanko nuoria nykyisessä yhteiskunnassa liikaa negatiivisille kokemuksille, joiden varassa he rakentavat maailmankuvaansa? Minkälaiseen maailmankuvaan negatiiviset kokemukset johtavat? Voiko näistä syistä johtua jo nyky-yhteiskunnassa näkyvä välinpitämättömyys toisen elämän todellisuutta kohtaan? Kuinka nuorelle kyetään tarjoamaan heidän elämismailmaan soveltuvia vaihtoehtoisia toimintamalleja päihteiden kokeilemisen sijaan?

Onko opettajien ja oppilaiden välinen viestinnän epäonnistuminen vain sukupolvien välisen kulttuurieron aiheuttamaa? Fisksen (1993) esittämään semiottisen koulukunnan mukaan merkityserot vähenevät kaventamalla yhteiskunnallisia ja kulttuurieroja. Mikä merkitys koulukasvatuksessa on viestintäprosessilla merkitysten syntyemisessä? Minkälainen viestintä muodostaa

ilmiön oppilaalle merkitykselliseksi ja vähentää prosessikoulukunnan esittämiä viestintäkatkoksia? Kuvan avulla jokainen oppilas prosessoisi itsenäisesti omaa kirjoitelmaansa ja näin tutkijat olettivat saavansa yksilöllistä hermeneuttis-fenomenologisen tutkimusotteen suuntaista tutkimusaineistoa. Mitkä ovat viestinnällisiä käytännön toteutuksen mahdollisuuksia koulutyössä yhdistää erilaisista kulttuureista ja yhteiskuntaluokista tulevia oppilaita koulu-yhteisöön?

8.3 Tutkimuksen toteutus

Tutkimuksen aiheen valinta oli mielestämme onnistunut, sillä kansalaistaidon liittäminen vuonna 1999 peruskoulussa opetettavaksi aineeksi on lisännyt tavoitteiden ja sisältöjen pohdintaa kouluissa. Aihevalintaamme on vahvistanut edelleen jatkuva julkinen kirjoittelu ala-ikäisten lisääntyvästä päihteiden käytöstä. Lisäksi olemme saaneet myös muilta kuin kasvatusalan ihmisiltä positiivista palautetta kiinnostuksemme kohteesta.

Aiemmissa yläasteen ja lukion oppilaille suunnatuissa tutkimuksissa on ilmennyt, että ensimmäisen humalansa nuoret kokevat jo 13-14-vuotiaina. Tämä tulos tukee kaksitoistavuotiaille kuudesluokkalaisille suunnattua tutkimustamme, sillä päihdekasvatuksella ei välttämättä päästä niin onnistuneisiin saavutuksiin suunnattaessa se nuorille, jotka ovat jo olleet tekemisissä alkoholin kanssa.

Kuudesluokkalaisten valinta päihdeaiheisen tutkimuksen kohdejoukoksi oli mielestämme erittäin onnistunut. Päihteet ovat osa kuudesluokkalaisten elämäntodellisuutta, jonka merkitys on hyvä huomioida ennakoiden tulevaa murrosikää. Tähän tutkimusotteeseen kohdejoukko oli riittävä, sillä jokainen kirjoitelma kuvasi yksittäisen oppilaan elämismaailmaa. Kohdejoukon koko oli sopiva myös siinä mielessä, että oli mahdollista tehdä huomioita ja vertailua yksilölliset erot huomioiden suhteessa yleisiin kehitysteorioihin.

Opettaja voi käyttää työssään projektiivista tehtävää saadakseen tietoa oppilaidensa elämäntodellisuudesta. Yksilökohtainen kokemus ilmiöstä sekä käsitysten tutkiminen edellyttävät ihmisen elämissä maailmaa huomioivaa tutkimusotetta. Tällöin on kuitenkin tulkinnoissa kiinnitettävä huomiota yksittäisen oppilaan kulttuuriseen taustaan ja sosiaaliseen todellisuuteen.

Pro gradu –työtä varten suunnittelemaamme projektiivinen tehtävä toimi hyvin ja sen avulla saatiin runsas ja monipuolinen tutkimusongelmiin vastaava aineisto. Merkitysten tutkimisessa voitaisiin kuitenkin projektiivisen tehtävän sijaan kokeilla aihekirjoitelmia tai osallistuvaa havainnointia.

Toiminnallista tutkimusaineiston keräämiseen varattua tuntia voidaan pitää osana koulussa kuudesluokkalaisille annettavaa päihdekasvatusta. Projektiivisen tehtävän yhteydessä oppilaita pyydettiin kirjoittamaan päihdeilmiöstä kolmen kysymyksen avulla. Aineisto on ollut meille tutkijoille erittäin monipuolinen, sillä oppilaiden kirjoitelmat sisälsivät tutkimuksen onnistumisen kannalta arvokasta tietoa. Kuudesluokkalaiset kirjoittivat päihdeilmiöstä laajasti ja asiallisesti. Koko tutkimusprosessin ajan syveni tutkijoiden käsitys siitä, että oppilaat ovat kirjoitelmissaan käsitelleet päihdeilmiötä omasta elämäntodellisuudestaan käsin. Kuudesluokkalaisten kirjoitelmista oli viitteitä oppilaiden erilaisista elämäntilanteista.

Tutkimuksessamme oppilaita pyydettiin kirjoittamaan koulun päihdeopetuksesta. Tähän liittyen virikekuvana käytettiin kuvaa eräästä opetustilanteesta. Kaikki oppilaat eivät kuitenkaan kirjoittaneet asiasta. Koulun päihdeopetuksesta kirjoittaneet oppilaat kommentoivat opetuksen määrää, laatua ja sisältöä. Nämä mielipiteet olivat samansuuntaisia aiemmista tutkimuksista saatujen tulosten kanssa. Oppilaiden mielestä päihdekasvatusta on liian vähän ja toteutus on yksipuolista.

Projektiivinen tehtävä. Virikekuvat perustuivat tutkijoiden päihdeilmiöstä muodostuneisiin käsityksiin, mielikuviin ja tulkintoihin. Kuvien valinta onnistui aineiston hankinnalle asettamiemme tavoitteiden suunnassa, sillä kirjoitelmi-

en sisältö vastasi annettuihin kysymyksiin. Tehtävän ohjeiden antaminen lasten käsityskyvyn mukaisesti lisäsi lasten ymmärtämistä. Tällä perusteella arvioimme, että osasimme riittävästi lähestyä kuudesluokkalaisten elämäntodellisuutta.

Olisiko kuvien sisältöjä muuttamalla saatu toisenlaisia kirjoitelmia? Tutkijoina lähdimme liikkeelle mielessämme esiymmärrys, jonka mukaan kuvien pitää olla näkökulmaltaan mahdollisimman laajoja, puhuttelevia, ajatuksia herättäviä ja ymmärrettäviä. Tietoisesti pyrimme välttämään moralisointia ja opettava viestintää. Oletimme, että toisin toimien aineisto ei olisi ollut tutkimuksen kannalta uskottavaa. Ilman perusteellista suunnittelua, huolellista valmistautumista aineistonhankintatilanteeseen tai oppilaille annettuja selkeitä ohjeita tutkimuksen luotettavuus ja uskottavuus olisi mielestämme heikentynyt selvästi.

Nudist-analyysin avulla aineistosta ei ole mahdollista laskea määrällisesti kirjoittajilta negatiivisia tai positiivisia kannanottoja, mikäli tekstistä poimitaan samalta vastaajalta useita kannanottoja yhteen kysymykseen. Myös todellisten päihteiden käyttäjien määrän prosentuaalinen laskeminen ja näiden vertaaminen aiempien aiheesta tehtyjen tutkimusten tulosten suhteen olisi ollut mielenkiintoista. Projekttiivisen tehtävän avulla ei pyritty saamaan suoria vastauksia päihteiden käyttäjien määrästä kuudesluokkalaisten joukossa. Kirjoitelmat sisältävät vapaaehtoista kerrontaa esimerkiksi omasta päihteiden käytöstä ja käyttäjien prosentuaaliset osuudet eivät näin ollen olisi relevantteja.

8.4 Tutkijoiden rooli

Parityönä tehty tutkimusaineiston hankinta vaatii yhteistä suunnittelua ja selkeää työnjakoa. Tutkijoina ennakoimme aineistonhankintatilanteen mielikuvien avulla, joten pystyimme toteuttamaan kirjoitelmatunnin joustavasti. Päätöksemme siitä, että opettaja ei ollut tilanteessa läsnä, mahdollisti pelkästään meidän ja oppilaiden keskinäisen vuorovaikutuksen. Oma toimintamme ilman

opettajan tai muun kasvattajan tietoista roolia vaikutti myönteisesti tilanteeseen. Oli myös oman tulevan työn kannalta erittäin mielenkiintoista ja hyödyllistä etäännyttää itsensä pois ammattikasvattajan roolista ja nähdä päihdekasvatus kouluissa ihan ulkopuolisen näkökulmasta.

Tutkijoiden läsnäolo projektiivisen tehtävän aikana antoi lisää mahdollisuuksia hermeneuttisessa kehässä tapahtuvaan tulkintaan. Ymmärryksemme kuudesluokkalaisten elämismaailmasta syventyi ja luottamuksemme aineiston käyttömahdollisuuksiin lisääntyi.

Omien käsitysten ja esiymmärrysten tiedostaminen tutkimusprosessin eri vaiheissa mahdollistaa aineiston syvällisemmän tulkinnan. Parityöskentelyssä etuna on monipuolisten näkökulmien löytäminen tutkittavan ilmiön tarkasteluun. Mielestämme kouluissa moniammatillisen yhteistyön avulla voidaan vähentää omiin ennakkokäsityksiin liiaksi pohjautuvaa lasten elämismaailman tulkintaa.

8.5 Tutkimuksesta saatu hyöty ja jatkotutkimukset

Hermeneuttisen kehän mukaisesti tutkija ei voi päätyä johonkin lopulliseen tulokseen, vaan ymmärrys syvenee kehämäisesti ja jatkumona. Laadullinen tutkimus johtaa näin uusiin tutkimusaiheisiin vaikka tulos ei olisikaan yleistettävissä otoksen pienuuden vuoksi. Työssämme aineiston tulkinta johti uusiin kysymyksiin ja tulkintoihin, joita emme työn alkuvaiheessa asettaneet tehtäväksi.

Opettajana toimiessamme yhteiskunnan merkitysvälitteisyyden tiedostaminen sekä kulttuuristen tapojen tunteminen mahdollistaa ilmiöiden ymmärtämisen. Meille tulevana opettajina tutkimuksen teosta on hyötyä, sillä se on laajentanut ja syventänyt tietoisuutta päihdekasvatuksen tavoitteiden ja sisältöjen merkityksistä. Tiedostamme, että oppilastuntemus ja oppilaan elämäntodellisuuden ymmärtäminen ovat keskeisiä osia päihdekasvatuksessa. Toiveenamme onkin, että pro gradu -työmme kautta syntyneet uudet ideat ja

välineet päihdekasvatuksen toteuttamiseen innostaisivat myös muita opettajia kokeilemaan erilaisia tapoja toteuttaa päihdekasvatusta peruskoulussa.

Aikaisempien tutkimusten määrällisen mittaamisen, otoksen koon ja tutkimukseen osallistuneiden nuorten iän vuoksi meidän pro gradu –työn tulosten vertailu aikaisempiin tuloksiin ei ole suoraan vertailukelpoista. Miksi kuitenkin pienellä otoksella tehdyn pro gradu –tutkielman päihdekasvatusosuuden tulokset ovat niin samansuuntaisia kuin aiempien aiheeseen liittyvien tutkimusten tulokset?

Arvokas tutkimustieto ei tavoita käytännön työssä olevia toimijoita, esimerkiksi luokanopettajia. Onko syynä kenties tieteellisten tutkimustulosten valitettavan suppea vastaanottajajoukko? Tilanteen kehittämiseksi voisi hyödyntää sähköisiä viestimiä ja siten luoda jonkinlainen kanava, jonka avulla päihdekasvatukseen liittyvä tieteellinen tieto olisi nopeasti saavutettavissa ja hyödynnettävissä. Tuon kanavan kautta opettajien välinen yhteistyö ja kommunikointi olisi mahdollista.

LÄHTEET

- Aaltola, J. 1992. Merkityksen käsite ihmistutkimuksen ja kasvatuksen perusteiden analyysin lähtökohtana. Jyväskylän yliopisto. Chydenius –Instituutin tutkimuksia 3. Kokkola: KP - Paino.
- Ahlström, S. 1991. Nuorten alkoholijuomien hankinta. Alkoholipolitiikka 3, 182-185.
- Aho, S. & Laine, K. 1997. Minä ja muut. Kasvaminen sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Keuruu: Otavan kirjapaino.
- Aittola, T. & Jokinen, K. & Laine, K. 1995. Nuoret ja koulu kulttuurisessa modernisaatiossa. Teoksessa T. Takala (toim.) Kasvatussosiologia. Juva: WSOY:n graafiset laitokset.
- Aittola, T. & Jokinen, K. & Laine, K. & Sironen, E. 1991. Jälkisanat. Teoksessa Uusi nuoriso. Epätavanomaisen oppimisen puolustus. Suom. R. Sironen & J. Tuormaa. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Alasuutari, P. 1993. Laadullinen tutkimus. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Bronfenbrenner, U. 1979/1996. The Ecology of human development. Eperiments by nature and design. United States of America: Havard University Press.
- Ehnrooth, J. 1990. Intuitio ja analyysi. Teoksessa K. Mäkelä (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Painokaari Oy, 30 -41.
- Erikson, E. H. 1982. Lapsuus ja yhteiskunta. Suom. E. Huttunen. Jyväskylä: K. J. Gummerus Osakeyhtiö.

- Fiske, J. 1993. Merkkien kieli. Johdatus viestinnän tutkimiseen. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.
- Frude, N. 1993. Hatred between children. Teoksessa V. Varma (toim.) How and why children hate. A study of conscious and unconscious sources. Lontoo: Jessica Kingsley Publishers Ltd. 72-93.
- Heikkinen, T. & Kontula, O. 1992. Koulujen huumeopetus. Tutkimus lukuvuodesta 1989-1990. Sosiaali- ja terveyshallitus. Raportteja 63. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Heiskala, R. 1990. Tulkinnan koeteltavuus ja aikakauslehtien analyysi. Teoksessa K. Mäkelä (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Painokaari Oy, 242-263.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 1991. Teemahaastattelu. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hoikkala, T. 1989. Nuorisokulttuurista kulttuuriseen nuoruuteen. Helsinki: Painokaari Oy.
- Jokinen, A. & Juhila, K. & Suoninen, E. 1993. Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino.
- Juntunen, M. & Mehtonen, L. 1977. Ihmistieteiden filosofiset perusteet. Jyväskylä: K. J. Gummerus Osakeyhtiön kirjapaino.
- Karekivi, L. 1999. Ehkä en kokeilisikaan, jos... Tutkimus yliveskalaisten nuorten tupakoinnista ja päihteidenkäytöstä ja niihin liittyvistä terveyskasvatuksesta vuosina 1989-1998. Kasvatustieteen lisensiaatin tutkimus. Opettajankoulutuslaitos. Jyväskylän yliopisto.

- Karvonen, S. & Rimpelä, A. & Rimpelä, M. 1991. Tupakka, alkoholi ja huumeet - kohti moderneja käytöstapoja? Teoksessa Lähteenmaa & Siurala. Nuoret ja muutos. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Kivinen, O. & Rinne, R. 1995. Koulutuksen kentät ja kulku. Teoksessa T. Takala (toim.) Kasvatussosiologia. Juva: WSOY:n graafiset laitokset.
- Korpijoki, H. 2000. Viina ei jätä ketään kylmäksi. Suomen tulevaisuuden alkoholipolitiikkaa pohtiva työryhmä on herättänyt kansan vakavalle asialle. Keskisuomalainen 31.5.2000, Kotimaa, 7.
- Koskinen- Ollonqvist, P. 1993. Koulun alkoholiopetuksen kehittäminen. Onnistumisen edellytykset. Terveyskasvatuksen keskus ry:n julkaisu 5/1993. Helsinki: Trio- Offset.
- Kääriäinen, H. & Laaksonen, P. & Wiegard, E. 1997. Tutkiva ja muuttuva koulu. Porvoo- Helsinki- Juva: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Laine, K. 1997. Yksilö ryhmässä. Teoksessa Aho, S. & Laine, K. Minä ja muut. Kasvamisen sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Keuruu: Otavan kirjapaino.
- Lehtovaara, M. 1992. Subjektiivinen maailmankuva kasvatustieteellisen tutkimuksen kohteena. Tampereen yliopisto. Acta Universitatis. Tamperensis ser A vol. 338.
- Luscher, K. (toim.) 1981. Urie Bronfenbrenner. Sosialisatitutkimus. Espoo: Amer- yhtymä Oy Weilin+ Göös kirjapaino.
- Lähteenmaa, J. & Siurala, L. (toim.) 1991. Nuoret ja muutos. Tilastokeskuksen nuorisotutkimusseuran tutkimuksia 177. Helsinki: Hakapaino.

- MacLeod, A. 1997. Sweet drinks that lure kids pack a surprise – alcohol. Saatavilla [www muodossa: >wysiwyg://bodyframe.143/http://ehostweb8.epnet.com/fulltext.asp](http://www.muodossa.com/wysiwyg://bodyframe.143/http://ehostweb8.epnet.com/fulltext.asp)>28.10.1999.
- Masterman, L. 1991. Medioita oppimassa – Mediakasvatuksen perusteet. Kansan Sivistystyön Liitto KSL ry. Helsinki: Hakapaino.
- Mäkelä, K. 1990. Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet. Teoksessa K. Mäkelä (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Painokaari Oy, 42-59.
- Mäki-opas, A. 1993. "Älä katko kasvavan siipiä!". Auttava ja terapeuttilinen kasvatusta Lauri Rauhalan eksistentiaalisfenomenologisesta näkökulmasta tarkasteltuna. Oulun opettajakoulutuslaitos. Oulun yliopisto. Oulu: Monistus- ja kuvakeskus.
- Nordström, G. 1989. Bilden i det postmoderna samhället. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Onikki E. & Ranta H. (toim.) 1999. Huumaus- ja nautintoaineet So 600-611. Suomen laki II. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.
- Peltonen, H. 1992. Ala-asteen opettajien toteuttama terveystieteellinen kasvatusta. Teoksessa E. Vartiainen & K. Tossavainen (toim.) Tupakka-terveys – kasvatusta peruskoulussa. Sosiaali- ja terveyshallitus. Raportteja 72. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 1994. Opetushallitus. Helsinki.
- Piaget, J. 1977. Lapsen psykologia. Suom. M. Rutanen. Jyväskylä: K. J. Gummerus Osakeyhtiön kirjapaino.

- Piaget, J. 1988. Lapsi maailmansa rakentajana. Kuusi esseetä lapsen kehityksestä. Suom. S. Palmgren. Juva: WSOY.
- Postman, N. 1985. Lyhenevä lapsuus. Juva: WSOY.
- Pulkkinen, L. & Rönkä, A. 1993. Ongelmajuominen nuorena aikuisiässä ja sen kehitystaustaa. Alkoholipolitiikka 3, 98-100.
- Rahkonen, O. 1991. Tyttöjen matka päihteiden maailmaan. Alkoholipolitiikka 4, 288-290.
- Rauhala, L. 1999. Ihmisen ainutlaatuisuus. Helsinki: Yliopistopaino.
- Rauhala, L. 1983. Ihmiskäsitys ihmistyössä. Jyväskylä: K. J. Gummeruksen kirjapaino.
- Rimpelä, M. & Luopa, P. & Jokela, J. Kouluterveys 1997: Terveys ja nuoret Kokkolan seudulla. Kouluterveys 2002 –ohjelma. Stakes. Jyväskylän ja Tampereen yliopistojen terveystieteen laitokset.
- Rimpelä, M. & Luopa, P. & Jokela, J. & Stubbe, J. Kouluterveyskysely Kokkolan seudulla 1999: Koulukokemukset, terveys ja päihteiden käyttö. Kouluterveys 2002 –ohjelma. Stakes. Jyväskylän ja Tampereen yliopistojen terveystieteen laitokset.
- Salomaa, J. 1992. Alkoholijuomien kulutus rakenne ja sitä selittävät tekijät 1980-luvun lopulla. Alkon alkoholipoliittisen suunnittelu- ja tiedotusyksikön tutkimusseloste.
- Siljander, P. 1988. Hermeneuttisen pedagogiikan pääsuuntaukset. Oulu yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia 55. Oulu: Monistus- ja kuvakeskus.
- Siurala, L. 1994. Nuoriso-ongelmat modernisaatioperspektiivissä. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia. Helsingin kaupunki: Tietokeskus.

- Sugarman, L. 1990. Life-span development. Concepts, theories and interventions. New essential psychology. New York: Routledge, Chapman and Hall, inc.
- Suoranta, J. 1995. Tekstit, murrokset ja muutos. Lapin yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.
- Syrjälä, L. & Ahonen, S. & Syrjäläinen, E. & Saari, S. 1994. Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Uudistuva peruskoulu. Peruskoulun opetussuunnitelman laadinta 1994. Kinno, S. (toim.) Opetushallitus. Helsinki: Painatuskeskus.
- Valli, R. 1998. Koulun alkoholikasvatus keskioluen vähittäismyynnin vapautuessa. Lapin yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Tutkimuksia 16. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.
- Ziehe, T. 1991. Uusi nuoriso. Epätavanomaisen oppimisen puolustus. Suom. R. Sironen & J. Tuormaa. Tampere: Vastapaino.

Liite 1: Tutkimuslupa

KOKKOLAN KAUPUNKI
Kouluvirasto

Viranhaltija ja virka-asema
Aalto Risto
Koulutoimenjohtaja

PÄÄTÖS
Henkilöstöasiat ja -järjestelyt

1

Päivämäärä / pykälä
10.01.2000 / § 18

30 290

Asia	TUTKIMUSLUPA/HAAPALA PÄIVI, HURSKAINEN EIJA	
Päätös ja sen perustelut	Myönnetään Päivi Haapalalle ja Eija Hurskaiselle oikeus pro gradu-työhön liittyvän tutkimuksen tekemiseen aiheesta päihteet. Tutkimus tapahtuu tekemällä kahdella Kokkolan suomenkielisellä peruskoululla ohjattu aihekirjoitelma sekä haastattelemalla muutamaa peruskoulun opettajaa. Tutkimuksen valmistuttua pyydetään yksi kappale toimittamaan Kokkolan kouluviraston käyttöön.	
Allekirjoitus	 Koulutoimenjohtaja Aalto Risto	
Oikaisuvaatimus-oikeus	Päätökseen tyytymätön voi tehdä kirjallisen oikaisuvaatimuksen. Oikaisuvaatimuksen saa tehdä se, johon päätös on kohdistettu tai jonka oikeuteen, velvollisuuteen tai etuun päätös välittömästi vaikuttaa (asianomainen) sekä kunnan jäsen.	
Oikaisuvaatimusviranomainen	Koulutuslautakunta	
Oikaisuvaatimusaika ja sen alkaminen	Oikaisuvaatimus on tehtävä 14 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaannista. Kunnan jäsenten katsotaan saaneen päätöksestä tiedon kun pöytäkirja on asetettu yleisesti nähtäväksi. Asianosaisen katsotaan saaneen päätöksestä tiedon, jollei muuta näytetä, seitsemän päivän kuluttua kirjeen lähettämisestä, saantitodistuksen osoittamana aikana tai erilliseen tiedoksisaantitodistukseen merkittynä aikana.	
Oikaisuvaatimuksen sisältö ja toimittaminen	Oikaisuvaatimuksesta on käytävä ilmi vaatimus perusteluineen ja se on tekijän allekirjoitettava. Oikaisuvaatimus on toimitettava oikaisuvaatimusviranomaiselle ennen oikaisuvaatimusajan päättymistä.	
Päätöksen nähtäväksi asettaminen	Päivämäärä	
Tiedoksianto asianosaiselle	☒ Lähetetty tiedoksi kirjeellä Annettu postin kuljetettavaksi, pvm / tiedoksiantaja 14.1.2000 / P.T.H.	Asianosainen Haapala Päivi, Hurskainen Eija
	☐ Luovutettu asianosaiselle Palkka, pvm	Asianosainen
	Tiedoksiantajan allekirjoitus ja virka-asema Pirjo Tuoretmaa-Hilli palkanlaskija	Vastaanottajan allekirjoitus
	☐ Muulla tavoin, miten	
Lisätietoja		
Liitteet		
Sisäinen jakelu		

Postiosoite
PL 43
67101 KOKKOLA

Käyntiosoite
Kaupungintalo
Kauppatori 1

Puhelin
(06) 8289 111

Telefax
(06) 8289 389

Liite 2: Projektiiivisen tehtävän instruktio

"Olemme Chydenius - Instituutin luokanopettajaopiskelijat Päivi Haapala ja Eija Hurskainen. Valmistumme syksyllä 2000 luokanopettajiksi ja teemme parhaillaan päättötyötämme aiheesta päihteet. Olemme kiinnostuneita kuudesluokkalaisten ajatuksista, mielipiteistä ja siitä, mikä merkitys päihteillä on kuudesluokkalaisten elämässä. Siksi pyydämme Kokkolalaisen koulun kuudennen luokan oppilaita kirjoittamaan aiheesta kirjoitelmia.

Toivomme, että kirjoitat näiden kalvokuvien perusteella siitä, mikä merkitys päihteillä on ikäisesi nuorten elämässä, koulun päihdeopetuksesta ja nuorten päihteiden käytöstä Kokkolassa.

Kirjoitelmat käsitellään luottamuksellisesti. Luottamuksellisuus tarkoittaa sitä, että ainoastaan me luemme kirjoitelmat. Edes opettajanne ei näe niitä. Luottamus tarkoittaa myös sitä, että jälkeempäin ei voi selvittää, kuka ne on kirjoittanut. Työssämme ei tule näkymään teidän tai tämän koulun nimeä. Sinun ei siis tarvitse kirjoittaa omalla nimelläsi, vaan kirjoittajan kohdalle merkitset vain, oletko tyttö vai poika ja kuinka vanha olet.

Kirjoitelmien perusteella kokoamme aiheesta raportin, jonka avulla pyritään paremmin ymmärtämään nuoria ja kehittämään koulun päihdeopetusta. Onko tehtävänannosta kysyttävää?

Aluksi katsellaan rauhassa aiheeseen liittyviä kalvokuvia. Sen jälkeen saat kirjoituspaperin ja taululla on kopiot kalvoista. Sinulla on lopputunti aikaa kirjoittaa, otsikon voit keksiä itse. Kirjoitelmat kerätään tunnin lopussa."

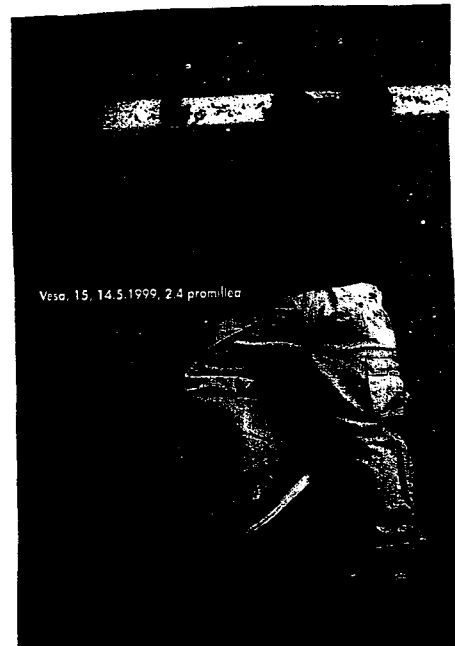
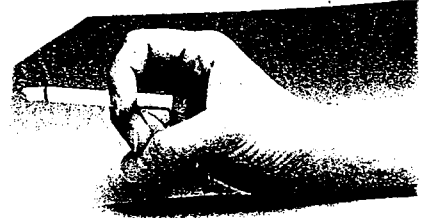
Tauluohjeet:

- 1. MUISTA ILMOITTA A IKÄ JA OLETKO TYTTÖ VAI POIKA**
- 2. OTSIKON VOIT KEKSIÄ ITSE**
- 3. KIRJOITELMAT KERÄTÄÄN TUNNIN LOPUSSA**

Liite 3: Virikekuvat

**POLTATKO
SILLAT
EDESTÄSI?**

ALKOHOLI

Mä rakastan bileitä! Ne on ihania! Saa pitää hauskaa ja sekoiilla kavereitten kans. Enkä nyt tarkoita kännissä hullumista. Mä en tajuu, että minkä takii tarttee joka viikonloppu dokata niin, että siite ei seuraavana päivänä bedä, mitä on tehny! Mä tiedän, että juominen on aika hubaa. Oon kokeillu, mut en oo juonu niin, että siitä tulis huono olo. Ei, älkää pilatko elämäänne juomisella tai tupakalla. Kohtuus kaikessa!

Jossu

jatkuu

Keski-Suomen huumenuoret ovat vailia asianmukaista hoitoa

Suuri heroiniäkätö
paljastui Paimiosta

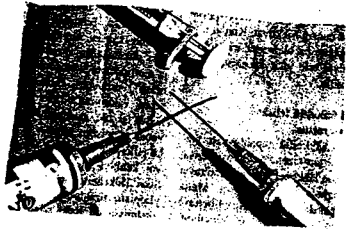
Huumemiesten puolustus maksoi
valtiolle lähes kaksi miljoonaa

Cannonballin
ex-jäsen kiistää
amfetamiini-
kaupat

Nuoret tietävät, että kaupungilta saa halutessaan heroiniä,
hasista ja amfetamiinia:

"Hysteriaan ei ole
silti aihetta"

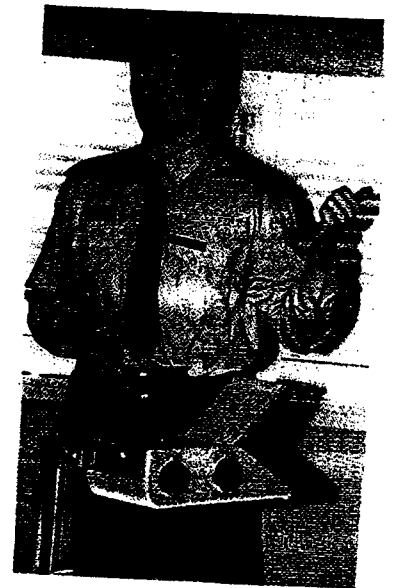
Myöntelsiä
elämyksiä
ilman
huumeita

HUUMEET

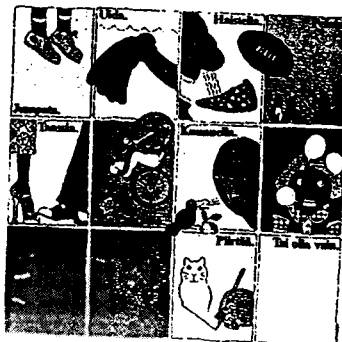
HARKITSE

LUOKKAKUVA

Monenmoista hommaa päihteiden sijaan:

Liite 4: Kuudesluokkalaisten luokanopettajan avoin haastattelu.

Mikä merkitys päihteillä sinun mielestäsi on kuudesluokkalaisten elämässä?

"Mun mielestä liittyy kokeilunhaluun. Niillä on tulossa murrosikä, haluavat aikuisten maailmaan. Eivät tiedosta vaaraa, mikä voi tulla tai olla...kaverit merkkää, ei kehtaa olla poissa...joku haluaa olla kovis tai pysyä jengissä...vaatii vahvaa itsetuntoa sanoa ei..."

"Kuudesluokkalaisten haluaa kurkistaa aikuisten maailmaan, murrosiän myötä uudet asiat mielessä..nämä asiat on ehkä tärkeimpiä."

"Päihteitä käytetään, kun ollaan kaveriporukalla iltaa viettämässä ilman valvovia aikuisia...kyllä jo kuutosetki nykyään."

"Nuoret käyttää päihteitä päästäkseen jonkun suosioon...helposti sitten retkahtaa..."